

Salla-Maaria Lauerma

NAISIA, SOTILAITA, TUTSEJA JA RIKOLLISIA
Diskurssiteoreettinen analyysi Ruandan kansainvälisen
rikostuomioistuimen *Syyttäjä v. Jean-Paul Akayesu* –
tuomiosta

Johtamisen ja talouden tiedekunta

Pro gradu –tutkielma

Huhtikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Salla-Maaria Lauerma: NAISIA, SOTILAITA, TUTSEJA JA RIKOLLISIA: Diskurssiteoreettinen analyysi Ruandan kansainvälisen rikostuomioistuimen Syyttävä v. Jean-Paul Akayesu –tuomiosta
Pro gradu –tutkielma
Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma
Huhtikuu 2020

Tässä tutkielmassa tarkastelen kriittisesti Ruandan kansainvälisen rikostuomioistuimen (International Criminal Tribunal for Rwanda, ICTR) Syyttävä v. Jean-Paul Akayesu –tuomiota diskurssien ja identiteettien luojana. Tutkielmani pohjautuu poststrukturealistiseen ja feministiseen kansainvälisen politiikan ja turvallisuuden tutkimukseen. Kysyn tutkielmassani, millaisia diskursseja ICTR loi tuomiossa sukupuolesta, etnisyydestä ja kansainvälisestä oikeudesta sekä millaisia identiteettejä näissä diskursseissa muodostuu? Millaisia (kansainvälis)poliittisia seurauksia näillä identiteeteillä ja diskursseilla on?

Kontekstiltään tutkimukseni sijoittuu poststrukturealistiseen feministiseen kansainvälisen politiikan tutkimukseen. Tarkoitukseni ei ole todistaa yhtä tai toista diskurssia oikeaksi tai vääräksi, vaan tarjota selviöinä pidetyille käsitteille vaihtoehtoinen luenta ja näin paljastaa niiden taustalla olevat valtarakenteet. Tähän teoreettismetodologisena kehyksenäni ovat poststrukturealismi, feminismi ja diskurssiteoreettinen lähestymistapa tarjoavat erinomaiset lähtökohdat.

Tutkimukseni aineistona on ICTR:n Jean-Paul Akayesulle antama tuomio. Tutkin aineistoa diskurssiteoreettisen analyysin (DTA) työkaluin tutkien tekstistä esiin nousevia subjektipositioiteja, predikaatioita ja ennako-oletuksia. Näiden perusteella aineistosta nousee esiin kolme vallitsevaa diskurssia: raiskaus sodankäynnin välineenä, sukupuoli ja etnisuus etnonationalistisen yhteisön luojina ja tuomioistuimien kansainvälisyyden ja oikeudenmukaisuuden edustajana. Tämän jälkeen teen diskursseille toisen luennan, joka pohjautuu Lene Hansenin (2006) teoretisointiin identiteeteistä osana kansainvälistä politiikkaa. Diskursseista nousee esiin kolme keskeistä identiteettiä: tutsien identiteetti väkivallan uhreina ja etnisen ryhmänsä jäsenenä, naiset (seksuaalisen) väkivallan uhreina ja etnonationalistisen yhteisön jatkajina sekä tuomioistuimien kansainvälisenä ja kaikkivoipana toimijana.

Tekemäni analyysin perusteella tuomion nodaalikohtiksi nousevat sukupuolen, etnisyyden, kansainvälisyyden ja oikeudenmukaisuuden käsitteet. Näiden käsitteiden merkitys täytyy ottaa annettuna, jotta tuomion diskurssien logiikka säilyisi. Kyseenalaistaessani nodaalikohtien merkitystä analyysissäni, esiin nousee diskurssien ja identiteettien essentialisoiva luonne. Sukupuoli ja etnisuus näyttäytyvät ihmisiä eniten määrittävinä erontekoina. Tuomioistuimen edustaman kansainvälisyyden ja oikeudenmukaisuuden käsitteiden kyseenalaistaminen saa tuomioistuimen oikeudenkäytön näyttäytymään valikoivana ja kolonialisoivana.

Analyysini perusteella kansainvälisessä oikeudessa olisi mahdollisuus toisin tekemisen tapoihin, mutta tätä mahdollisuutta ei ole hyödynnetty. Diskurssien ja identiteettien laajentaminen essentialisoitujen roolien ulkopuolelle tarjoaisi mahdollisuuden saada ihmisten äänet kuuluviin heidän ehdoillaan, ei pelkästään sukupuolensa tai etnisyytensä edustajina.

Avainsanat: Ruandan kansainvälinen rikostuomioistuin, ICTR, diskurssiteoreettinen analyysi, poststrukturealismi, identiteetti, diskurssi, feminismi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1. JOHDANTO	1
2. POSTSTRUKTURALISMI JA DISKURSSITEOREETTINEN ANALYYSI.....	6
3. AINEISTON VALINTA JA POHDINTAA TUTKIJAN POLIITTISESTA ROOLISTA JA EETTISESTÄ VASTUUSTA.....	13
4. RUANDA KANSAINVÄLISEN RIKOSOIKEUDEN NÄYTTÄMÖNÄ	16
4.1. Ruandan kansanmurha ja Ruandan kansainvälinen rikostuomioistuin	21
5. ANALYYSI JA TULKINTA: AKAYESUN TUOMIOSTA NOUSEVAT DISKURSSIT	22
5.1. Raiskaus sodankäynnin välineenä.....	24
5.2. Sukupuoli ja etnisuus etnonationalistisen yhteisön luojina.....	32
5.3. Tuomioistuin kansainvälisenä ja oikeudenmukaisena toimijana	41
5.4. Tulkinnan yhteenveto	52
6. LUENTA: DISKURSSIEN LUOMAT IDENTITEETIT JA NIIDEN (KANSAINVÄLIS)POLIITTINEN MERKITYS	52
6.1. Tutsien identiteetti väkivallan uhreina ja etnisen ryhmänsä jäsenenä	53
6.2. Naisten identiteetti (seksuaalisen) väkivallan uhreina ja etnonationalistisen yhteisön jatkajina.....	55
6.3. Tuomioistuimen identiteetti kansainvälisenä ja kaikkivoipana toimijana ja Akayesu tuomioistuimen identiteetin vahvistavana Toisena	57
7. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	59
8. LÄHTEET.....	63

1. JOHDANTO

Tässä työssä tutkin diskurssiteoreettisen analyysin avulla, *millaisia diskursseja Ruandan kansainvälinen rikostuomioistuin (International Criminal Tribunal for Rwanda, ICTR) loi sukupuolesta, etnisyydestä ja oikeudesta tuomitessaan Jean-Paul Akayesun kansanmurhasta¹ ja millaisia eri identiteettejä näissä diskursseissa muodostuu? Tutkin, miten näitä diskursseja ja identiteettejä luotiin ja millaisia (kansainvälis)poliittisia seurauksia näillä diskursseilla ja identiteeteillä on.*

Huhti-kesäkuussa 1994 käydyssä Ruandan sisällissodassa ja kansanmurhassa murhattiin noin 800 000 tutsia ja maltillista hutua.² Kansanmurhan päättymisen jälkeen Ruandan uuden hallituksen piti päättää, miten se käsittelee tapahtunutta ja muiden toimien ohella päätettiin perustaa kansainvälinen ad hoc –rikostuomioistuin käsittelemään kaikista vakavimpia kansanmurhaan liittyviä rikoksia ja asettamaan syytteeseen erityisesti kansanmurhan järjestämisestä vastuussa olevat tahot (ICTR 2018).

Jean-Paul Akayesu oli Taban alueen bourgmestre³ huhtikuusta 1993 kesäkuuhun 1994. Tätä ennen hän oli ollut opettaja ja koulutarkastaja. Alueen ylimpänä hallintovirkamiehenä Akayesulla oli toimeenpanovaltaa Taban hallinnollisella alueella ja hän oli vastuussa alueen julkisen vallan käytöstä,

¹ Englanninkielinen termi genocide käännetään suomalaisessa oikeustieteessä joukkotuhonnaksi, mutta itse käytän yleiskielistä termiä kansanmurha. Genocide on kirjailija Raphael Lemkinin vuonna 1944 keksimä sanayhdistelmä kreikan- ja latinankielisistä kansaa ja tappamista tarkoittavista sanoista (Lemkin 2005, 79). YK:n joukkotuhontaa koskeva kansainvälinen yleissopimus hyväksyttiin YK:n yleiskokouksen päätöksellä 260 vuonna 1948. Ennen tätä (esimerkiksi toisen maailmansodan jälkeisissä sotarikosoikeudenkäynneissä) rikosnimike oli joko sotarikos tai rikos ihmisyyttä vastaan, riippuen teon kontekstista.

² Vieläkään ei ole saatu, eikä tuskin tulla koskaan saamaan, täyttä varmuutta kansanmurhassa kuolleiden ihmisten lukumäärästä. Arviot vaihtelevat 400 000 ja 1 miljoonan välillä. Tässä yhteydessä käytän YK:n arviota (800 000 henkeä). Lisää keskustelua lukumääristä ja niiden arvioinnin vaikeudesta löytyy muun muassa Human Rights Watchin sivuilta: https://www.hrw.org/reports/1999/rwanda/Geno1-3-04.htm#P95_39230.

³ Alueen ylin hallintovirkamies, vastaa ranskalaista pormestaria (ICTR 1998, kappale 61).

muun muassa alueen poliisivoimien ja tuomiovallan valvomisesta. (ICTR 1998, kappaleet 3–4⁴.) Huhti–kesäkuun 1994 välisenä aikana Tabassa tapettiin arvioiden mukaan noin 2000 tutsia (Cassese ym. 2011, 201). Syyttäjän mukaan Akayesu oli vastuussa julmien kuulustelujen ja murhien järjestämisestä sekä kannusti ihmisiä kansanmurhaan (ICTR 1998, kappaleet 5–20). Akayesua vastaan nostettiin ICTR:ssä syytteet kansanmurhasta, rikoksista ihmisyyttä vastaan ja Geneven sopimuksien kolmannen artiklan rikkomisesta. Hänet tuomittiin kansanmurhasta ja rikoksista ihmisyyttä vastaan. (ICTR 1998, osio 8.) Akayesu sai rikoksistaan elinkautisen vankeustuomion, jota hän suorittaa parhaillaan Malissa (ICTR 2020).

Kansainvälisessä rikosoikeudessa minua kiinnostaa sen kytkeytyminen kansainväliseen politiikkaan ja erityisesti kansainvälisen politiikan ja oikeuden feministiseen tutkimukseen. Tähän tutkimussuuntaukseen sijoittuu myös oma työni. Kansainvälisessä rikosoikeudessa luodaan diskursseja muun muassa sukupuolesta, etnisyydestä ja oikeudenmukaisuudesta ja eri toimijoille muodostuu näissä diskursseissa erilaisia identiteettejä. Näillä identiteeteillä on seurauksensa kansainvälisessä politiikassa (ks. Hansen 2006), mutta kansainvälisten ad hoc –tuomioistuinten tuomioita on tutkittu tästä näkökulmasta vähän.

Diskurssi on merkityksenannon järjestelmä, jossa merkitykset voidaan väliaikaisesti kiinnittää (Shepherd 2008, 20). Diskurssit eivät ole vain kieltä tai lausuntoja, vaan järjestelmä, joka tekee maailmasta ymmärrettävän (Shepherd 2008, 20). Myös vallalla olevat diskurssit ovat ei-välttämättömiä ja poliittisia, eivät välttämättömiä ja selkeitä, vaikka ne tällaisina usein esitetäänkin (Howarth 2005, 318). Ei-välttämättömällä tarkoitan tässä yhteydessä sitä, että vaikka diskurssi on tällä hetkellä jotain, se voisi myös olla jotain täysin muuta. Diskurssi on aina politiikan lopputulos. (Howarth 2005, 318–319.) Myös oikeus on osa diskursiivista prosessia, jossa termit kuten rikos ja oikeudenmukaisuus tehdään oleviksi. Tätä ei muuta se fakta, että oikeus kuvataan usein objektiivisena ja muista instituutioista irrallisena. (Buss 2011, 410–411.) Diskurssit määrittävät kaiken, mitä teemme, sanomme tai ajattelemme. Samaan aikaan nämä tekemme, sanamme ja ajatuksemme muokkaavat diskursseja ja näin ollen sitä, mitä on mahdollista tehdä, sanoa tai ajatella. (Torfing 2005, 14.) Diskurssit määrittävät, miten ymmärrämme sosiaalisen todellisuutemme ja miten

⁴ ICTR:n tuomiossa ei ole sivunumerointia, vaan teksti on jaoteltu kappaleisiin, jotka on numeroitu juoksevasti. Viitatessani ICTR:n tuomioon tai muihin kansainvälisen oikeuden tuomioihin, viitataan selvyyden vuoksi tuomioiden kappaleisiin.

yritämme hallita sitä. Tämän vuoksi esimerkiksi sukupuolen diskurssi määrittää, miten eri sukupuoliin suhtaudutaan ja millaisia materiaalisia seurauksia tällä suhtautumisella on. (Olivius 2016, 57.)

Kansainvälisten ad hoc –tuomioistuinten diskursseja ei ole juurikaan problematisoitu (ks. kuitenkin esimerkiksi Skjelsbaek 2015). Ongelmallista diskurssien kriittisten analyysien puuttumisesta tulee siksi, että yksi kansainvälisten ad hoc –rikostuomioistuinten eksplisiittisistä tavoitteista on luoda virallinen selonteko konfliktin aikaisista tapahtumista (YK 2004, 13). Tämä virallisen selonteon tekeminen on osa artikulaatiota⁵, jolla luodaan hegemonista diskurssia. ICTR:n kohdalla tämä on erityisen ongelmallista, sillä mandaatistaan huolimatta oikeutta on käyty valikoivasti (Keith 2009, 80). RPF lopetti toimillaan kansamurhan, mutta tätä tehdessään murhasi myös lukuisia hutu-siviileitä. (Keith 2009, 80.) ICTR:n mandaatti ei sulje pois mahdollisuutta käydä oikeutta myös RPF:ää vastaan, mutta tätä mahdollisuutta ei käytetty.

Vastaan tutkimuskysymykseeni aineistolähtöisen diskurssiteoreettisen analyysin avulla. Aineistolähtöisyydellä viitataan tässä työssä siihen, että työssä ei ole yhtä valmista teoriaa, jonka toimivuutta testattaisiin kerätyllä aineistolla, vaan aineistoa tutkitaan valitulla menetelmällä ja erilaiset teoriat ja käsitteet toimivat aineiston tulkintakehyksinä (Eskola 2001, 138). Olen valinnut diskurssiteoreettisen analyysini menetelmäksi muun muassa Laura Shepherdin (2008) käyttämän analyysin malli, jossa tekstistä tutkitaan, millaisia toimijuuksia ja ominaisuuksia eri subjekteille annetaan, miten subjektit ja objektit sijoittuvat suhteessa toisiinsa ja millaisia ennako-oletuksia⁶ näiden asemien taustalla on. Tämän tekstuaalisen analyysin avulla on mahdollista tunnistaa, millaisia diskursseja tekstissä luodaan. Tämän jälkeen tekstistä tehdään kaksoisluenta, jossa totuutena esiintyvä diskurssi haastetaan. Tarkoitus ei kuitenkaan ole väittää yhtä tai toista diskurssia epätodeksi, vaan paljastaa niiden taustalla oleva totuuden regiimi. (Shepherd 2008, 31.) Diskurssit ovat aina vajavaisia ja niiden tavoite kiinnittää asioiden merkitys ei voi koskaan toteutua täydellisesti, vaan ne jäävät aina yriytyksiksi. Juuri tämä diskurssien avoimuus mahdollistaa niiden muutoksen. (Doty 1996, 6.)

⁵ Englanniksi articulation (Laclau ja Mouffe 2014, 91).

⁶ Englanniksi presupposition (Shepherd 2008)

Näiden totuuksina pidettyjen merkitysten sattumanvaraisuus ja hauraus voidaan paljastaa problematisoimalla ja dekonstruoimalla niiden luonnollistamiseen tähtäävät tekstuaaliset keinot (Shepherd 2008, 31). Diskurssiteoreettisen analyysin tavoitteena on identifioida, problematisoida ja haastaa luonnollisina pidetyt käytännöt. Kaikki totuusväitteet luonnollisista faktoista tai identiteeteistä ovat haastettavissa, ja niiden haastaminen paljastaa niiden luonnollistamiseen tähtäävät poliittiset prosessit. Millään asialla tai tapahtumalla ei ole luonnollista tai välttämätöntä seurausta, vaan ne ovat aina poliittisia valintoja. Diskurssiteoreettinen analyysi mahdollistaa tämän poliittisuuden esiintuomisen. (Shepherd 2008, 32-33.) Poliittisuuden esiintuominen mahdollistaa myös muutoksen ja taustalla vaikuttavien arvojen tuomisen kriittiseen keskusteluun. Vaihtoehtoisten mahdollisuuksien kuvittelu on radikaalia ja poliittista (Enloe 2000, 3).

Olen valinnut tutkimukseni kohteeksi Ruandan kansainvälisen rikostuomioistuimen, sillä se tuotti tuomioillaan mittavan määrän kansainvälisen rikosoikeuden tapaoikeutta. Akayesun tuomio on yksi tunnetuimmista, sillä hänen tuomiossaan määriteltiin raiskaus⁷ ensimmäistä kertaa kansainvälisessä rikosoikeudessa ja Akayesu on ensimmäinen, joka sai tuomion kansanmurhasta. Se tekee tuomiosta laajalti siteeratun, sillä kansainvälinen rikosoikeus perustuu suurelta osin tapaoikeuteen eli aikaisempiin tuomioihin ja niiden perusteluihin (Cassese ym 2011, 25). Tämän vuoksi kyseisen tuomion diskurssien tutkiminen on entistäkin tärkeämpää. Sen asema osana kansainvälistä rikosoikeutta vaatii sen diskurssien ja niiden luoman identiteettien ja todellisuuden kriittistä käsittelyä.

Kansainväliset suhteet akateemisena yhteisönä on omalta osaltaan luomassa mielikuvaa ja diskurssia maailmasta ja maailmanjärjestyksestä. Kansainväliset suhteet ovat osa diskursiivisia käytäntöjä, joissa luodaan ja toisinnetaan representaatioita, jotka näyttäytyvät totuutena. (Doty 1996, 5.) Näiden representaatioiden voima tulee siitä, että ne mahdollistavat tietyt käytännöt, jotka eivät muiden

⁷ Akayesun saamassa tuomiossa raiskaus määriteltiin seuraavasti: "Tuomioistuin määrittelee raiskauksen henkilön seksuaalissävyytteisenä fyysisenä loukkauksena, joka tehdään pakottavien olosuhteiden alla". Kirjoittajan oma käännös. Englanniksi: "... defines rape as a physical invasion of a sexual nature, committed on a person under circumstances which are coercive" (ICTR 1998, kappale 598). Tuomion samassa kappaleessa seksuaalinen väkivalta (joka sisältää myös raiskauksen) määriteltiin "miksi tahansa pakottavien olosuhteiden alla tehdyksi seksuaalissävyytteiseksi teoksi". Englanniksi: "any act of a sexual nature committed on a person under circumstances which are coercive".

representaatioiden ollessa vallassa olisi mahdollisia. Esimerkiksi kolonialismi ja sen sisältämä brutaali hyväksikäyttö ja alistaminen oli mahdollista vain maailmassa, jossa globaalin etelän väkivaltainen hallinta ja alistaminen nähtiin hyväksyttävänä. Toisenlaisia representaatioita, joissa nämä käytännöt nähtiin väärinä ja paheksuttavina, oli kyllä olemassa, mutta ne marginalisoitiin ja hiljennettiin järjestelmällisesti. (Doty 1996, 13.) Oma työni on osaltaan mukana tässä vallitsevien diskurssien haastamisessa.

Työni seuraavassa osiossa käyn läpi diskurssiteoreettista analyysia ja sen taustalla vaikuttavaa poststrukturalistista ontologiaa. Luvussa kolme perustelen tarkemmin aineiston valintaani sekä otan osaan keskusteluun tutkijan eettisestä vastuusta. Työni luvussa neljä perehdyn tarkemmin työni temaattiseen taustaan eli Ruandaan sekä ICTR:n rooliin osana kansainvälistä oikeutta. Nämä osiot antavat pohjan seuraaville osioille, joissa tutkin, millaisia eri subjekteja ja diskursseja tuomion tekstistä nousee. Työssäni ei ole erillistä aikaisempaa tutkimusta käsittelevää osiota, vaan käyn aikaisempaa tutkimusta ja teoriaa läpi jokaisen diskurssin yhteydessä. Näin pystyn käymään vuoropuhelua aiemman tutkimuksen, teorioiden ja omien tulosteni välillä hedelmällisimmällä mahdollisella tavalla. Tämä valinta johtuu tekemäni diskurssiteoreettisen analyysin luonteesta. Minulla ei ole yhtä valmista teoriaa, jota testaisin empirian avulla, kuten teorialähtöisessä tutkimuksessa tehtäisiin (Eskola 2001). Tarkoitukseni ei ole todistaa yhtä tai toista teoriaa oikeaksi tai vääräksi, vaan tarjota problematisointi aikaisemmin selviönä pidettyyn aiheeseen. Aineistolähtöinen analyysi kumpuaa siitä, mitä tutkittavasta aineistosta löytyy ja jonka tulkintaan aikaisempi tutkimus tarjoaa kehykset (Eskola 2001). Tämän vuoksi olen jakanut työni sen perusteella, mitä aineistostani on noussut esiin. Eri teorit antavat minulle mahdollisuuden osoittaa näiden esiin nousevien diskurssien poliittisuuden ja ei-välttämättömyyden sekä tuoda esiin näiden diskurssien poissulkemat mahdolliset toiset diskurssit (Howarth 2005, 319). Diskurssiteoreettisen analyysin tavoite ei ole tuottaa uusia kuvauksia vanhoista ilmiöistä, vaan uusia tulkintoja (Howarth 2005, 320). Vaikka minulla ei olekaan yhtä yksittäistä teoriakehystä tekemässäni tutkimuksessa, ei se tarkoita, että tutkimukseni olisi ateoreettista. Päinvastoin jo kysymyksenasetteluni sisältää itsessään tietyt ontologiset oletukset maailmasta. Näin täytyy olla, jotta tutkimuskysymyksiä voi ylipäänsä asettaa ja kuvata (Howarth 2005, 319).

Työni kuudennessa luvussa vedän yhteen omat tulokseni ja löytämäni diskurssit ja pohdin, millaisia identiteettejä niissä luodaan eri toimijoille. Seitsemännessä luvussa vedän koko tutkimukseni yhteen

ja esittelen johtopäätökseni. Millaisia (kansainvälis)poliittisia seurauksia Akayesun tuomion diskursseilla ja niissä luoduilla identiteeteillä on?

2. POSTSTRUKTURALISMI JA DISKURSSITEOREETTINEN ANALYYSI

Työni aineiston analyysi perustuu aineistolähtöiseen diskurssiteoreettiseen analyysiin. Diskurssiteoreettinen analyysi (discourse theoretical analysis, DTA) pohjautuu siihen ajatukseen, että koko sosiaalinen todellisuutemme muodostuu diskursseissa (Shepherd 2008, 18). Toisin kuin kriittisessä diskurssianalysissa, diskurssiteoreettisen analyysin mukaan ei ole olemassa mitään ei-diskursiivista sosiaalista todellisuutta, joka olisi olemassa itsenäisenä todellisuutena. Se pohjautuu Ernesto Laclaun ja Chantal Mouffin poststruktuuralliseen teoriaan. (Shepherd 2008, 19.) Diskurssiteoreettinen analyysi ei ole kuitenkaan sama asia kuin diskurssianalyysi, jonka tavoitteena on analysoida kieltä ja sen käyttöä (Howarth 2005, 318). Diskurssiteoreettinen analyysi ei ole selkeä teoria tai metodologia, vaan enemmänkin ontologisten oletusten, teoreettisten käsitteiden ja metodologisten ohjenuorien muodostama kokonaisuus. Sen tarkoitus ei ole selittää, ennustaa tai todistaa jotain ilmiötä oikeaksi tai vääräksi, vaan problematisoida ja kyseenalaistaa selviöinä pidettyjä sosiaalisia käytäntöjä. Nämä sosiaaliset käytänteet ovat kontekstuaalisia, suhteellisia ja muutettavissa olevia. (Howarth 2005, 317.) Kun totuttuja käytänteitä ei otetakaan annettuina, vaan ne sijoitetaan laajempaan diskursiiviseen kontekstiin, paljastetaan niiden taustalla olevat diskursiiviset kamppailut. Kun käsitteet otetaan annettuina, näyttäytyy myös niihin vastauksena tarjottu politiikka loogisena ja tarpeellisena. Käsitteiden kyseenalaistaminen ja niiden diskursiivisen taustan paljastaminen laajentaa myös mahdollisten poliittisten vastausten kirjoa. (Hansen 2006, xvii.)

Tämä Laclaun ja Mouffin edustama diskurssiteorian suuntaus on poststruktuurallista diskurssiteoriaa. Jacob Torfingin mukaan se on diskurssiteorian kolmannen sukupolven⁸ ilmentymä, jolle keskeistä on

⁸ Torfingin mukaan ensimmäisen sukupolven diskurssiteoria keskittyi lähinnä diskurssien semanttiseen luonteeseen, eikä ottanut diskurssien poliittista luonnetta huomioon. Näissä teorioissa myös ideologian ja vallan käsitteet jätettiin analyysin ulkopuolelle. Toisen sukupolven diskurssiteoria perustuu Foucault'n varhaiseen tuotantoon ja Norman Fairclough'n teorioihin. Foucault'n kirjoituksiin, jotka näkevät diskurssit laajemmin kuin ensimmäinen sukupolvi. Diskurssit nähdään laajempina sosiaalisina käytäntöinä, jotka voivat

antiessentialistinen ontologia ja antifundamentalistinen epistemologia. Antiessentialistisen ontologian mukaan ihmisillä ei ole olemassa ennalta annettua ja riippumatonta ydintä (kuten sukupuoli tai rotu), jolla olisi valtaa määrittää muut identiteetit. (Torfing 2005, 13.) Identiteetit eivät siis ole yksilön yksittäisiä ominaisuuksia, vaan ne muodostuvat sosiaalisissa suhteissa, osana yhteistä artikuloitua koodistoa (Hansen 2006, 6). Käsitteet saavat merkityksensä vastakkainasettelun kautta, jossa yhtä elementtiä arvostetaan enemmän kuin toista. Näin niiden välille muodostuu suhde, jossa toinen elementti on arvostetumpi kuin toinen. Samalla tavalla identiteetti muodostuu aina suhteessa johonkin toiseen, vähempiarvoiseen. (Hansen 2006, 19.)

Identiteetit muodostuvat kahdessa samanaikaisessa prosessissa: *linkittämisen* positiivisessa prosessissa sekä *eriyttämisen* negatiivisessa prosessissa. Linkittämisessä käsitteeseen liitetään jotain attribuutteja, kun samanaikaisesti tapahtuvassa eriyttämisessä nämä attribuutit asetetaan vastakkain jonkin toisen ominaisuuden kanssa. (Hansen 2006, 19–20.) Kun määritellään, mitä jokin käsite on, määritellään myös, mitä se ei ole (Hansen 2006, 19).

Antifundamentalistisessa epistemologiassa ei ole olemassa jotain riippumatonta tietoteoreettista perusoletusta tai -uskomusta, joka oikeuttaisi muut uskomukset. Esimerkiksi järki, ihmisyyys tai kapitalismin säännöt eivät määritä sosiaalista todellisuutta, vaan ihmiset tekevät sen antamalla näille ideoille valtaa. Poststrukturalistisessa diskurssiteoriassa fyysinen maailma on kuitenkin olemassa ihmisistä riippumatta, mutta totuus ei, vaan se on kielen ominaisuus. Totuus on paikallista ja joustavaa ja diskursseissa muodostuvaa. (Torfing 2005, 13-14.) Antifundamentalistinen tutkimus on aina poliittista, sillä se haastaa meidät miettimään, miten me voimme tietää, mitä luulemme tietävämme ja miten tämä vaikuttaa tekemäämme tutkimukseen. Mitä tutkimuksesta jätetään pois, jos emme haasta perusoletuksiamme maailmasta? (Griffin 2013, 209.) Näin voidaan haastaa fundamentalistisen tutkimuksen objektiivisuus ja näennäinen rationalismi, haastaen samalla myös niiden järkevyyden ja väistämättömyyden. (Griffin 2013, 210.)

olla ideologisia luonnollistaessaan tiettyjä merkityksiä. Ongelmallista tässä on kuitenkin ajatus diskursseista niiden takana olevan riippumattoman sosiaalisen rakenteen välittäjinä. (Torfing 2005, 6-7.) Shepherd arvostelee Faircloughia tämän sosiaalisen rakenteen problematisoimatta jättämisestä (Shepherd 2008, 18).

Poststrukturalistinen diskurssiteoria on myös relationaalista ja kontekstuaalista, sillä sen mukaan identiteetti muodostuu sen suhteessa toisiin merkityksiin. Esimerkiksi sosialismia voi ymmärtää vain suhteessa muihin ideologioihin, kuten kapitalismiin tai fasismiin. (Torfing 2005, 14.) Identiteetit rakentuvat erityisesti suhteessa siihen, mitä ne eivät ole: kun puhumme kehittyvistä maista, luomme samalla toisen, kehittyneiden maiden identiteetin, johon kehittyvät maat vertautuvat (Hansen 2006, 6). Ideologioita ja muita merkityksiä tulisikin aina analysoida siinä diskursiivisessa kontekstissa, jotka ovat muokanneet niiden rakentumista ja tulkintaa. (Torfing 2005, 14.) Torfingin (2005, 14) mukaan poststrukturaalisessa diskurssianalyysissä on viisi pääargumenttia. Ensimmäinen on se, että kaikki sosiaalisen kanssakäymisen muodot pohjautuvat diskursseihin. Nämä merkityksenannon järjestelmät määrittävät kaiken, mitä teemme, sanomme tai ajattelemme. Samaan aikaan nämä tekemme, sanamme ja ajatuksemme muokkaavat diskursseja ja näin ollen sitä, mitä on mahdollista tehdä, sanoa tai ajatella. (Torfing 2005, 14.) Diskurssi tuottaa aina tietynlaisen kuvan maailmasta nimeämisen, tulkinnan ja merkityksenannon kautta (Uusitalo 2015, 45). Rakennetut identiteetit vahvistavat ja legitimoivat politiikkaa (Hansen 2006, 37).

Hegemonia on diskurssin laajentumista sosiaalisen toiminnan ja olemisen vallitsevaksi määrittäjäksi. Tällainen hegemoninen diskurssi muodostuu, kun vastaisten näkemysten taisteluissa yksi määritelmä pääsee vallalle muiden määritelmien yli. (Torfing 1999, 101.) Tämä hegemonisen diskurssin muodostumisen prosessi on nimeltään artikulaatio. Artikulaatioissa muodostuu elementtien välisiä suhteita, joiden perusteella niiden identiteetti muuttuu. (Laclau ja Mouffe 2014, 91.) Artikulaatio ei ole koskaan vain kielellinen ilmiö, vaan sillä on materiaalisia seurauksia. Kun elementtien väliset suhteet sosiaalisessa järjestelmässä muuttuvat, se vaikuttaa myös systeemin instituutioihin, rituaaleihin ja käytäntöihin. (Laclau ja Mouffe 1987, 109.) Näin diskurssit ja artikulaatio muokkaavat sosiaalista todellisuuttamme. vaikka jokainen objekti rakentuu diskurssissa, ei tämä poista sitä tosiasiaa, että asioilla on myös materiaallinen todellisuus. Laclau ja Mouffen teoriassa ei siis ole kyse perinteisestä realismi-idealismi-oppositiosta, vaan materiaallinen todellisuus on olemassa myös meidän havainnoistamme ja tahdostamme riippumatta. Esimerkiksi maanjäristys on todellinen tapahtuma, joka tapahtuu meidän tahdostamme huolimatta, mutta selitetäänkö maanjäristys luonnonilmiönä vai jumalan vihanilmaisuna, riippuu diskursiivisen kentän rakenteesta. (Laclau ja Mouffe 1987, 108.)

Toisen argumentin mukaan diskurssi rakennetaan hegemonisissa taisteluissa, joiden tarkoituksena on luoda merkityksenannon ja identiteetin rakentamisen kautta poliittinen ja moraalinen johtajuus.

Diskurssit eivät siis synny itsestään, vaan ne ovat poliittisten päätösten seurausta. Jos jokin diskurssi pystyy tarjoamaan uskottavan selitystavan niin menneelle, nykyisellekin kuin tulevallekin yleisön vangitsevalla tavalla, voi siitä tulla hegemoninen diskurssi. Tällaisten hegemonisten diskurssien tavoite on luoda totalitaarinen ideologia, joka häivyttää identiteettien luomisen epämääräistä, epävarmaa ja paradoksaalista luonnetta. (Torfing 2005, 15.) Identiteettien luomisen tarkoitus onkin luoda vakautta diskursseihin (Hansen 2006, 37). Hegemoniset diskurssit tarjoavat luonnollistavia ja yleismaailmallistavia myyttejä, jotka mahdollistavat totaalisen ideologian synnyn. Kolmas argumentti liittyy tähän prosessiin, sillä sen mukaan hegemonisen diskurssin luominen on mahdollista vain sosiaalisen antagonismin kautta, jossa uhkaava Toiseus, eli tietyt identiteetit ja merkitykset, suljetaan ulkopuolelle, mikä mahdollistaa diskurssin rajojen määrittelyn. (Torfing 2005, 15.) Tämä kaipuu löytää joku, joka olisi vastuussa kärsimyksestä ja johon voisimme ulkoistaa oman irrationaalisuutemme tai pahuutemme, johtaa radikaalin Toiseuden luomiseen (Connolly 1991, 8–9). Toiseuden ei tarvitse kuitenkaan olla näin radikaalisti paha ja erilainen kuin me, jotta sitä voisi käyttää identiteetin rakentamiseen (Hansen 2006, 38–39).

Sosiaalisen antagonismin prosessissa luodaan uhkaava toiseus, josta tehdään yhteensovittamaton vallitsevan diskurssin kanssa, jotta sen sisäinen yhtenäisyys ja rajat määrittyisivät ja säilyisivät. Kamppailu siitä, kuka kuuluu ja ei kuulu vallitsevan diskurssin piiriin on keskeinen osa politiikkaa. (Torfing 2005, 16-17.) Hansenin (2006, 40–41) mukaan tämän prosessin ei tarvitse välttämättä olla näin radikaali: toiseus voidaan nähdä myös itsensä kaltaisena, vaikkakin alempiarvoisena. Näin tapahtui esimerkiksi kylmän sodan jälkeisessä Euroopassa, jossa Länsi-Euroopan valtiot halusivat osoittaa entisten Neuvostoliiton maiden olevan eurooppalaisia, mutta kuitenkin erillisiä Länsi-Euroopasta (Hansen 2006, 40).

Neljäs argumentti on se, että vakaatkin hegemoniset diskurssit voivat murtua, kun niitä kohtaa jokin ilmiö, jota ne eivät osaa selittää ja integroida. Tästä seuraa hegemonisten diskurssien kamppailu, jossa jokainen pyrkii selittämään ja integroimaan uuden ilmiön itseensä. Viimeinen argumentti koskee diskurssien sisällä olevaa subjektia. Kun hegemoniset diskurssit murtuvat, tulee subjektista itsestään rikkiäinen⁹. Tämä prosessi on traumaattinen ja subjekti pyrkiikin pois tästä tilasta esimerkiksi etsimällä itselleen uuden identifikaation kohteen. Haasteen luo se, että subjekti voi identifioitua useaan eri identiteettiin saman aikaisesti, jolloin hegemonian täytyy yrittää sovittaa nämä eri

⁹ “Split subject” (Torfing 2005, 16).

näkökannat itseensä. Tämä voidaan tehdä esimerkiksi sosiaalisen antagonismin kautta, jolloin toiseuteen heijastetaan kaikki paha ja vaikea. Toiseuttaminen ja sosiaalinen antagonismi voivat johtaa tilanteeseen, jossa subjekti pyrkii eliminoimaan toiseuden toiveessaan poistaa oma rikkinäisyytensä. (Torfing 2005, 16-17.)

Diskurssiteoreettista analyysiä voi tehdä monella eri tavalla. Minä lainaan diskurssiteoreettisen analyysin kehysten Laura Shepherdiltä (2008), joka taas pohjaa työnsä sekä Dotyn (1993) tekstuaaliseen analyysiin, että dekonstruktiiiviseen kaksoisluentaan. Tämän lisäksi käytän analyysin tukena Lene Hansenin teoriaa identiteetin rakentumisesta linkittämisen ja eriyttämisen prosessien kautta (Hansen 2006). Diskursseissa muodostuvat identiteetit antavat työlleni myös sen poliittisen ulottuvuuden: millaisia poliittisia seurauksia diskursseilla ja niissä muodostuvilla identiteeteillä on?

Roxanne Doty (1993) käytti diskurssiteoreettista analyysiä tutkiessaan, miten oikeutus Yhdysvaltojen sekaantumiselle Filippiinien sisäpolitiikkaan rakennettiin. Hän nojasi työssään Foucault'n ja Derridan ajatuksiin todellisuuden rakenteesta (Doty 1993, 302). Doty määrittelee diskurssin seuraavasti: "Diskurssi, eli toteamuksien järjestelmä, jossa jokainen toteamus on järkevä"¹⁰ (Doty 1993, 302). Diskurssit luovat subjekteja ja samanaikaisesti asettavat ne tiettyihin asemiin suhteessa toisiinsa. Esimerkiksi perinteisessä perhediskurssissa on tilat sukupuolittuneille subjekteille, yhdelle miehelle ja yhdelle naiselliselle subjektille ja sijaitsevat hierarkkisessa järjestyksessä suhteessa toisiinsa. Kaikki poikkeamat tästä diskurssista, kuten samaa sukupuolta olevat parit tai vapaaehtoisesti yhden vanhemman perheet, ovat tämän diskurssin sisällä nimenomaan poikkeamia. Subjektit ovat siis diskurssin sisäisiä positioita, ja niissä on järkeä vain suhteessa tiettyihin käytäntöihin, tapoihin ja kategorioihin. (Doty 1993, 303.)

Doty analysoi työssään näitä diskursseja predikaation, ennakko-oletusten ja subjektipositioiden kautta. Nämä kolme mekanismia luovat yhdessä 'maailman', jossa subjekteilla ja objekteilla on erilaisia ominaisuuksia, ja ne asettuvat tiettyihin suhteisiin toisiinsa nähden. (Doty 1993, 306–307.) Predikaation, ennakko-oletuksien ja subjektipositioinnin avulla paljastetaan, kuinka subjektit, objektit ja käyttäytyminen ovat diskursiivisesti rakennettuja. Ne ovat tekstuaalisia keinoja, joilla tietyille subjekteille annetaan toimijuus (tai kielletään se) ja näin ollen mahdollistetaan (tai tehdään

¹⁰ "A discourse, i.e., a system of statements in which each individual statement makes sense" (Doty 1993, 302).

mahdottomaksi) tietyt käytännöt. (Åhäll ja Borg 2013, 196.) Tarkoitus on paljastaa, miten tietyt merkitykset rakennetaan ja millaisen toiminnan ja politiikan nämä merkitykset mahdollistavat ja toisaalta sulkevat ulos (Doty 1996, 4).

Ennakko-oletukset toimivat diskurssien taustalla olevana, totena otettavana taustatietona, jonka oletetaan olevan totta, jotta diskurssissa on järkeä (Doty 1993, 306). Diskurssiteoreettisen tutkimuksen taustalla on ajatus siitä, että instituutiot ja käytännöt ovat sosiaalisten toimijoiden uskomusten ja halujen määrittämiä. Jotta yksilö voi ymmärtää jonkin merkityksen, tulee taustalla olla yhdistelmä yhteisiä, jaettuja käytäntöjä. (Howarth 2005, 319.) Jotta voidaan puhua esimerkiksi reaali politiikan logiikasta, täytyy olettaa olemassa olevaksi asia nimeltä 'reaali politiikka', jolla oletetaan olevan 'logiikka'. Ilman näitä ennako-oletuksia, lauseessa ei olisi mitään järkeä. Ennakko-oletukset luovat taustatietoa ja samalla tietynlaisen maailman, jossa tietyt asiat ovat totta ja joiden täytyy olla totta, jotta kyseisessä maailmassa olisi järkeä. (Doty 1993, 306.)

Tekstit luovat maailmaa myös predikaation kautta, eli liittämällä subjekteihin tiettyjä ominaisuuksia, kuten adjektiiveja tai verbejä. Nämä subjektien attribuutit kertovat subjektin identiteetistä ja sen kyvyistä ja ominaisuuksista. (Doty 1993, 306.) Viimeinen Dotyn tutkima tekstuaalinen keino on subjektipositiointi. Subjektipositioinnissa subjektit liitetään toisiinsa subjekteihin ja objekteihin, antaen näille kaikille tietynlaisen toimijuuden (tai sen olemattomuuden). Subjektipositioinnissa luodaan eri subjektien ja objektien väliset suhteet. (Doty 1993, 306.) Kun predikaatiossa toimijoille annetaan eri ominaisuuksia, subjektipositiointi vahvistaa ne asettamalla toimijat subjekti- ja objektiasetelmiin suhteessa toisiinsa (Åhäll ja Borg 2013, 205). Ennakko-oletukset taas luonnollistavat ja vahvistavat luodun diskurssin totuuden. (Åhäll ja Borg 2013, 199.) Osa diskurssien voimasta tuleekin tästä kyvystä luonnollistaa asioita ja luoda faktoja. Ennakko-oletuksissa kuvataan yksinkertaisesti ja kyseenalaistamatta, mitä on, jolloin subjektipositioinnin ja predikaation avulla luotu diskursiivinen todellisuus saadaan näyttämään luonnolliselta ja yksiselitteiseltä. Ennakko-oletuksissa luodaan taustalla vaikuttavaa, itsestään selvää tietoa, jonka oletetaan olevan totta. Ennakko-oletukset sisältävätkin hienovaraisia oletuksia siitä, miten maailma toimii ja millaisia maailmassa toimivat toimijat ovat. (Doty 1996, 10.)

Näitä tekstuaalisia keinoja analysoimalla voidaan ymmärtää myös identiteettien muodostumista. Linkittämistä ja eriyttämistä voidaan tutkia tutkimalla, mitä merkkejä mikäkin diskurssi artikuloi,

kuinka niitä yhdistetään diskursiivisen stabiiliuden muodostamiseksi, onko näissä konstruktioissa epäjohdonmukaisuuksia tai epävakaisuutta ja kuinka samoja merkkejä käytetään eri diskursseissa eri lopputuloksien (Hansen 2006, 42). Tämän jälkeen diskursseille ja identiteeteille voidaan tehdä dekonstruktio.

Dekonstruktiiivinen analyysi on poststrukturalistista analyysyä, jonka tarkoitus on korostaa tekstin epäjohdonmukaisuuksia, ristiriitoja ja ongelmallisia oletuksia ja näin paljastaa huomaamattomiksi tarkoitettuja diskursseja (Griffin 2013, 209). Kaksoisluenta on dekonstruktiiivisen analyysin metodi, jossa paljastetaan tekstin sisäiset epäjohdonmukaisuudet ja ristiriidat ja tutkitaan sen vähemmän ilmiselviä merkityksiä. Ensimmäisessä, perinteisessä luennassa teksti luetaan, kuten kirjoittaja olisi halunnut sen luettavan. Millainen tekstin vallitseva luenta on? Millaisena sen maailma näyttäytyy, jos sen sisäinen järjestys ja johdonmukaisuus otetaan annettuna? Millainen on siinä luotu vallitseva diskurssi? (Griffin 2013, 211.) Diskurssi on aina yritys rakentaa keskus ja kiinnittää joidenkin tiettyjen käsitteiden merkitys. Nämä kohdat, joissa käsitteelle annetaan jokin tietty (vaikkakin osittainen) merkitys, ovat tekstin nodaalikohtia. (Laclau ja Mouffe 2001, 112.) Ensimmäisen, monologisen luennan jälkeen tehdään tekstin toinen luenta. Tässä toisessa luennassa selviää, kuinka ensimmäinen luenta on aina yritys kiinnittää nodaalikohtien merkitys. (Shepherd 2008, 28.)

Toisessa luennassa haastetaan tekstin kriittiset pisteet¹¹, joissa monitulkintaiset käsitteet yritetään kiinnittää. Nämä ovat niitä pisteitä, joiden merkitys täytyy ottaa annettuna, jos tekstin ensimmäisen luennan järjestyksen halutaan säilyttää. Kun näiden monitulkintaisten käsitteiden monitulkintaisuus tuodaan esille, haastetaan tekstin sisäinen järjestys ja luonnollisena pidetyt oletukset. (Griffin 2013, 211.) Nodaalikohtien täydellinen kiinnittäminen on mahdotonta, sillä kieltä ja sen käyttöä ei voida säädellä täysin. Tämä tekee poliittisen toiminnan mahdolliseksi, esimerkiksi destabilisoimalla tai kyseenalaistamalla identiteetin positiivisten merkkien välisen linkityksen tai tuomalla esiin diskurssien väliset ristiriidat. (Hansen 2006, 21.)

Akayesun saamassa tuomiossa rakentuu useita erilaisia diskursseja sukupuolesta, etnisyydestä kansainvälisyydestä ja oikeudesta. ICTR:n tavoitteena on peruskirjansa mukaan pysäyttää vakavat humanitaarisen lain rikkomukset ja tarjota uhreille hyvitystä sekä luoda ja ylläpitää rauhaa (YK

¹¹ Griffin käyttää termiä kriittinen piste, itse käytän Shepherdin (ja Laclau ja Mouffin (2001)) termiä nodaalikohta.

1994). Tämän lisäksi tavoitteena on tuoda humanitaarisen oikeuden rikkomuksista vastuussa olevat oikeuden eteen (YK 1994). Näin tehdessään ICTR rakentaa diskurssia siitä, millainen maailma on ja millainen sen pitäisi olla. Diskurssiteoreettisen analyysin avulla voidaan tutkia näiden eri diskurssien luomia sekä niitä luovia jännitteitä ja epäjohdonmukaisuuksia (Shepherd 2008, 6). *Millä muilla tavoin Akayesun tuomiossa luodut diskurssit ja identiteetit voidaan nähdä? Millaisia (kansainvälis)poliittisia seurauksia tuomion diskursseilla ja niissä luoduilla identiteeteillä on?*

3. AINEISTON VALINTA JA POHDINTAA TUTKIJAN POLIITTISESTA ROOLISTA JA EETTISESTÄ VASTUUSTA

Tämän työn aineistona on Jean-Paul Akayesun Ruandan kansainvälisessä rikostuomioistuimessa saama tuomio. Tuomio on hieman alle 200 sivua pitkä. Tuomio koostuu syytetyn esittelystä ja syytteiden luennasta, minkä jälkeen käydään läpi todistajanlausuntoihin perustuvat päätelmät siitä, mitä on tapahtunut. Tämän jälkeen tuomio käy syytteet läpi yksi kerrallaan, ja kertoo niihin liittyvät oikeudelliset seikat, kuten eri rikosten elementit ja voiko niiden todisteiden perusteella katsoa täyttyneen. Tämä on kohta, jossa tuomaristolla on eniten tulkinnanvaraa ja jossa se on tehnyt myös tärkeimmät linjavetonsa (esimerkiksi raiskauksen määrittelyn). Viimeisenä tuomiossa kerrataan löydetyt faktat ja annetaan tuomio. Tuomiossa ei ole sivunumerointia, vaan se on jaoteltu juoksevasti numeroituihin kappaleisiin.

Olen rajannut aineistoni vain Jean-Paul Akayesun ICTR:ssä saamaan tuomioon sekä käytännöllisistä että teoreettisista syistä. Käytännön syy on aika: en yritäkään tehdä tässä työssäni kokonaisvaltaista kuvausta ICTR:n diskursseista kokonaisuudessaan, vaan tutkia, millaisia diskursseja ja identiteettejä juuri tässä tapauksessa luodaan ja mitä (kansainvälis)poliittisia seurauksia niillä on. Laajempi jatkotutkimus jääköön seuraavien tutkijoiden tehtäväksi. Näen myös yksittäisen tuomion käyttämisen aineistona relevanttina, koska tällöin voin lausua jotain juuri tämän yksittäisen tuomion luomista diskursseista. Aineiston tiivis rajaus mahdollistaa syvällisen diskurssiteoreettisen analyysin; laajemmalla aineistolla työstäni tulisi pintapuolisempi, sillä työni vahvuus on juuri käyttämäni teorioiden luoma tilaisuus päästä syvälle aineistooni ja sen luomaan maailmaan. Kansainvälisen oikeuden tekstit ja tuomiot ovat hyvin intertekstuaalisia, sillä ne nojaavat toisiinsa, rakentaen oikeusperinnettä. Tämä intertekstuaalisuus tuo näille teksteille auktoriteettia ja legitimizeettiä: toinen siitä, että se lainaa tunnettua tekstiä ja toinen tulee tunnetuksi, kun sitä lainataan (Hansen 2006, 57).

Feministisen tutkimusetiikan keskiössä on pohdinta siitä, miten me tutkimme. Tutkijan täytyy osana tutkimustaan olla tietoinen omasta tietoteoreettisesta taustastaan, rajoista, marginalisaatiosta ja hiljaisuuksista sekä valtasuhteista ja omasta sijoittumisestamme niihin. (Ackerly ja True 2008, 695.) Feministisen tutkimuksen on tarkoituskin olla destabilisoiva epistemologisesti: sen tarkoitus on saada tutkija kyseenalaistamaan mitä tiedämme ja miten voimme tietää. Tämä pohdinta on jotain, mikä jää kansainvälisen politiikan tutkimuksessa usein tekemättä, vaikka se on keino tehdä parempaa tutkimusta ja päästä syvemmälle. (Ackerly ja True 2008, 696.) Sandra Hardingin (1998) ratkaisu tähän on vahvan objektiivisuuden ajatus; omista rajoituksistaan tietoinen ja ne tunnustava tieto ja tutkimus on objektiivisempaa, kuin tieto ja tutkimus, joka yrittää peittää nämä ja näyttäytyä arvovapaana ja objektiivisena. Tämän vuoksi pyrin läpi työni avaamaan omia positioitani ja ajatuskulkujani mahdollisimman läpinäkyvästi.

Suvi Ronkainen (2004, 65–66) jakaa tutkimuksen tekemisen analyttisen prosessin kolmeen osaan: analyysiin (pienellä a:lla, kun analyttinen prosessi on Analyysi isolla A:lla), tulkintaan ja luentaan. Jokaisessa näistä vaiheista ollaan eri suhteissa tutkittavaan aineistoon ja sitä käsitellään hieman eri tavoin. Olennaista on tässäkin tutkijan avoimuus ja läpinäkyvä kuvaus siitä, mitä on tehty ja miten. Refleksiivisyys toteutuu, kun tutkija kertoo avoimesti aineiston analyysin tavoista ja miten hän on konstruoinut sitä. (Ronkainen 2004, 65–66.) Analyysi (pienellä a:lla) on ”mikä tahansa eksplikoitu systematiikka tai käytäntö, jolla aineistoa järjestetään, luokitellaan ja jäsennetään: siitä haetaan juonta tai rakennetta, se pilkotaan osiin ja valikoidaan, vakioidaan ja testataan. – Keskeistä on tekemisen prosessi, ei itse menetelmä. Siinä opitaan tuntemaan aineisto ja sen rajat, luodaan tilaa ajattelulle ja oivalluksille sekä kiinnostaville havainnoille, joita voi lähteä kehittämään edelleen systemaattisesti koettelemalla ja tulkintaa hakemalla” (Ronkainen 2004, 65). Itselläni tämä analyysin tapa pohjautuu diskurssiteoreettisen analyysin mahdollistavaan luokitteluun. Aineisto on käyty läpi ja koodattu Atlas.ti-ohjelmistolla, joka on laadullisen tutkimuksen tekemiseen käytettävä ohjelmisto. Olen etsinyt tekstistä lauseiden subjektit ja objektit sekä niistä käytettävät predikaatit. Olen käyttänyt näistä eri koodauksista tekemiäni yhteenvetoja analyysini (pienellä a:lla) pohjana.

Analyysin (pienellä a:lla) jälkeen aineistosta tehdään tulkinta, jossa ”analyysin tuottamat vihjeet ja oivallukset merkityksellistetään jonkin tietyn teoreettisen tai käsitteellisen ajattelutavan mukaan” (Ronkainen 2004, 66). Itselläni tämä tulkinnan kehikko on diskurssiteoreettinen analyysi. Olen

analyysini pohjalta tulkinnut, millaisiin eri subjekti- ja objektipositioihin eri toimijat tekstistä asettuvat ja miten heitä kuvataan predikaation kautta. Olen myös hakenut tekstistä totuuslauseita eli ennakko-oletuksia, jotka luonnollistavat nämä positioinnit ja saavat ne näyttämään itsestään selviltä. Tulkinta on tuottanut minulle näkemysten siitä, millaisia erilaisia diskursseja Akayesun tuomioissa on luotu ja millaisiin positioihin siinä esiintyvät eri toimijat asettuvat suhteessa toisiinsa. Totuuslauseet näyttävät, minkä täytyy olla totta, jotta positioinnit näyttävät järkeviltä ja uskottavilta.

Tulkinnan jälkeen Analyysissä siirrytään luentaan, jossa katsotaan aineistoa tietyn ajattelukehikon mukaan ja sen rajoja venytetään. Se hyödyntää aineiston monia eri tulkintatapoja. Systemaattisen kokeilun ja luennan jälkeen analyysistä, tulkinnasta ja luennasta saadaan yhdessä tutkimuksen tulos. (Ronkainen 2004, 66.) Luentavaiheessa olen hyödyntänyt diskurssiteoreettisen analyysin tarjoamien käsitteiden lisäksi Hansenin (2006) käsitteistöä diskurssien luomista identiteeteistä ja niiden (kansainvälis)poliittisista seurauksista. Luenta on se, mikä antaa työlleni sen poliittisen ulottuvuuden ja tarjoaa toisin tekemisen mahdollisuuden. Millainen identiteetti eri toimijoille muodostuu subjektipositioinnin ja predikaation kautta? Millaiset ennakko-oletukset näistä eri toimijoista tehdään?

Suuriin kansainvälisiin instituutioihin, kuten ICTR:ään, keskittyminen kansainvälisen politiikan tutkimuksessa ei ole ongelmatonta. Kun tutkimus keskittyy perinteisiin vallankäytön instituutioihin ja eliitin poliittisiin käytäntöihin, jää jotain väistämättä sivuun ja valitettavan usein tämä pois jäävä osuus on yhteiskunnan marginaalissa elävien tarina (Shepherd 2017, 3). Kansainväliset suhteet oli ja on yhä elitistinen ja eksklusiivinen tieteenala, jossa köyhyys, nälkä ja sota ovat jotain, joka tapahtuu heikommassa asemassa eläville kaukana meistä, mutta joita tutkivat etuoikeutetut tutkijat (D'Costa 2006, 130). D'Costa (ibid.) ehdottaa ratkaisuksi tähän ongelmaan laajaa kenttätutkimusta, jossa esiin pääsevät marginalisoidut ihmiset itse etuoikeutettujen tutkijoiden sijaan. Jos tutkimuksen tarkoitus on muuttaa ihmisten elämiä, tulee tutkijan kuulla näitä ihmisiä itsejään, ei lukea kansalaisjärjestöjen ja hallitusten raportteja, sillä näissä raporteissa on väistämättä aina läsnä niiden kirjoittajan agenda (D'Costa 2006, 132). Valitettavasti minulla ei ollut mahdollisuutta lähteä tekemään kenttätutkimusta Ruandaan, joten tutkin työssäni ICTR:n tuottamaa dokumenttia, kuitenkin tunnistuen asiakirjojen tutkimisen tuottamat eettiset haasteet. Asiakirjat ovat aina kompromissien ja neuvottelujen lopputulos, eivätkä ne anna kuvaa organisaatioiden päivittäisistä käytännöistä (Uusitalo 2005, 44). Asiakirjojen tutkiminen tuo mukanaan myös riskin marginalisoitujen ihmisten jättämisestä uudelleen marginaaliin (D'Costa 2006, 133). Tutkimustani tehdessäni olen joutunut reflektomaan kriittisesti

omaa positiotani globaalissa maailmanjärjestyksessä sekä kansainvälisen politiikan tutkimusyhteisön osana. Tunnistan oman etuoikeutetun asemani tuottamat rajoitteet ja eikä tarkoituksenaan ole maailman muuttaminen. Tutkimuksen tarkoitus ei kuitenkaan välttämättä tarvitse olla ihmisten elämien muuttaminen tässä ja nyt, vaan se voi tehdä näkyväksi, miten politiikkaa tehdään ja osoittaa diskurssien perustavanlaatuisen voima (Shepherd 2017, 3–4). Tämä on tarkoitukseni myös omassa työssäni; tutkin, miten kansainvälisen oikeuden diskurssit ja toimijoiden identiteetit rakentuvat ja millaisia (kansainvälis)poliittisia vaikutuksia niillä on. Kun nämä vaikutukset tuodaan näkyviksi, voin myös tarjota muutoksen mahdollisuuksia valtahierarkioiden uusintamisen sijaan.

Käytettäessä tuomioita tutkimuksen aineistona tulee ottaa huomioon tuomioiden kielenkäytön rajoitteet. Tuomioiden kieli on aina rajoittunutta ja sen on tarkoituskin olla persoonatonta ja yksilömurteesta eli yhden henkilön omasta puheenparresta vapaata. (Hodes 2018, 77.) Common law –järjestelmissä ja ad hoc –tuomioistuimien edustamissa hybridioikeuksissa tuomioiden kieltä rajoittavat myös todisteluun liittyvät säännöt¹² ja ennakkotapauksiin viittaaminen (Hodes 2018, 78). ICTR:n tuomioissa esimerkiksi todistajanlausunnoista on yleensä esitetty vain syytteiden kannalta olennaisimmat asiat sisältävä yhteenveto sekä todisteisiin perustuva yhteenveto tapahtumien kulusta. Myös todistajanlausuntoja rajoittaa se, miten asiat tulee ja kannattaa ilmaista, sillä common law –järjestelmiin kuuluvassa ristikuulustelussa todistajien lausuntoja testataan muun muassa ennakkoluulojen ja ristiriitojen varalta ja näiden löytyminen saattaa johtaa todistajanlausunnon hylkäämiseen (Hodes 2018, 78). Esimerkiksi Akayesun tapauksessa erään todistajan todistajanlausunto hylättiin, sillä hänen oikeudessa antama todistuksensa erosi liikaa hänen ennen oikeudenkäyntiään antamastaan kirjallisesta todistuksesta (ICTR 1998, kappaleet 407–408). Säännöt siitä, miten asiat tulee sanoa, synnyttävät tekstiin sellaisia hiljaisuuksia ja tyhjyyksiä, joita ei koskaan välttämättä huomata (Hodes 2018, 78).

4. RUANDA KANSAINVÄLISEN RIKOSOIKEUDEN NÄYTTÄMÖNÄ

¹² englanniksi rules of evidence. ICTR:llä on omat, kirjalliset ohjeensa oikeudenkäynnin prosessista ja todisteista (eng. Rules of Procedure and Evidence). ICTR:n ohjeet ovat saatavilla osoitteesta: <http://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/legal-library/150513-rpe-en-fr.pdf>.

Tässä osiossa käyn lyhyesti läpi kansainvälisen oikeuden ja kansainvälisen rikosoikeuden taustaa sekä esittelen Ruandaa kansainvälisen rikosoikeuden näyttämönä. Kansainvälinen oikeus ja kansainvälinen rikosoikeus ovat valtavan laajoja oikeudenaloja, joten keskityn tässä esittelemään omalle työlleni ja sen ymmärtämiselle keskeisimmät käsitteet ja oikeudenalat. Aloitan käymällä lyhyesti läpi kansainvälistä oikeutta yleisesti, jonka jälkeen siirryn käsittelemään kansainvälistä rikosoikeutta sen keskeisten, niin kutsuttujen ydinrikosten kautta. Tämän jälkeen esittelen kansainvälisen rikosoikeuden kehitystä ja keskeisiä instituutioita. Kansainvälistä oikeutta ja kansainvälistä rikosoikeutta kohtaan on esitetty aikojen saatossa runsaasti kritiikkiä. Käsittelem kyseisiä kritiikkejä tarkemmin työni analyttisessä osiossa, jossa käyn läpi Akayesun tuomiota. Työni edetessä on käynyt selväksi, että osa kansainvälistä oikeutta ja rikosoikeutta kohtaan esitetystä kritiikistä on hyvinkin oikeutettua ja tämän vuoksi käyn sitä läpi yhdessä omien löydösteni kanssa.

Kansainvälinen oikeus on oikeudenala, joka sääntelee valtioiden ja tietyissä määrin muiden toimijoiden välisiä oikeussuhteita. Perinteisen näkemyksen mukaan kansainvälisen oikeuden subjekteja ovat valtiot ja kansainvälinen oikeus sääntelee vain niiden välisiä suhteita, mutta kansainvälisten järjestöjen ja varsinkin YK:n toimivallan ja velvollisuuksien lisääntyessä kansainvälinen oikeus on alkanut säädellä myös muiden toimijoiden suhteita. Kansainvälisen rikosoikeuden kehittyessä kansainvälinen oikeus on laajentunut koskemaan myös yksittäisiä henkilöitä. (Grant 2010, 1.) Kansainvälinen oikeus eroaa kansallisesta lainsäädännöstä siinä, ettei ole olemassa 'maailmanhallitusta', joka voisi säätää kaikkia valtioita sitovia lakeja. Kansainvälinen oikeus perustuukin sopimuksiin ja tapaoikeuteen, eikä ole mitään kansainvälistä tuomioistuinta, jolla olisi automaattisesti tuomiovaltaa kaikkialla maailmassa. (Grant 2010, 1–2.) Esimerkiksi kansainvälisellä tuomioistuimella (International Court of Justice, ICJ) on toimivaltaa vain valtioiden välisiin kiistoihin, ei kansojen tai yksittäisten henkilöiden kiistoihin, ja valtioidenkin välisiin kiistoihin vain, jos kiistan osapuolet siihen suostuvat (ICJ 2019).

Kansainvälisen rikosoikeuden kehittyminen on kuitenkin muuttanut kansainvälisen oikeuden valtiokeskeisyyttä (Grant 2010, 1). Kansainvälisen rikosoikeuden perusta on kansainvälisessä humanitaarisessa oikeudessa, ihmisoikeuslainsäädännössä ja kansallisissa rikosoikeuksissa. Se on kehittynyt viimeisen sadan vuoden aikana ja laajentanut rikosoikeudellista vastuuta valtioilta yksityishenkilöille. Aiemmin esimerkiksi sotarikoksista olivat vastuussa sotivat valtiot, mutta toisen maailmansodan jälkeisissä sotarikosoikeudenkäynneissä vastuu laajennettiin koskemaan niitä yksittäisiä henkilöitä, jotka suunnittelivat ja määräsivät rikokset. (Cassese ym. 2011, 1.)

Kansainvälisen rikosoikeuden lähteitä ovat ensisijaisesti kansainväliset sopimukset ja tapaoikeus. Jos selkeää sopimusta tai tapaoikeutta ei ole saatavilla, oikeuslähteenä käytetään yleisiä kansainvälisen rikosoikeuden periaatteita (kuten esimerkiksi taannehtivan rikoslainsäädännön kieltä) tai yleisiä oikeusperiaatteita. (Cassese ym. 2011, 3.) Aikaisempien tuomioiden perusteella voidaan seuraavissa oikeudenkäynneissä päätellä, onko kyseisessä tapauksessa olemassa kansainvälistä tapaoikeutta ja mikä on sääntöjen sopivin tulkinta (Cassese ym. 2011, 25).

Kansainvälisen rikosoikeuden keskiössä ovat neljä ydinrikosta, jotka ovat kansanmurha (eli joukkotuhonta), rikokset ihmisyyttä vastaan, sotarikokset sekä hyökkäysrikos. (Klabbers 2013, 225.) Suomen rikoslain 11 luvun ensimmäisen pykälän joukkotuhonnan määritelmä pohjautuu YK:n joukkotuhontaa koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen ja on seuraava:

”Joka jonkin kansallisen, rodullisen, etnisen tai uskonnollisen ryhmän taikka niihin rinnastettavan kansanryhmän hävittämiseksi kokonaan tai osittain

1. surmaa ryhmän jäseniä,

2. aiheuttaa ryhmän jäsenille vaikeita ruumiillisia tai henkisiä sairauksia tai vammoja,

3. ryhtyy pakkotoimiin syntyvyyden ehkäisemiseksi ryhmän piirissä,

4. pakolla siirtää lapsia ryhmästä toiseen tai

5. muulla vastaavalla tavalla olennaisesti huonontaa ryhmän elinehtoja,

on tuomittava joukkotuhonnasta vankeuteen vähintään neljäksi vuodeksi tai elinkaudeksi. Yritys on rangaistava” (Rikoslaki 1889/39, luku 11, 1§).

Kansanmurhan, rikoksien ihmisyyttä vastaan ja sotarikosten fyysisissä teoissa on paljon päällekkäisyyksiä ja niiden rikosnimikkeet eroavat toisistaan olennaisesti tekojen kontekstien kautta. Esimerkiksi yksittäisen ihmisen murha voi olla joko kansanmurha, rikos ihmisyyttä vastaan tai sotarikos, riippuen teon kontekstista. (Klabbers 2013, 224.) Kansanmurhan erottaa muista ydinrikoksista siinä vaadittava *dolus specialis* eli erityinen rikollinen aie hävittää ihmisryhmä osittain tai kokonaan. Yksittäisen ihmisen murhaaminen voidaan laskea kansanmurhaksi silloin, kun rikoksen uhrina on tiettyyn kansalliseen, rodulliseen, etniseen tai uskonnolliseen ryhmään tai niihin verrattavaan vakiintuneeseen ryhmään kuuluva henkilö ja henkilön murhaamisen tavoite on kyseisen ryhmän kokonainen tai osittainen hävittäminen. (Klabbers 2013, 224.) Rikoksiksi ihmisyyttä vastaan

voidaan laskea monet eri rikokset, kuten murha tai raiskaus, kun rikokset tapahtuvat osana laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä siviiliväestöä vastaan ja rikoksen tekijä on tietoinen hyökkäyksestä (Klabbers 2013, 224–225). Sotarikokset ovat Geneven yleissopimusten tai niiden lisäpöytäkirjojen rikkomuksia, jotka tapahtuvat osana aseellista konfliktia ja niiden tekijä on tietoinen konfliktista (Klabbers 2013, 225). Suomen rikoslain mukaan hyökkäysrikoksella ”tarkoitetaan tekoa, jossa valtio käyttää aseellista voimaa toisen valtion suvereniteettia, alueellista koskemattomuutta tai poliittista riippumattomuutta vastaan tai muulla tavoin Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan vastaisesti” (Rikoslaki 1889/39, luku 11, 4 a §).

Kansainvälisen rikosoikeuden pysyvänä ilmentymänä voidaan pitää kansainvälistä rikostuomioistuunta (International Criminal Court, ICC), johon kuuluu tällä hetkellä 123 maata ja joissa ICC:llä näin ollen on toimivalta (ICC 2019). Kansainvälistä rikosoikeutta on ICC:n lisäksi käyty myös tilapäisissä ad hoc -tuomioistuimissa, erityisesti konfliktien jälkeen. Oikeutta on käyty ad hoc -tuomioistuimissa Ruandan lisäksi myös entisen Jugoslavian alueella (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, ICTY), Kambodzassa (Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia, ECCC) ja Sierra Leonessa (Special Court for Sierra Leone, SCSL). Näin kansainvälinen rikosoikeus linkittyy myös osaksi siirtymävaiheen oikeutta. Ad hoc -rikostuomioistuinten eksplisiittisiä tavoitteita ovat rikollisten saaminen oikeuden eteen, ihmisoikeusrikkomusten lopettaminen ja ehkäisy, uhrien arvokkuuden palautus, kansallisen yhtenäisyyden palautus sekä oikeusvaltioperiaatteen uudelleen vahvistaminen ja rauhan varmistaminen (YK 2004, 13).

Auktoritatiivisen narratiivin teorian mukaan konfliktin jälkeisessä jälleenrakennuksessa tulee sovittaa yhteen erilaiset käsityksen konfliktin aikaisten tapahtumien kulusta ja luoda uudelleen ihmisten sosiaaliset kiinnepisteet ja yhteinen historia. Teoria on kiistelty, mutta käytäntö on kuitenkin läsnä kansainvälisessä rikosoikeudessa, myös YK:n virallisessa diskurssissa. (Waters 2010, 286.) Oikeudenkäynneissä sovitaan yhteen eri puolien versiot tapahtumista ja lopuksi puolueeton tuomari päättää, mikä versio on uskottavin (Waters 2010, 287). Kun tarkoituksena on luoda virallinen versio kiistanalaisista tapahtumista, on väliä, millaisia diskursseja kyseisessä prosessissa luodaan. Kenen tarina kerrotaan ja kenen ei?

Jos uusi hallinto päättää käsitellä menneen hallinnon tai konfliktin tekemiä tai aiheuttamia ihmisoikeusrikkomuksia, löytyy tähän siirtymävaiheen oikeuden prosessiin useita eri metodeja. Näihin kuuluvat muun muassa oikeudenkäynnit, jotka voivat olla joko kansallisia tai ylikansallisia (esimerkiksi Ruandan kansanmurhan jälkeen oikeutta käytiin sekä kansainvälisessä ad hoc –tuomioistuimessa sekä kansallisissa oikeuksissa), totuuskomissiot, uhreille maksettavat korvaukset sekä joissain tapauksissa myös armahdukset. Myös institutionaalisten reformien voidaan katsoa olevan osa siirtymävaiheen oikeutta. Siirtymävaiheen oikeuden puolestapuhujat näkevätkin tilinteon menneisyyden kanssa välttämättömänä osana siirtymistä demokraattiseen hallintoon. (Buckley-Zistel ja Zolkos 2011, 1–2.) Tämä rauha vai oikeus –debatti on ollut pitkään kansainvälisen rikosoikeuden ja siirtymävaiheen oikeuden keskiössä. Oikeudenkäyntien kannattajat perinteisesti näkevät oikeudenkäynnit välttämättöminä rauhalle ja uuden alun luomiselle sekä yhteiskunnalliselle reformille. Heidän mukaansa rauhaa ei voi olla ilman oikeutta. (Buckley-Zistel & Zolkos 2011, 3–4.) Oikeudenkäyntien vastustajien mukaan ne voivat destabilisoida jo ennestään haurasta rauhaa ja siksi varsinkin sellaisissa konfliktin jälkeisissä tilanteissa, joissa ei ole selkeitä häviäjiä tai voittajia, tulisi priorisoida rauhan säilyttämistä, vaikka tämä sitten tarkoittaisikin menneen hallinnon rikosten armahtamista (Snyder ja Vinjamuri 2004, 5–6). En ota tässä työssä kantaa kyseiseen debattiin, vaan otan oikeudenkäyntien olemassaolon annettuna osana kansainvälistä rikosoikeutta ja tutkin oikeudenkäyntien kansainvälispoliittista ulottuvuutta.

Ensimmäistä kertaa kansainvälistä rikosoikeutta käytiin laajassa mittakaavassa toisen maailmansodan jälkeisissä Nürnbergin ja Tokion sotarikosoikeudenkäynneissä. (Royer 2017, 403–404.) 1990-luvulla perustetut Ruandan ja Jugoslavian kansainväliset ad hoc –rikostuomioistuimet olivat jatkumoa toisen maailmansodan jälkeisille sotarikosoikeudenkäynneille, kuten myös pysyvä kansainvälinen rikostuomioistuin. (Buckley-Zistel & Zolkos 2011, 3–4.) Nürnbergin ja Tokion oikeudenkäyntien tarjoama esimerkki ei ole kuitenkaan ongelmaton, sillä toisessa maailmansodassa oli selkeät voittajat ja häviäjät. Jos konfliktin jälkeinen tilanne on sekava ja ihmisoikeusrikkomuksista syytetyillä vielä valtaa, voi oikeudenkäyntien järjestäminen horjuttaa jo entisestään haurasta rauhaa. (Royer 2017, 403–404.) Joidenkin tutkijoiden mukaan paras ja pragmaattisin vaihtoehto konfliktien jälkeisen tilanteen rauhoittamiseen olisivatkin armahdukset (ks. esimerkiksi Snyder ja Vinjamuri 2004). Samanaikaisesti totuuskomissiot ovat nousseet yhä suurempaan rooliin siirtymävaiheen oikeudessa. Kansainvälisesti tunnetuin totuuskomissio oli Etelä-Afrikan Truth and Reconciliation Commission (TRC), joka tutki apartheidin aikaisia ihmisoikeusrikkomuksia. Totuuskomissioita on käytetty myös

Etelä-Amerikassa ja Euroopassa aikaisempien sotilashallintojen rikosten tutkimiseksi. (Buckley-Zistel & Zolkos 2011, 3–4.)

4.1. Ruandan kansanmurha ja Ruandan kansainvälinen rikostuomioistuin

Ruanda on sisämaavaltio Itä-Afrikassa. Huhti–kesäkuussa 1994 tapahtuneessa Ruandan kansanmurhassa murhattiin noin 800 000 etnistä tutsia ja maltillista hutua. Tapahtumasarja käynnistyi 4.4.1994, kun Ruandan presidentin Juvenal Habyarimanan lentokone ammuttiin alas. Vallassa olleet hutut syyttivät tapahtumista tutseja ja tämän seurauksena vallassa ollut puolue Mouvement Républicain National pour la Démocratie et le Développement (MRND) ja Ruandan armeija (Forces Armées Rwandaises, FAR) käynnistivät kansanmurhan. RAFin ja MRND:n pitäessä tutsien perustaman Ruandan isänmaallisen rintaman (Front patriotique rwandais, FPR) kiireisenä, puolisotilaallisen Interahamwen joukot toteuttivat kansanmurhan tavallisten kansalaisten, poliitikkojen ja poliisin avulla. Kansanmurha päättyi 19. heinäkuuta FPR:n kukistettua Interahamwen joukot ja valloitetun pääkaupunki Kigalin. FPR muodosti uuden hallinnon perustan. (Des Forges 1999.)

YK:n turvallisuusneuvosto päätti 8.11.1994 perustaa Ruandan hallituksen pyynnöstä kansainvälisen rikostuomioistuimen tutkimaan kansanmurhaa ja asettamaan syytteeseen siitä vastuussa olevat henkilöt (YK 1994). Ruanda-tuomioistuin aloitti toimintansa 1995. Tuomioistuin sijaitsi Arushassa Tansaniassa ja sillä oli toimisto Kigalissa Ruandassa. Vetoomustuomioistuin sijaitsi Haagissa Alankomaissa yhdessä Jugoslavian rikostuomioistuimen vetoomustuomioistuimen kanssa. Tuomioistuimen toimikausi päättyi vuonna 2012, jonka jälkeen vain vetoomustuomioistuin on toiminnassa. Ennen toimintansa päättymistä ICTR ehti asettaa syytteeseen 93 henkilöä, joista 62 sai tuomion. Syytteen saaneista 14 vapautettiin ja kolme ei ole vielä saatu oikeuden eteen. (ICTR 2018.) Tämän lisäksi kansanmurhaan syyllistyneiden rikoksia käsiteltiin kansallisissa oikeuksissa ja totuuskomissioihin verrattavissa erityisissä gacaca-oikeuksissa (Turner 2014, 416).

Ruandan kansainvälinen rikostuomioistuin asettui osaksi konfliktien jälkeisten rikostuomioistuinten jatkumoa. Se on osa sekä kansainvälistä rikosoikeutta että siirtymävaiheen oikeutta. Siirtymävaiheen oikeus kumpuaa tarpeesta käsitellä menneiden hallintojen tai konfliktien aikana tapahtuneita ihmisoikeusloukkauksia (Williams ja Nagy 2012, 3). Siirtymävaiheen oikeuden tavoitteena on rauhan

rakentaminen ja sovinnon löytäminen, mutta myös samanaikaisesti pelotevaikutuksen luominen ja rankaisemattomuuden kulttuurin synnyn ehkäisy (Williams ja Nagy 2012, 3–5). Kansainväliset ad hoc –rikostuomioistuimet eroavatkin pysyvästä kansainvälisestä rikostuomioistuimesta (International Criminal Court, ICC) juuri tässä asiassa: ne on luotu siirtymävaiheen oikeutta varten (YK 2004, 13). Ad hoc –tuomioistuimilla on yleensä hyvin rajattu toimivalta, esimerkiksi ICTR:n tapauksessa sen mandaatti ulottui Ruandan tai sen naapurimaiden alueilla Ruandan kansalaisten tekemiin vakaviin kansainvälisen humanitaarisen oikeuden loukkauksiin tai kansanmurhaan 1.1.1994–31.12.1994 välisenä aikana (YK 1994, 3). ICC sen sijaan on pysyvä tuomioistuin, jolla on tuomiovalta sen perustaneen Rooman perussäännön allekirjoittaneissa ja ratifioineissa maissa ja perussäännössä eritellyissä rikoksissa. Sopimus tuli voimaan vuonna 2002, kun 60 maata oli ratifioinut sen. ICC:n toimivalta alkaa vuodesta 2002, sillä sen perussäännöllä ei ole taannehtivaa vaikutusta. (ICC 2019.)

ICTR:n tavoitteenakaan ei ollut asettaa syytteeseen kaikkia kansanmurhaan osallistuneita, vaan Ruandan kansallisen oikeuslaitoksen piti käsitellä syytteistä suurin osa. Vuonna 2001 Ruandan vankiloissa olikin 120 000 kansanmurhasta syytettyä. (Brouneus 2010, 413.) Tämä aiheutti valtavaa painetta oikeusjärjestelmälle, minkä vuoksi Ruandan hallitus päätti elvyttää perinteiset gacaca-oikeudet käsittelemään kansanmurhan lievempiä rikoksia. Kansanmurhaan osallistuneiden rikokset jaettiin kolmeen eri ryhmään. Ryhmässä 1 olivat kansanmurhaan ja seksuaaliseen väkivaltaan yllyttäneet ja johtaneet, ryhmässä 2 tapot ja muut vakavat rikokset, jotka saattoivat johtaa kuolemaan ja ryhmässä 3 omaisuuteen kohdistuneet rikokset. Gacaca-oikeudet käsitelivät ryhmien 2 ja 3 rikoksia, kun taas ryhmän 1 rikoksista syytetyt joutuivat vastaamaan teoistaan joko Ruandan kansallisessa oikeudessa tai kansainvälisessä tuomioistuimessa. Gacaca-oikeudet aloittivat vuonna 2002 ja lopettivat vuonna 2012. Toimintansa aikana ne ehtivät käsitellä lähes 2 miljoonaa kansanmurhaan liittyvää tapausta. (Gacaca Community Justice 2018.) Seuraavaksi siirryn työni analyysiosioon, jossa esittelen Akayesun tuomiosta nousevia diskursseja ja niiden vaihtoehtoisia luentoja.

5. ANALYYSI JA TULKINTA: AKAYESUN TUOMIOSTA NOUSEVAT DISKURSSIT

Tässä osiossa esittelen tuomiosta esiin nousseita diskursseja. Diskurssit ovat yhdistelmä eri subjektipositioita, predikaatiota sekä ennakko-oletuksia (Doty 1996). Kun olen poiminut nämä

tekstuaaliset keinot, teen tekstille dekonstruktiivisen kaksoisluennan. Kaksoisluennassa tekstille tehdään ensimmäinen luenta, jossa sen sisäinen järjestys ja johdonmukaisuus otetaan annettuna (Griffin 2013, 211). Millainen on siinä luotu vallitseva diskurssi (Griffin 2013, 211)? Toisessa luennassa ensimmäisen luennan itsestäänselvyudet ja johdonmukaisuus haastetaan nodaalikohtien kautta: voidaanko käsitteet ymmärtää jollain toisella tavalla (Griffin 2013, 211)?

Tuomiosta nousee esiin selkeästi kolme eri diskurssia: raiskaus sodankäynnin välineenä, sukupuoli ja etnisuus etnonationalistisen yhteisön luojina sekä tuomioistuin kansainvälisen oikeuden ja oikeudenmukaisuuden edustajana. Työni seuraavissa osioissa esittelen kyseiset diskurssit yksi kerrallaan. Käyn läpi jokaiseen diskurssiin kuuluvia ja sitä luovia subjekteja ja objekteja, näiden eri toimijoiden välisiä suhteita sekä ennakko-oletuksia, jotka vakiinnuttavat nämä positiot.

Tekstistä nousee esiin selvästi tekstin kolme keskeisintä toimijaa: Akayesu, tuomioistuin ja syyttäjä, joista ylivoimaisesti eniten mainintoja on tuomioistuimella ja sen jälkeen Akayesulla. Tuomioistuin mainitsee itsensä nimeltä (kolmannessa persoonassa joko sanalla Chamber tai Tribunal) toimijana tai toiminnan kohteena yli 700 kertaa. Akayesu vastaavasti mainitaan nimeltä joko toimijana tai toiminnan kohteena 350 kertaa. Syyttäjä esiintyy tekstissä toimijana tai toiminnan kohteena yhteensä 150 kertaa. Myös tutsit ovat ryhmänä vahvasti läsnä tekstissä oikeudenkäynnin ja siinä käsiteltävien rikosten luonteen vuoksi. Minua kiinnostaa erityisesti, miten tuomioistuin puhuu (tai on puhumatta) itsestään tai muista toimijoista. Tuomioistuimen puhe on auktoritatiivista ja etabloituneen vallan puhetta, hegemonian puhetta, sillä se toistaa ja uusintaa kansainvälisen oikeuden normeja ja käytäntöjä tekstinsä kautta (Finley 1989, 888). Kuten myöhemmin osoitan, nämä normit ja käytännöt eivät ole ongelmattomia. Lailla ja oikeudella on suuri diskursiivinen voima, sillä ne määrittelevät hyvin selkeästi sallitun ja ei-sallitun rajan sekä sen, miten tietyt tilanteet tulee tulkita. (Finley 1989, 888.)

Niiden voimaa lisää se, että laki on vahvasti velvoittavaa ja sisältää julkisen pakkovallan käytön uhan. Se vahvistaa tiettyjä tapoja jäsentää maailma ja antaa tapahtumille merkitys. Samaan aikaan kun laki vahvistaa tiettyjä tapoja ymmärtää maailma, se hiljentää toisia. (Finley 1989, 888–889.) Lain tuottama kertomus todellisuudesta onkin auktoritatiivinen ja valikoiva (Henry 2014, 97). Oikeuden rakenne on hierarkkinen ja tämä hierarkkinen rakenne on sukupuolittunut ja tällä sukupuolittuneella hierarkialla luodaan ja toisinnetaan sortoa, syrjintää ja hallintaa (Lacey 1998, 2–3). Se, miten

tuomioistuimien puhuu antamassaan tuomiossa muista, kertoo myös siitä itsestään ja sen edustamasta hegemoniasta. Tämä on erityisen selvää tekstin tutseja koskevissa osioissa.

Akayesua koskevat subjekti- ja objektipositiot sekä ennako-oletukset liittyvät raiskaus sodankäynnin välineenä –diskurssiin, joten esittelen häntä koskevan materiaalin kyseistä diskurssia käsittelevässä osiossa. Tuomioistuinta koskevat positioinnit ja ennako-oletukset liittyvät oikeudenmukaisuuteen liittyvään diskurssiin, joten perehdyn syvemmin näihin kolmatta diskurssia käsittelevässä osiossa. Tutseihin liittyvät materiaalit luovat diskurssia sukupuolesta ja etnisyydestä, joten käytän tätä materiaalia toisen diskurssini aineistona. Luvun lopuksi vedän yhteen kaikki kolme diskurssia ennen siirtymistäni seuraavaan kappaleeseen. Tämän jälkeisessä osiossa tutkin diskursseista esiin nousevia identiteettejä ja niiden poliittista merkitystä.

5.1. Raiskaus sodankäynnin välineenä

Raiskaus sodankäynnin välineenä –diskurssi¹³ on varsin uusi, kun ottaa huomioon sen, että seksuaalinen väkivalta on pitkään ollut osa sodankäyntiä. Aikaisemmin seksuaalinen väkivalta nähtiin sodankäynnin ikävänä sivutuotteena, jolle ei voitu mitään. Ruandan ja Jugoslavian sotien yhteydessä tehdyt raiskaukset nostivat kuitenkin raiskauksen kansainvälisen politiikan keskiöön. (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 1.) Näkökulma raiskauksista sodankäynnin sivutuotteena muuttui. Nyt raiskaukset nähtiin osana sodankäynnin strategiaa, suunniteltuna ja systemaattisena aseena. (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 2.) YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1820 tunnistaa seksuaalisen väkivallan sodankäynnin välineenä ja taktiikkana, jonka kohteena ovat erityisesti siviilit ja jonka tarkoitus on aiheuttaa pelkoa, nöyryyttää, hallita ja aiheuttaa väestön pakkosiirtoja (YK 2008, esipuhe).

Eriksson Baaz ja Stern (2013, 3) esittävät raiskaus sodankäynnin välineenä –diskurssin koostuvan kahdesta eri narratiivista, jotka ovat osittain vastakkaiset, mutta jotka kuitenkin tarvitsevat toisiaan ollakseen järkeenkäyviä. Ensimmäinen, ”seksualisoitu”¹⁴ narratiivi pohjautuu ajatukseen, että sotilaat ovat heteroseksuaalisia miehiä¹⁵, joilla on biologiansa vuoksi seksuaalisia tarpeita, jotka heidän on

¹³ englanniksi ”rape as a weapon of war”

¹⁴ englanniksi ”the sexed Story” (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 3).

¹⁵ Paneudun tarkemmin sukupuolen teoretisointiin alaluvussa 5.2., jossa käsittelemme sukupuolta ja etnisyyttä

pakko täyttää. Kun he eivät sotatilanteissa pääse täyttämään tätä biologista tarvettaan vaimojensa, tyttöystävien tai prostituoitujen kanssa, heidän täytyy etsiä jokin toinen kanava tarpeidensa purulle. Tämän seksualisoidun narratiivin taustalla on ajatus miehestä seksuaalisesti aktiivisena, heteroseksuaalisena olentona, jonka tarvitsee purkaa seksuaalisia tarpeitaan säännöllisin väliajoin. Tämä narratiivi saa voimansa pojat ovat poikia –ajattelusta, jossa miehet eivät vain voi itselleen mitään ja siksi olisikin ensiarvoisen tärkeää varmistaa, että heillä on säännöllisiä lomiam ja/tai mahdollisuus käyttää prostituoitujen palveluita. Näiden mahdollisuuksien puuttuessa tulee raiskauksista sotatilan väistämätön seuraus. Toinen perustelu seksualisoidulle narratiiville on, että miehet ovat seksuaalisia olentoja, joiden tarpeita yhteiskunta normaalioloissa rajoittaa. Sotatilan syttyessä yhteiskunnan rajoitteet poistuvat ja miehet vapautuvat eläimelliseen luonnontilaan, jossa he eivät voi itselleen mitään. (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 18–19.) Sekä miehille että naisille annetut roolit ovat tässä narratiivissa kapeat: naiset ovat miesten halujen hiljaisia uhreja, miehet taas ovat alistaisia biologialleen (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 19).

Toinen, ”sukupuolitettu”¹⁶ narratiivi on alun perin syntynyt seksualisoidun narratiivin kritiikistä. Vaikka seksualisoitua narratiivia käytetään edelleen paljon esimerkiksi puolustusvoimissa ja arkipuheessa raiskauksen selittämiseen, on se pitkälti poistunut käytöstä virallisissa yhteyksissä, kuten politiikassa ja akateemisessa tutkimuksessa, yksinkertaistavan otteensa vuoksi. Seksualisoitu narratiivi nähdään essentialisoivana ja deterministisenä. Se esittää raiskauksen luonnollisena ja näin tekee siitä politiikan ulkopuolisen asian. Sukupuolitetussa narratiivissa raiskaus on pelottelun ja nöyryytyksen väline, jolla on pohja sukupuolittuneissa ideologioissa, mikä tekee raiskauksesta tehokkaan sodankäynnin välineen. (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 19.) Sukupuolitettu narratiivi nojaa ajatukseen, että armeijassa miehet oppivat olemaan maskuliinisia ja väkivaltaisia ja armeija tekee heistä sotilaita, jotka ovat kykeneviä ja halukkaita tappamaan valtion ja kansakunnan vuoksi. Yhteiskunnan militarismi onkin keskeisessä sukupuolitetussa narratiivissa. Militarisaatiossa haluttava maskuliinisuus, joka tuotetaan armeijassa, korostaa käskyjen noudattamista, väkivaltaa ja hallintaa. (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 20.) Militarismi on Enloen (2004, 219) mukaan ideologia, jossa keskeisessä asemassa olevat ydinuskomukset pohjautuvat muun muassa sotilaallisen voiman ratkaisukykyyn, konfliktien väistämättömyyteen ja maailman hierarkkisuuteen. Kriisin aikana ne, jotka ovat feminiinisiä, tarvitsevat suojelua ja maskuliinisten velvoite on osallistua aseelliseen väkivaltaan tai he riskeeraavat oman miehisen asemansa (Enloe 2004, 219). Militarisaatio taas on

¹⁶ englanniksi ”the gendered Story” (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 3).

sosiopoliittinen prosessi, jossa nämä militarismin arvot juurrutetaan yhteiskuntaan (Enloe 2004, 219–220). Militarisaatiossa miehet näyttäytyvät heteroseksuaalisina ja maskuliinisina sotilaina, kun taas naiset ovat pehmeitä, haavoittuvaisia ja suojelua kaipaavia (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 20).

Raiskaus sodankäynnin välineenä –diskurssin kehittyminen liittyy myös oikeustieteen feministisen tutkimuksen kuten feministisen tutkimuksen ylipäänsä kehittymiseen. Naisia alettiin kuulla kansainvälisissä oikeusistuimissa vasta raiskauksen tullessa mahdolliseksi osaksi kansanmurhan tai rikoksia ihmisyyttä vastaan rikosnimikkeissä 1990-luvun kansainvälisissä rikostuomioistuimissa Ruandassa ja entisessä Jugoslaviassa. Myös totuuskomissiot eri puolilla maailmaa ovat ottaneet naiset huomioon lähinnä seksuaalisen väkivallan uhreina. Vaikka tämä prosessi on arvokas, sen on sanottu myös uhriuttavan naiset helposti, luoden heistä kapean mielikuvan passiivisina uhreina ja väkivallan kohteina. Tämä kuva ei välttämättä vastaa todellisuutta, sillä esimerkiksi Liberiassa ja Ruandassa naiset ovat olleet aktiivisesti mukana sissijoukoissa ja toteuttamassa kansanmurhaa. (Buckley-Zistel & Zolkos 2011, 10–11.) Kimura (2009, 18) tuo työssään esille, kuinka systemaattisten raiskausten uhrien tarinoiden kuuleminen voi olla rikosten uhreille myös voimaannuttava kokemus. Tutkiessaan toisen maailmansodan aikaisten comfort women –naisten tarinoita, nousi esille, kuinka oman tarinansa kertominen ei välttämättä johda pelkästään uhriutumiseen, vaan se voi tarjota uhreille mahdollisuuden uuden, voimaantuneen subjektuuden rakentamiseen (Kimura 2009, 18–19). Toisaalta Ruandan gacaca-oikeuksissa todistaneiden naisten on raportoitu kokevan syrjintää ja jatkuvaa väkivaltaa omassa yhteisössään todistamisen jälkeen (Brouneus 2008, 66–68). Myöskään oikeudessa todistamisen vaikutuksista todistajien pitkäaikaiseen mielenterveyteen ei ole tutkimuksia, joten väite totuuskomissioissa todistamisen voimaannuttavista ja parantavista vaikutuksista ei perustu empiiriseen tutkimukseen vaan uskoon ja tahtoon (Brouneus 2008, 59). Sen sijaan gacaca-oikeuksissa todistaneet naiset kertoivat vakavasta henkisestä pahoinvoinnista ja uudelleen traumatisoitumisesta ennen ja jälkeen todistamisensa. Gacaca-oikeuksissa todistaneisiin naisiin oli kohdistettu henkistä ja fyysistä väkivaltaa, ja he olivat kokeneet painetta lähteä kodeistaan. (Brouneus 2008, 68–70.)

Akayesun tuomio toisintaa osittain kumpaakin näistä narratiiveista, sekä seksualisoitua ja sukupuolittunutta. Tuomioistuin toteaa raiskauksista seuraavaa: ”Tuomioistuin pitää raiskausta hyökkäyksen muotona eikä raiskauksen rikoksen keskeisiä elementtejä voida tavoittaa esineiden ja ruumiinosien mekaanisella kuvauksella. Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus ei luetteloit tiettyjä tekoja kidutuksen määritelmässään, vaan se keskittyy valtiojohtoisen väkivallan käsitteelliseen kehykseen. Tämä

lähestymistapa on hyödyllisempi kansainvälisessä oikeudessa. Kuten kidutusta, raiskausta käytetään henkilön pelotteluun, halventamiseen, nöyryyttämiseen, syrjintään, rankaisuun, kontrolliin tai tuhoamiseen. Kuten kidutus, raiskaus on rikkomus ihmisarvoa vastaan ja raiskaus on kidutusta silloin kun se tehdään julkisessa virassa olevan ihmisen tai vastaavassa asemassa olevan ihmisen toimesta, aloitteesta tai hänen suostumuksellaan tai myöntymyksellään” (ICTR 1998, kpl 597). Tuomioistuin määrittelee raiskauksen seksuaalisena fyysisenä loukkauksena, joka tapahtuu pakko-olosuhteiden alla (ICTR 1998, kpl 598). Tuomioistuimen mukaan raiskaus ja seksuaalinen väkivalta aiheuttavat vakavaa ruumiillista ja henkistä haittaa uhrilleen ja ne ovat yksi pahimmista tavoista tuottaa vahinkoa uhrille, sillä uhri kärsii sekä ruumiillista että henkistä vahinkoa. Raiskaukset johtivat tuomioistuimen mukaan tutsinaisten sekä heidän perheidensä ja yhteisöjensä fyysiseen ja psykologiseen tuhoutumiseen. Seksuaalinen väkivalta oli keskeinen osa tuhoamisprosessia ja niiden kohteena oli erityisesti tutsinaiset ja heidän tuhoamisensa sekä tutsien ryhmän tuhoaminen kokonaisuudessaan. (ICTR 1998, kpl 731.) Seksuaalinen väkivalta oli askel tutsien tuhoamisprosessissa ja sen tarkoitus oli tuhota henki, tahto elää ja elämä itse (ICTR 1998, kpl 732). Raiskaus voi tuomioistuimen mukaan olla myös epäsuora tapa tuhota ryhmä tuhoamalla naisten halu lisääntyä. Näin raiskausta voidaan käyttää estämään syntymien ryhmään, sillä raiskattu nainen saattaa kieltäytyä lisääntymästä. (ICTR 1998, kpl 508.) Nämä ovat tuomioistuimen käyttämiä totuuslauseita seksuaalisesta väkivallasta. Toteamalla, miten jokin asia on, tuomioistuin myös vakiinnuttaa, mitä ei ole.

Toisin kuin tuomioistuinta, Akayesua ja hänen toimintaansa kuvataan paljonkin. Syyttäjän ja puolustuksen kuvaukset Akayesusta eroavat kuitenkin toisistaan huomattavasti. Syyttäjän kuvaus Akayesusta korostaa hänen vastuutaan Tabassa tapahtuneista rikoksista (ICTR 1998, kpl 12). Akayesu oli Taban alueen bourgmestre, jotka olivat hallitsemiensa kuntien¹⁷ vaikutusvaltaisimpia ihmisiä ja joiden todellinen valta oli huomattavasti suurempi kuin heidän *de jure* -valtansa (ICTR 1998, kpl 2). Syyttäjän mukaan bourgmestrenä Akayesulla oli täysi valta ja kontrolli paikallisiin poliisivoimiin sekä kunnan palveluksessa oleviin sotilaisiin (ICTR 1998, kpl 4). Tabassa tapahtuneet murhat ja muut rikokset olivat syyttäjän mukaan niin avoimesti tehtyjä ja laajalle levinneitä, että Akayesun täytyi bourgmestrenä olla tietoinen niistä. Vaikka Akayesulla oli valta ja vastuu joko yrittää estää rikokset, hän ei syyttäjän mukaan edes yrittänyt tehdä sitä eikä pyytänyt armeijalta apua. (ICTR 1998, kpl 12.) Syyttäjän mukaan Akayesu oli tietoinen kunnantalolla¹⁸ tai sen läheisyydessä

¹⁷ Olen kääntänyt ranskankielisen sanan *commune* tässä yhteydessä kunnaksi. Ruanda jakautuu yhteentoista prefektuuriin (*prefecture*), joita hallitsevat prefektit. Prefektuurit puolestaan jakautuvat kuntiin (*commune*), joita hallitsevat bourgmestret. (ICTR 1998, kpl 2.)

¹⁸ ranskaksi *bureau communal*

tapahtuneista murhista, pahoinpitelyistä ja seksuaalisesta väkivallasta. Antamalla niiden tapahtua Akayesu sekä mahdollisesti rikokset että kannusti niihin. (ICTR 1998, kpl 12B.) Akayesu yllytti ihmisiä murhiin ja väkivaltaan suorasti ja epäsuorasti ja jätti rikolliset rankaisematta (ICTR 1998, kpl 14–17). Kaiken kaikkiaan syyttäjän kuvaus Akayesusta kuvaa hänet kylmän rationaalisen toimijana, sillä Akayesun tunteita tai motiiveja ei selitetä. Hänet esitetään vahvana johtajana, jolla oli täysi valta hierarkiassa häntä alempana oleviin ihmisiin.

Puolustuksen kuvaus Akayesusta eroaa huomattavasti syyttäjän kuvauksesta. Puolustuksen mukaan Akayesu ei osallistunut murhiin, pahoinpitelyihin tai seksuaaliseen väkivaltaan eikä myöskään määrännyt niitä (ICTR 1998, kpl 30). Puolustuksen kuvauksessa Akayesua kuvataan hyväntahtoisena, mutta voimattomana. Interahamwe oli vallassa, eikä hän ja vaikka Tabassa tapahtuikin väkivallantekoja, ei Akayesu pystynyt pysäyttämään niitä. Interahamwen ottaessa vallan hänen vähäinen auktoriteettinsa nollattiin eikä hänellä ollut mahdollisuuksia pysäyttää murhia. (ICTR 1998, kpl 30.) Samaan aikaan kun puolustus kuvaa Akayesua voimattomana ja vaarattomana, esitetään häntä kuitenkin kaikkietävänä, sillä Akayesu vakuutti ponnekkaisesti oikeudessa, ettei kunnantalolla tai sen läheisyydessä tapahtunut raiskauksia tai seksuaalista väkivaltaa edes silloin kun hän ei ollut paikalla (ICTR 1998, 32). Näin Akayesu näyttäytyy toimijana, joka tietää, miten asiat ovat, mutta ei pysty tekemään niille mitään, vaikka haluaisikin. Interahamwe oli vallassa, ei Akayesu, ja hän toimi kuten toimi vain pakotettuna (ICTR 1998, kpl 38).

Tuomioistuimen kuvailu Akayesusta ottaa näennäisen neutraalin kannan. Näennäisen siksi, että mikään luotu diskurssi ei ole neutraali, vaan aina politiikan tulos ja tässä yhteydessä tuomioistuimen huolella muotoilema. Tuomioistuin kuvailee Akayesun elämän ja uran vaihteita sekä hänen poliittista uraansa (ICTR 1998, kpl 50-52). Samoin tuomioistuin kuvailee Akayesua moraalisenä, älykkäänä ja luotettavana henkilönä, luontaisena johtajana, johon kunnan asukkaat luottivat (ICTR 1998, kpl 53). Muuten tuomioistuin pidättäytyy suurelta osin Akayesun luonteen kuvailusta ja arvioinnista ja häntä käsitellään vain hänen toimiensa kautta. Myös Akayesun tavoitteita arvioidaan hänen toimiensa kautta: hänellä katsottiin olevan kansanmurhaan rikoksena vaadittava *dolus specialis* hänen pitämänsä puheen perusteella (ICTR 1998, kpl 674). Akayesu näyttäytyy aktiivisena toimijana, joka antaa käskyjä, joita sekä kunnan asukkaat että Interahamwen sotilaat noudattavat (ICTR 1998, kpl 665). Näin hän asettuu tuomioistuimen mukaan hierarkiassa muiden kunnan asukkaiden ja sotilaiden yläpuolelle ja hän on valta-asemassa suhteessa muihin toimijoihin. Tämä asetelma toistuu läpi tekstin (ks. esim. ICTR 1998, kpl 673–675, 680, 692, 694, 705, 711). Akayesun tunteista tai motiiveista ei

puhuta, ei edes puolustuksen puheenvuoroissa. Akayesu näyttäytyy suoraviivaisena toimijana, jonka tekoja ei selitellä, vaan ne esitetään tapahtuneina faktoina.

Samaan aikaan kun Akayesu esitetään aktiivisena, suoraviivaisena toimijana, on hän myös toiminnan kohteena. Useat näistä lauseista Akayesu on toiminnan kohteena syytteiden luvun muodossa: ”Syytekirjelmän kohdat 6,8,10 ja 12 syyttävät Akayesua...” (ICTR 1998, kpl 638). Muut hänet objektiasemaan asettavista lauseista ovat lauseita, joissa tuomioistuin arvioi Akayesun toimintaa suhteessa lakiin: ”Sotilastakin käyttö ja kiväärin kantaminen eivät ole tuomioistuimen mielestä riittäviä todisteita osoittamaan, että Akayesu aktiivisesti tuki käynnissä olevaa sotaa” (ICTR 1998, kpl 642) ja ”määrätessään Simon Mutijiman, Thaddée Uwanyiligran ja Jean Chrysostomen tapot syytetyllä oli tarkoitus tehdä se osana laajamittaista ja systemaattista Ruandan siviileihin kohdistuvaa hyökkäystä” (ICTR 1998, kpl 650). Akayesu on myös syyttäjän toiminnan kohteena: ”Syyttäjä väittää, että puheidensa kautta Akayesu syyllistyi välittömään ja julkiseen yllytykseen joukkotuhontaan” (ICTR 1998, kpl 672). Akayesu on viimeisen kerran tuomioistuimen toiminnan kohteena, kun hänet julistetaan syylliseksi tai syyttömäksi rikoksiin: ”Tuomioistuin toteaa Akayesun syylliseksi syytekirjelmän kohtaan 3” (ICTR 1998, kpl 744).

Näin Akayesusta rakentuu monologisessakin luennassa monisyinen kuva. Syyttäjän kuvauksessa Akayesu näyttäytyy rationaalisena ja suoraviivaisena, jopa mekaanisena toimijana, jota kuvataan vain hänen tekojensa kautta. Toisin kuin puolustuksen kuvauksessa, hänen motiivejaan ei avata eikä hänen toimintaansa yritetä perustella tai ymmärtää. Puolustuksen kuvauksessa taas luodaan toisenlainen kuva, jossa Akayesu on vain ihminen, joka yritti parhaansa ja yritti pelastaa tutseja, vaikkakaan ei oman henkensä kaupalla (ICTR 1998, kpl 31). Jos YK:n joukotkaan eivät voineet estää tappamisia, ei Akayesunkaan voi olettaa pystyvän tähän (ICTR 1998, kpl 31). Tuomioistuimen kuva on jotain näiden kahden väliltä. Tuomioistuin pohtii Akayesun käytöstä ja motiiveja (ICTR 1998, kpl 674), mutta loppujen lopuksi kuvaus seuraa syyttäjän linjaa, jossa Akayesua kuvataan hänen toimintansa kautta. Näin hänestä muodostuu kuva aktiivisena toimijana, joka on toiminnan kohteena vain, kun hän on tuomioistuimen vallan alla.

Akayesusta muodostuva kuva on riippuvainen kuvauksen kertojasta. Tuomioistuimen kuvaus on jotain syyttäjän ja puolustuksen kuvausten väliltä. Se pohtii Akayesun motiiveja ja toimintaa, mutta päättyy loppujen lopuksi kuvaamaan Akayesun ihmisenä, joka tiesi, mitä teki ja jolla oli selkeä tavoite

tuhota tutsien ryhmä kansanmurhassa. Hän näyttäytyy rationaalisena ja harkitsevana toimijana, jonka toimet olivat tietoisia ja punnittuja. Tässä tuomioistuin yhtyy siis perinteiseen raiskaus sodankäynnin välineenä -diskurssin kuvaan rikoksiin syyllistyneistä. Tämä narratiivi on tarpeellinen, jotta Akayesu voitiin tuomita. Jotta syytetty voidaan tuomita kansanmurhasta, täytyy tiettyjen rikoksen elementtien olla läsnä.

Kuitenkaan tämä narratiivi sotalaitoksesta hyvin järjestäytyneenä, systemaattiseen ja järjestelmälliseen toimintaan kykenevänä ei aina pidä paikkaansa (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 65). Armeijan kykyä pitää sotilaansa kurissa yliarvioidaan usein, mikä vaikeuttaa raiskaus sodankäynnin välineenä –diskurssin kriittistä tarkastelua (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 72–73). Myöskään se, että raiskaukset tuhoavat uhrin tai hänen yhteisönsä elämän, ei välttämättä tarkoita, että tämä oli raiskauksen motiivina. Syytä ei voida päätellä seurauksista. (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 65.) Raiskauksen käyttöä sodankäynnin välineenä kuvaavat vallitsevat diskurssit epäinhimillistävät ja toiseuttavat lopulta sekä uhrin että tekijät. Näin raiskaukset asettuvat osaksi jotain, joka tapahtuu kaukana poissa, meistä erillisenä ja meille kuulumattomana. Näin vallitseva diskurssi tekee tilanteen muuttamisesta entistä hankalampaa. (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 38–40.)

Käsitellessään raiskauksia ja seksuaalista väkivaltaa, tuomioistuin toistaa mielikuvaa naisista etnonationalistisen yhteisön symbolisina jatkajina, jotka biologisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti pitävät yhteisön elossa (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 21). Tuomioistuimen mukaan seksuaalista väkivaltaa kohdanneet naiset saattavat kieltäytyä lisääntymästä (ICTR 1998, kpl 508). Sanan ”kieltäytyä” käyttö on tässä yhteydessä huomioarvoista, sillä siihen sisältyy oletus, että jos naiselle ei kävisi mitään traumaattista, kuten raiskausta, hän lisääntyisi automaattisesti. Kieltäytyessään lisääntymästä nainen edistää kansanmurhan tavoitetta eli hänen ryhmänsä tuhoutumista. Näin ryhmän olemassaolon jatkuminen näyttäytyy automaattisesti positiivisena ja suotavana asiana. Naisten esittäminen olennaisena osana suvun jatkamista pohjautuu selkeästi seksualisoituun narratiiviin, jossa naisen luonnollisena pidettävä osa yhteiskunnassa on jatkaa sukua. Heidän raiskaamisensa tuhoaa myös yhteisön, sillä he eivät enää kelpaa avioliittoon ja heidän perheensä ja/tai aviomiehensä saattavat hylätä heidät, jolloin heidän roolinsa yhteisön jatkajina katoaa ja näin myös yhteisö itse (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 21).

Raiskaukseen sotarikoksena keskittymistä on kritisoitu myös siitä, että sen seurauksena muut sukupuolittuneet rikokset, kuten sota-aikaiset pakkoavioliitot, jäävät oikeusprosessien ulkopuolelle (Henry 2014, 99-100). Naisten näkeminen vain konfliktin aikaisen seksuaalisen väkivallan uhreina häivyttää myös sitä, että he saattavat kokea jatkuvaa arkipäiväistä väkivaltaa ja syrjintää ja jättää näiden ongelmien käsittelyn siirtymävaiheen oikeuden ulkopuolelle. (Buckley-Zistel & Zolkos 2011, 10–11.) Siirtymävaiheen oikeus tarjoaisikin parhaimmillaan välineet muutoksen tuomiseen, sillä se tarjoaa mahdollisuuden paljastaa, kritisoida ja muuttaa vanhoja sortavia rakenteita. Toisaalta sitä voidaan käyttää myös kyseisten rakenteiden rakentamiseen ja vahvistamiseen. (Buckley-Zistel ja Zolkos 2011, 8.) Esimerkiksi militarisaatio saattaa jatkua yhteiskunnassa, vaikka sota olisikin jo päättynyt, tarkoituksenaan vakiinnuttaa maskuliinisuuden etuoikeutettu asema uudelleen (Enloe 2004, 217). Buss (2009) huomauttaa, että ICTR:n tuomioissa raiskaus on näkyvässä vain, kun se on osa rikoksia ihmisyyttä vastaan tai kansanmurhaa. Raiskaus 'itsessään' jää marginaaliin ja tuomioiden määrä on huomattavasti alhaisempi kuin tapauksissa, joissa tuomio saadaan raiskauksesta osana kansanmurhaa tai rikoksena ihmisyyttä vastaan. Näin syntyy diskurssi ”raiskauksesta kansanmurhan instrumenttina”, joka rajoittaa rikoksia, jotka tuomioistuimet tunnistavat. Kun raiskauksesta ”sellaisenaan”, saa pienemmän tuomion tai ei tuomiota ollenkaan, kun taas raiskaus kansanmurhan osana nähdään hyvinkin rangaistavana, toisinnetaan vanhaa diskurssia raiskauksesta sodankäynnin väistämättömänä seurauksena. (Buss 2009, 147–148.)

Raiskaus sodankäynnin välineenä –diskurssi luo sukupuolittuneen käsikirjoituksen sodasta ja raiskauksesta. Tähän narratiiviin on helppo sijoittaa eri toimijat ja heidän sukupuolensa ja etnisyytensä. Mies, nainen, hutu, tutsi. Tuomioistuin toistaa narratiivia, jossa hutumies raiskaa tutsinaisen tarkoituksenaan tuhota tutsien etninen ryhmä. Vaikka tämä narratiivi olisikin totta, ottaa se selviönä ja itsestään olemassa olevana sukupuolen ja etnisyyden sosiaaliset konstruktiot.¹⁹ Tässä narratiivissa raiskaukset redusoidaan hutumiesten tekemäksi väkivallaksi uhritettuja tutsinaisia kohtaan. (Buss 2009, 155.) Väkivalta on vain jotain, joka tapahtuu olemassa olevien sukupuolen ja etnisyyden rakenteita vasten. Selitettäväksi jää vain naisten kokema raiskaus eikä väkivalta itsessään ja sen yhteydet sukupuoleen, etnisyyteen ja valtaan. (Buss 2009, 156.)

Diskurssin nodaalikohdaksi nousee rationaalisuuden käsite. Jotta Akayesu voidaan tuomita kansanmurhasta, täytyy hänen toimintansa johdonmukaisuus ja rationaalisuus osoittaa todeksi. Ilman

¹⁹ Sukupuolesta ja etnisyydestä sosiaalisina rakenteina enemmän seuraavassa luvussa.

selkeää syytä murhata, häntä ei voitaisi tuomita kansanmurhasta tai sen johtamisesta. Ilman motiivia ei olisi rikosta. Jos tämä rationaalisuuden vaatimus kyseenalaistetaan, putoaa koko oikeusjärjestelmältä pohja.

Myös tuomioistuimen kuvaus raiskauksesta sodankäynnin välineenä on ristiriitainen. Toisaalta se edustaa perinteistä, seksualisoitua narratiivia raiskauksesta sodankäynnin väistämättömänä seurauksena, mutta toisaalta se yrittää ottaa mukaan laajemman kuvan raiskauksesta. Tämä yritys sisällyttää diskurssiin ristiriitaisia elementtejä on osa hegemonisen diskurssin luomisen prosessia. Hegemonisissa taisteluissa diskurssi yrittää tarjota uskottavan selityksen monimutkaisille, jopa keskenään ristiriitaisille asioille (Torfing 2005, 15). Onnistuessaan tässä voi siitä tulla hegemoninen diskurssi (Torfing 2005, 15). Diskurssissaan raiskauksesta sodankäynnin välineenä tuomioistuin yrittää ottaa mukaan feministisiä elementtejä jo pelkästään ottamalla raiskauksen mukaan syytteisiinsä. Tämä integraatio on jäänyt kuitenkin vajavaiseksi ja tämän vuoksi diskurssissa on sisäisiä ristiriitoja.

5.2. Sukupuoli ja etnisyys etnonationalistisen yhteisön luojina

Käsittelen sukupuolen ja etnisyyden diskursseja yhteisessä osiossa. Tämä on sen vuoksi, että ne ovat toisiinsa kietoutuneita käsitteitä, joita ei voi erottaa toisistaan (Arrighi 2007, 5). Käyn ensin läpi sukupuoleen ja etnisyyteen liittyvää teoretisointia, jonka jälkeen siirryn tekstin kaksoisluentaan. Toisessa, dekonstruktiivisessa luennassa palaan takaisin teorioiden pariin ja lopuksi esitän yhteenvedon diskurssista.

Intersektionaalisuus käsitteenä viittaa identiteetin eri osa-alueiden risteämiseen. Näitä eri osa-alueita on pitkään käsitelty erillisinä, esimerkiksi sukupuolta ottamatta huomioon, kuinka rotu ja luokka vaikuttavat myös sukupuolen kokemukseen. (Davis 2015, 207.) Intersektionaalinen teoria haastaa perinteiset analyttiset kategoriat ja korostaa eri identiteetin osa-alueiden erottamattomuutta. Intersektionaalisissa analyysissä ei pelkästään sulauteta identiteetin eri osa-alueita yhteen, vaan otetaan huomioon niiden luoma yksilöllinen identiteetti, joka syntyy useaan kategoriaan kuulumisesta samaan aikaan. (Davis 2015, 207–208.) Intersektionaalisuus on syntynyt vastauksena valkoiselle ja keskiluokkaiselle feminismille ja sen tarkoituksena on siirtyä pois essentialismista, jossa yksilön yksittäinen ominaisuus nähdään määrittävänä (Davis 2015, 208). Intersektionaalisen teorian mukaan

ei ole mahdollista puhua esimerkiksi naisista puhumatta samaan aikaan myös rodusta, etnisyydestä ja luokasta, vaan ne yhdessä ja samanaikaisesti luovat jokaiselle yksilöllisen kokemuksen tästä maailmasta. (Arrighi 2007, 5–6.)

Kuten ei ole olemassa yhtä naisten kokemusta, ei ole myöskään yhtä ruandalaisten naisten kokemusta tai yhtä yhtenäistä tutsien tai hutujen kokemusta. Sukupuoli ja etnisyys linkittyvät Akayesun tuomiossa tavalla, joka vaatii niiden yhteistä kriittistä tarkastelua. Angela Harris (1990) toi esille, kuinka feministisessä oikeusteoriassa ja oikeustieteen tutkimuksessa ei oteta huomioon naisten eroavaisuuksia esimerkiksi rodun tai luokan suhteen, vaan heitä kohdellaan yhtenä massana. Ajatus naisista yhteneväisenä ryhmänä on essentialisoiva ja yhteisen äänen luominen edellyttää eriävien mielipiteiden hiljentämistä (Harris 1990, 587). Essentialistisessa feminismissä ihmisen syntyessä ruumiiseensa hänelle annetaan sukupuolittunut identiteetti ulkoisten piirteiden perusteella ja tämä identiteetti on joko nainen tai mies. (Shepherd 2013, 13.) Tämä kategoria määrittää huomattavia osia ihmisen sosiaalisesta käytöksestä: naiset ovat hoivaavia, emotionaalisia ja rauhaa rakentavia, miehet taas rationaalisia, laskelmoivia ja militaristisia. Nämä piirteet määräytyvät kategorian mukaan ja ovat olennaisia (englanniksi 'essential') kategorialle. Essentialismissa biologinen sukupuoli ('sex') määrittää myös sosiaalisen sukupuolen ('gender'). (Shepherd 2013, 13–14.) Kuten valtavirtakulttuurissa, myös feministisessä oikeustieteen tutkimuksessa valtavirran ääni on valkoinen, heteroseksuaalinen ja sosioekonomisesti etuoikeutettu. Harris huomauttaa myös, että kuten ei ole olemassa yhtä naisten kokemusta, niin ei ole myöskään olemassa yhtenäistä mustien kokemusta. Essentialismi voi siis ulottua niin sukupuoleen, rotuun tai yhteiskunnalliseen asemaankin. (Harris 1990, 588.)

Yksittäisten haittojen huomioon ottamisella muiden kustannuksella on historialliset juurensa myös ihmisoikeuksien kehityksessä. Kuten kansainväliset ihmisoikeusmekanismitkin (ja niiden kautta kansainvälinen humanitaarinen oikeus), myös naisten oikeuksia kansainvälisillä areenoilla vaatineen liikkeen juuret ovat valkoisessa ja keskiluokkaisessa liberalismissa. Kun naisasialiikkeen alkuperäisenä keskeisenä kysymyksenä oli naisten taloudellinen itsenäisyys, jäivät rodullistetut naiset ja heidän kokemansa syrjintä marginaaliin. Kun naisten oikeuksia on alettu käsittelemään ihmisoikeuskysymyksinä, on tämä ennako-oletus jäänyt kyseenalaistamatta. Ihmisoikeusliikettä on myöhemmin alettu kritisoida sen länsikeskeisyydestä ja länsimaisten arvojen pitämisestä universaalina. (Davis 2015, 216–217.) Sekä naisasialiikkeessä että kansainvälisessä oikeudessa länsimaiset käsitykset oikeudesta, oikeudenmukaisuudesta ja tasa-arvosta ovat hiljentäneet

”kolmannen maailman”²⁰ naisten äänet ja jättäneet heidät ilman representaatiota heitä koskevissa asioissa (Mohanty 1984, 346–348). Vastauksena tähän kritiikkiin ”kolmannen maailman naiset” on alettu ottaa huomioon ihmisoikeusdiskurssissa. Vaikka tarkoitus on varmasti ollut hyvä, on ”kolmannen maailman naisista” tehty tässä uusi, toiseutettu ja essentialisoitu monoliitti. (Davis 2015, 218–219.)

Työni pohjaa poststrukturalistiseen ajatukseen sukupuolesta performatiivisena, ruumiillisen toiston kautta syntyvänä (Butler 2006). Se on samaan aikaan sekä substantiivi, verbi että logiikka. Sukupuoli on substantiivi, sillä sitä käytetään kategorioiden identifioimiseen (nimeämme ruumiit miehiksi ja naisiksi sekä tietyt käytökset maskuliinisiksi ja feminiinisiksi). Sukupuoli on verbi, sillä asioiden tekeminen voi olla sukupuolittunutta (sukupuolitamme esimerkiksi vessakäyntimme valitsemalla oman sukupuolemme mukaisen vessan). Sukupuoli on myös logiikka, sillä tunnistamme itsemme näistä sukupuolittuneista kategorioista ja käyttäydymme niiden mukaisesti. (Shepherd 2013, 12.) Syntyvälle vauvalle annetaan biologinen sukupuoli sen perusteella, miltä vallitsevan yhteiskunnallisen diskurssin perusteella eri biologiset sukupuolet näyttävät. Vauva nimetään joko tytöksi tai pojaksi syntymässä ja siitä eteenpäin häntä pyydetään virallisissa (esimerkiksi passia hakiessa) ja epävirallisissa (esimerkiksi hänen päättäessään, mitä pukea päälle tai kumman sukupuolen vessaa käyttää) yhteyksissä varmistamaan oma sukupuolensa. Näin sukupuolittuneet diskurssit järjestävät olemassaolomme jokaisen osion. (Shepherd 2013, 15.) Biologisella sukupuolella ei ole merkitystä ennen kuin se asetetaan tiettyyn diskursiiviseen kontekstiin ja sille annetaan merkitys niiden ideoiden seurauksena, jotka meillä on sukupuolesta. (Shepherd 2013, 14.)

Olennaista on myös se, että sukupuoli risteää muiden identiteettien, kuten rodun tai luokan kanssa, jolloin se ei voi olla universaali kategoria, vaan poliittisten ja kulttuuristen risteymien tuotos (Butler 2006, 50). Tämänlainen ymmärrys sukupuolesta (ruumiillisen toiston kautta jatkuvasti toisinnettuna) mahdollistaa tutkimuksen, jossa tutkitaan, miten ”naiset subjekteina ja objekteina toimivat, puhuvat, kirjoittavat ja edustavat itseään, miten heidät esitetään, miten heistä puhutaan ja kirjoitetaan ja miten

²⁰ Käytän termiä ”kolmas maailma” Chandra Talpade Mohantyn (1988, 354) tavoin: tiedostaen sen ongelmallisuuden ja rakenteita vahvistavan ominaisuuden. ”Kolmannesta” ja ”ensimmäisestä” maailmasta puhuminen yksinkertaistaa ja luo samaan ryhmään kuuluvien maiden välille yksinkertaistettuja yhteneväisyyksiä sekä vahvistaa olemassa olevia taloudellisia, kulttuurisia ja ideologisia hierarkioita. Käytän tätä termistöä, sillä se on meille tällä hetkellä tarjolla oleva termistö, ongelmallisuudestaan huolimatta. Tämän vuoksi käytän termiä lainausmerkeissä ja yrittäen esittää sitä kohtaan samalla kritiikkiä.

heitä kohtaan toimitaan” (Shepherd 2008, 4). Tarkoitus on antaa huomiota sukupuolittuneiden toimijuuksien kehitykselle (Shepherd 2008, 5). Nämä sukupuolittuneet toimijuudet ovat nähtävissä myös Akayesun tuomiossa, kuten totesin edellisessä, sukupuolittunutta väkivaltaa koskevassa, osiossa.

Oikeustieteen tutkimusta ja myös oikeustieteen feminististä tutkimusta on perinteisesti tehty doktrinaalisella tutkimuksella (englanniksi ”doctrinal research”), jossa yksittäistä tuomiota arvioitaisiin sen perusteella, miten se suhtautuu tapauksen faktoihin ja miten se ottaa huomioon, yhtyy tai eroaa vallalla olevasta doktriinista (Hunter 2015, 8). Vaikka tutkimus onkin monimuotoista, on diskurssianalyysijä kansainvälisten rikostuomioistuinten tuomioista jokseenkin vaikea löytää. Hunter (2015, 8) näkee diskurssianalyysin tarjoavan oikeustieteen tutkimukselle uusia keinoja ymmärtää oikeutta tuomion järkeilyä ja logiikkaa syvemmillä tavalla. Feministisessä tutkimuksessa tämä tarjoaa mahdollisuuden tutkia niitä tapoja, miten tuomiossa ymmärretään ja rakennetaan sukupuolta ja millaisia sosiaalisia ja oikeudellisia seurauksia tällä on. (Hunter 2015, 8.) Itseäni ei kiinnosta vain tuomion sosiaaliset ja oikeudelliset seuraukset, vaan erityisesti niiden kansainvälispoliittiset seuraukset.

Laeilla ja oikeudella on valtava diskursiivinen voima. Sillä on voima määrittää sekä itsensä että muut diskurssit ja sen määrittelemillä käsitteillä on lain luonteen vuoksi enemmän painoarvoa kuin käsitteiden muilla määritteillä. Esimerkiksi lain määritelmä raiskauksesta ylittää uhrin oman määritelmän raiskauksesta. Uhri voi kokea olevansa raiskattu, mutta ilman lain määritelmien täyttymistä, ei tällä ole oikeudellisia seurauksia. (Smart 1989, 4.) Tämä voidaan nähdä osana hegemonista kamppailua, jossa tietty määritelmä on jo päässyt voitolle. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö määritelmä voisi nousta uudestaan kamppailtavaksi.

Feministisessä tutkimuksessa lain nähdään heijastavan vallitsevan kulttuurin arvoja esimerkiksi naisen seksuaalisuudesta ja se määrittelee ja uusintaa niitä rajoja, jonka sisällä esimerkiksi raiskauksesta puhutaan (Smart 1989, 26). Puolueettomuuden verhostaan huolimatta lain mekanismit ja työkalut eivät ole neutraaleja, vaan sukupuolittuneita (Smart 1989, 21). Smart argumentoi koko yhteiskuntamme olevan sukupuolittunut ja fallosentrinen, eli keskittynyt täyttämään maskuliinisuuden tarpeet (Smart 1989, 27). Myös tämä voitaisiin kuvata hegemonisen kamppailun termein.

Tuomioissa subjekteista luodut diskurssit ovat usein hyvin mustavalkoisia niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla (ks. esim. Potts ja Weare 2018, Urquiza-Haas 2017, Skjelsbaek 2015, Eriksson Baaz ja Stern 2013). Naisille tuomioiden diskursseissa annetut roolit ovat usein kapeita, olivatpa he rikosten uhreja tai niistä syytettyjä (Potts ja Weare 2018, 21). Potts ja Wearen (2018, 48) tutkimuksessa väkivaltaisista rikoksista syytetyille naisille annettiin tuomioissa hyvin stereotyyppisiä rooleja. Naiset olivat joko miesten alistamia uhreja, jotka eivät ymmärrä omaa parastaan ja tappavat vain pakon edessä tai epäinhimillisiä hirviöitä, jotka eivät täyttäneet oletettua rooliaan yhteiskunnan jäsenenä, vaan sijoittuivat täysin yhteiskunnan ulkopuolelle. Tuomioissa toistettiin myös hyvin stereotyyppisiä ideoita naisista, feminiinisydestä ja ”oikeanlaisesta naiseudesta”. (Potts ja Weare 2018, 48–49.) Samoin Urquiza-Haasin (2017, 544) huumehuriireita koskevassa tutkimuksessa nousi esille narratiivi, jossa naispuolinen huumehuriiri nähtiin hyväksikäytön uhrina, kun taas miespuoliset kuriirit olivat tehtävässään vapaaehtoisesti. Naisten ei myöskään kannattanut taistella tätä uhriuttavaa narratiivia vastaan, sillä se tarjosi naisille mahdollisuuden kevyempään tuomioon (Urquiza-Haas 2017, 548).

Myös miehille annetut roolit ovat kapeita, varsinkin kun kyse on seksuaalirikoksista (Skjelsbaek 2015). Tutkimuksessaan raiskauksista tai muista seksuaalisista sotarikoksista Jugoslavian kansainvälisessä rikostuomioistuimessa (ICTY) tuomittujen miesten tuomioiden narratiiveista kävi ilmi, että miesten roolit olivat hyvin mustavalkoisia ja riippuvaisia siitä, kuka tarinaa kertoi. Dragoljub Kunarac sai 28 vuoden tuomion erinäisistä seksuaalirikoksista, mutta ei omassa kertomuksessaan tapahtumien kulusta nähnyt itseään millään tavalla syyllisenä rikoksiin, vaan koki uhriensa vietelleen hänet. Syyttäjän versiossa Kunarac kuvattiin sadistisena kiduttajana, joka raiskasi, koska tilanne sen mahdollisti. (Skjelsbaek 2015, 55–56.) Molemmissa narratiiveissa raiskaus nähtiin kuitenkin sodankäynnin väistämättömänä seurauksena. (Skjelsbaek 2015, 65–66.) Raiskauksen näkeminen sodankäynnin väistämättömänä seurauksena tekee interventioista ja toisin toimimisesta vaikeaa (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 39–40).

Akayesun tuomiossa sukupuoli tulee eksplisiittisesti esiin vain, kun puhutaan seksuaalisesta väkivallasta ja naisen asemasta. Nostin näitä kohtia esiin työni edellisessä osiossa, jossa käsitteelin raiskaus sodankäynnin välineenä –diskurssia. Sukupuolta ja sen asemaa osana seksuaalista väkivaltaa ei problematisoida lainkaan, vaan se otetaan annettuna. Sukupuoli on läsnä diskursseissa hiljaa,

taustalla. Se ei näyttäytyä asiana, jota tarvitsee teoretisoida, edes sukupuolittuneen väkivallan kohdalla.

Samoin tuomioistuimen kuvaukset (eli analyysissäni totuuslauseet) etnisistä, rodullisista, kansallisista ja uskonnollista ryhmistä, joita joukkotuhontaa koskeva yleissopimus suojelee, ovat ongelmallisia. Kaikille ryhmille on tuomioistuimen mukaan yhteistä se, että ryhmien jäsenyys on automaattista, syntymässä määrittyvää, jatkuvaa ja peruuttamatonta, eivätkä ryhmän jäsenet voi kiistää jäsenyyttään normaalioloissa (ICTR 1998, kpl 511). Kansallinen ryhmä on ryhmä, jonka jäsenien nähdään jakavan oikeudellinen side, joka perustuu jaettuun kansalaisuuteen yhdistettynä vastavuoroisiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin (ICTR 1998, kpl 512). Etninen ryhmä on tuomioistuimen mukaan ryhmä, jonka jäsenet jakavat yhteisen kielen tai kulttuurin (ICTR 1998, kpl 513). Rodullisen ryhmän tavanomainen määritelmä perustuu tiettyyn alueeseen liittyviin perinnöllisiin fyysisiin piirteisiin, jotka ovat olemassa huolimatta kielellisistä, kulttuurisista, kansallisista tai uskonnollisista tekijöistä (ICTR 1998, kpl 514). Uskonnollisen ryhmän jäsenet jakavat yhteisen uskonnon, uskontokunnan tai palvomistavan (ICTR 1998, kpl 515).

Erityisesti rodullisten ryhmien kohdalla tämä näkemys on vanhentunut, sillä nykytutkimuksen mukaan eri rodullisia ryhmiä ei biologisessa mielessä ole olemassa, vaan rotu on ennen kaikkea sosiaalinen konstruktio (Lingaas 2015, 485). Rodun mukana pitämistä kansainvälisessä lainsäädännössä on perusteltu sillä, että vaikka eri ihmisrotuja ei olekaan olemassa, saattavat ihmiset silti ajatella näin ja tämän näkemyksensä perusteella syrjiä toisia (Lingaas 2015, 487). Tätä näkemystä on toisaalta kritisoitu siitä, että toiston ja kodifikaation kautta ryhmäajattelu toisintuu ja voimistuu (Lingaas 2015, 487). Rotu on myös jätetty pitkälti teoretisoimatta kansainvälisessä lainsäädännössä, sillä esimerkiksi rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus ei määrittele, mitä se tarkoittaa rodulla, vaan käsite otetaan annettuna (Goodall 2012, 218).

Schabasin mukaan esimerkiksi joukkotuhonnan estävän yleissopimuksen kirjoittajat eivät missään vaiheessa tarkoittaneet, että termit kuten rotu, rasismi tai rasistisen rikos pitäisi ottaa tieteellisinä määritelmänä, vaan nimenomaan sosiaalisina konstruktioina. Näiden termien oli tarkoitus toimia laajoina kattotermeinä, jotka kattaisivat mahdollisimman laajasti kansanmurhan mahdolliset kohteet. (Schabas 2009, 129.) ICTR:n peruskirja perustuu kuitenkin objektiiviseen näkemykseen ryhmistä, jonka mukaan on mahdollista objektiivisesti määritellä, kuuluuko jokin ihminen tiettyyn ryhmään vai

ei. Objekttiivisen näkemyksen mukaan ihmisten omalla ryhmään kuulumisen tunteella tai sillä, laskevatko muut ihmiset hänet ryhmään kuuluvaksi, ei ole väliä. Subjekttiivisen näkemyksen mukaan juuri ihmisen omalla identifikaatiolla tai sillä, mihin ryhmään muut laskevat hänen kuuluvan, on eniten väliä, kun määritellään, kuka kuuluu mihinkin ryhmään. (Lingaas 2015, 496.)

Tuomion monologista luentaa tehdessä ja sen subjekti- ja objektipositioita tutkiessa huomio kiinnittyy tutsien positiointiin uhreina. Tutsit mainitaan tuomiossa lukuisia kertoja, lähes poikkeuksetta objektiasemassa. Tutseille tehdään väkivaltaa (ICTR 1998, ks. esim. kpl 705), heitä raiskataan (ibid, ks. esim. kpl 732) ja heihin kohdistuu kansanmurha (ibid, ks. esim. kpl 730). Syytteiden luonteen takia uhreihin viitataan jatkuvasti ”tutsien ryhmän jäsenenä”²¹(ICTR 1998, ks. esim. kpl 732). Kansanmurhan erottaa muista rikoksista sen tekoihin sisältyvä tavoite tuhota jokin kansallinen, rodullinen, etninen tai uskonnollinen ryhmä osittain tai kokonaan. Yksikin murha tai raiskaus voi olla kansanmurha, jos tavoite on ollut tuhota kyseinen ryhmä osittain tai kokonaan. Näin tutsien etnisyyden korostamisesta tulee tarpeellista, sillä muuten Akayesua ei voitaisi syyttää kansanmurhasta. Tämä tulee esille esimerkiksi uhrin Y tapauksessa, jossa Akayesu oli uhkaillut ja pahoinpidellyt uhrin (ICTR 1998, kpl 720-721). Oikeus katsoo kyseisten tekojen olevan vakavaa henkistä ja ruumiillista haittaa, mutta ne eivät ole osa kansanmurhaa, sillä uhri Y oli hutu eikä tutsi (ICTR 1998, kpl 721).

Tuomioistuin ei ota kysymystä etnisyydestä selviönä, vaan keskustelelee siitä useissa eri osioissa (ICTR 1998, ks. esim. kpl 702, 170–172 ja 732). Erityisesti kappaleissa 170–172 (ICTR 1998) tuomioistuin keskustelelee siitä, olivatko tutsit etninen ryhmä, lopputuloksena vastaus oli kyllä. Vaikka ICTR keskusteleekin tutsien identiteetistä, se ei kuitenkaan haasta ajatusta etnisistä kategorioista sinänsä, vaan ottaa ne annettuina. Etnisyyden kohdalla tilanne on vaikeampi, sillä voidakseen todeta tutsien murhien olevan osa kansanmurhaa, täytyi tuomioistuimen pitää tutseja jonain näistä neljään erityisryhmään kuuluvina. Tutseilla ei kuitenkaan ollut rikoksien tapahtumahetkillä muista ruandalaisista poikkeavaa kieltä tai kulttuuria (ICTR 1998, kpl 170). Ruandalaiset jakautuivat kuitenkin selkeästi etnisiin ryhmiin muun muassa Ruandan lainsäädännössä (ICTR 1998, kpl 170). Oikeudenkäynnissä asiantuntijana todistanut Alison Des Forges totesi: ”Ensisijainen etniseen ryhmään kuulumista määrittävä tekijä on yksilön samaistumisen ja kuulumisen tunne kyseiseen ryhmään. – Belgialaisten 1930-luvulla luoma jaottelu ei välttämättä vastannut Ruandan todellisuutta,

²¹ “members of the tutsi group”

mutta tämä on se todellisuus, johon nykyhetken ruandalaiset ovat kasvaneet. – Vaikka he eivät ajattelisikaan itseään näiden kategorisointien mukaan, on heidän ollut pakko olla tietoisia niistä päivittäisessä elämässään” (ICTR 1998, kpl 172). Tuomioistuin toteaa myös, että ruandalaiset todistajat vastasivat spontaanisti ja epäröimättä syyttäjän kysymyksiin heidän etnisestä identiteetistään (ICTR 1998, kpl 702). Muun muassa näiden perusteiden mukaan tuomioistuin tulee lopputulokseen, että tutsit olivat vakaa ja pysyvä ryhmä ja kaikki tunnistivat heidät sellaisiksi (ICTR 1998, kpl 702). Tässä tuomioistuin vetoaa sekä objektiiviseen että subjektiiviseen käsitykseen etnisyydestä, sillä se ottaa huomioon sekä etnisyyden objektiiviset määritelmät (lainsäädännön) sekä ihmisten subjektiiviset kokemukset omasta ja muiden ryhmään kuulumisesta.

Tutsien identiteetti etnisenä ryhmänä luodaan myös vaivihkaa tuomioistuimen puheessa. Tekstin läpi tuomioistuin puhuu tuteista yhtenäisenä ryhmänä (ks. esim. ICTR 1998, kpl 649, 667, 673, 688, 701, 702, 732 ja 733). Kaikissa näissä yllä olevissa esimerkeissä tutsit ovat toiminnan kohteina ja erityisesti seksuaalisen ja muun väkivallan kohteina. Tämä ryhmään kuulumisen korostaminen johtunee siitä, että kansanmurhassa rikoksen motivaationa täytyy olla halu tuhota tietty ryhmä osittain tai kokonaan. Näin yksittäinen väkivallanteko asettuu osaksi koko ryhmän tuhoamista eikä rikoksen uhrina ole pelkästään yksilö vaan myös ryhmä, johon uhri kuuluu (ICTR 1998, kpl 521). Etnisyys yhdistyy myös seksuaaliseen väkivaltaan, sillä tuomioistuimen mukaan seksuaalisen väkivallan uhreiksi valikoituvat tutsinaiset juuri etnisyytensä vuoksi (ICTR 1998, kpl 732). Ennen kansanmurhaa tutsinaisista luotiinkin seksualisoitu kuva. Heidä kuvattiin mediassa ja propagandassa samanaikaisesti sekä seksuaalisesti aktiivisina ja haluttavina että kansakunnan vihollisina. Näin heistä luotiin kuva, jossa he olivat samalla sekä raiskaamisen arvoisia että raiskauksen ansaitsevia. (Enloe 2000, 132.) Tutsinaiset esitettiin hutujen propagandassa seksualisoituna objekteina ja tätä käytettiin hutujen mobilisointiin kansanmurhaan. Heidän raiskauksensa tuhoaisi tutsien yhteisön. (ICTR 1998, kpl 732.)

Raiskaus Ruandan kansanmurhan yhteydessä on kohta, jossa sukupuoli ja etnisyys linkittyvät. Kansanmurha linkittyy etnisyyteen ja raiskaukset taasen ovat voimakkaasti sukupuolittunut ilmiö. Kun raiskaukset tapahtuvat osana kansanmurhaa, rikoksina ihmisyyttä vastaan tai sotarikoksina, nousevat uhrien identiteettien useat osat, kuten etnisyys ja sukupuoli, analyysin keskiöön. (Davis 2015, 222.) Toisaalta etnisyyteen perustuvat raiskaukset voidaan myös valjastaa nationalistisen politiikan käyttöön. Esimerkiksi Ruandassa kansanmurhan aikaiset yksittäisten ihmisten raiskaukset eivät näkyneet mediassa tai julkisessa keskustelussa, varsinkin jos kyseessä oli vaatimus korvauksista

tai terveydenhuollosta. Raiskaukset muuttuivat näkyviksi, kun niitä käytettiin luomaan kuva eläimellisistä hutu-ekstremisteistä, jotka olivat johtaneet kansanmurhaa. Sama etnisyyteen perustuvien raiskauksien politisointi näkyi Jugoslavian hajoamissotien aikana, kun vastapuolen tekemät raiskaukset valjastettiin nationalistisen politiikan käyttöön. (Buss 2009, 154.)

Näin tuomioistuimen diskurssissa etnisyys linkittyy sukupuoleen ja seksuaaliseen väkivaltaan. Samaan aikaan piirtyy kuva tutseista vakaana ja pysyvänä ryhmänä sekä väkivallan ja erityisesti seksuaalisen väkivallan kohteina. Tekstissä tutseja yhdistävä tekijä onkin juuri heidän asemansa objekteina ja toiminnan kohteina. Buss huomauttaa, että etniset identiteetit eivät olleet Ruandassa niin selkeitä, kuin usein on annettu ymmärtää, vaan etninen identiteetti luotiin osittain kansanmurhan kautta (Buss 2009, 157). Ennen kansanmurhaa yhteiskunnan sisäiset jakolinjat olivat monimuotoisempia ja liittyivät esimerkiksi alueellisiin eroihin. Kansanmurhan jälkeen jakolinja on selkeästi etnisyyteen perustuva, vaikka Ruandan virallinen linja kieltääkin eri etnisyyksistä puhumisen. (Buss 2009, 157.) Buss kertoo artikkelissaan myös kahden eri ruandalaisnaisen tarinan, joissa kummassakin naisilla on useita risteäviä identiteettejä, jotka selittävät heidän kokemaansa seksuaalista väkivaltaa paremmin kuin pelkkä hutu-tutsi-jakolinja (Buss 2009, 156–158). Etnisyys luodaan myös Akayesun tuomiossa seksuaalisen väkivallan kautta, kun tuomioistuin toteaa, että seksuaalinen väkivalta kohdistui kaikkiin tutsinaiisiin ja ainoastaan heihin. Tämä jättää kaikki muut seksuaalista väkivaltaa kokeneet oikeuden ulkopuolelle. (Buss 2009, 158.)

Akayesun tuomio toistaa myös perinteistä kolonialistista diskurssia ”kolmannen maailman naisesta”. Tämä ”kolmannen maailman naisen” diskurssi perustuu ajatukseen, että on olemassa niin kutsuttu ”kolmas maailma”, jossa naiset ovat homogeeninen ryhmä, jotka ovat erilaisten rakenteiden ja sosioekonomisen asemansa uhreja (Mohanty 1984, 338). Heidän yhdistävä tekijänsä on heidän naiseutensa, joka otetaan annettuna analyysin lähtökohtana, ottamatta huomioon luokan, rodun, etnisyyden, seksuaalisen suuntautumisen tai esimerkiksi maantieteellisen sijainnin tuomia eroja heidän välilleen (Mohanty 1984, 350). Naiset ovat ryhmä, joka sattuu sijaitsemaan tietyissä sosiaalisissa rakenteissa, sen sijaan että juuri sosiaaliset rakenteet loisivat naiseuden (Mohanty 1984, 351). ”Kolmannen maailman naiset” näyttävät uskonnollisina, perhekeskeisinä, kouluttamattomina ja köyhinä, kun taas samaan aikaan ”lännen naiset” ovat sekulaareja, koulutettuja ja liberaaleja (Mohanty 1984, 352). Akayesun tuomiossa tutsinaiset ovat esillä vain, kun he ovat (usein seksuaalisen) väkivallan uhreja, joiden elämät ja elämänhalu on tuhottu ja heidän mukanaan myös heidän yhteisönsä ja niiden tulevaisuus ovat tuhoutuneet.

Myös toisen diskurssin monologisesta luennasta löytyi hyvinkin ongelmallisia kohtia. Tuomio kuvaa tutsit ja erityisesti tutsinaiset uhreina ja toiminnan kohteina. Tutsien etnisyys on ennalta annettua ja eniten ihmisen identiteettiä määrittävä tekijä. Läpi tuomion tuomioistuin luo ja toisintaa joko-tai-vastakkainasettelua, jossa jonkun täytyy olla täydellinen uhri ja toisen täydellisen paha. Tämän dikotomian täytyy olla läsnä, sillä se on koko oikeudenkäynnin ja oikeusjärjestelmän perusta. Vastakkainasettelua tarvitaan järjestelmässä, joka edellyttää sitä tuomion antamiseksi. Tekstin toisessa, dekonstruktiiivisessa luennassa nousevat esiin tämän diskurssin nodaalikohtat, etnisyys ja sukupuoli. Niiden merkitys annetaan selvänä, jo tiedettynä. Etnisyydestä ja sen määritelmästä käydään keskustelua, mutta sukupuolen kohdalla edes tätä ei tehdä. Sukupuoli on läsnä läpi tekstin, mutta siitä ei missään vaiheessa puhuta eksplisiittisesti. Se nousee esiin vain, kun tekstissä käsitellään seksuaalista väkivaltaa ja silloinkin sukupuoli tarkoittaa vain naisia. Sukupuoli ja etnisyys nousevat esiin tekstin nodaalikohtina, sillä ilman niihin ladattua merkitystä, ei tekstissä ja sen kuvaamassa maailmassa olisi mitään järkeä. Jos raiskauksien tai väkivallan kohteena olisi sukupuoleton ja etnisyydetön ihminen, tuomioistuin ei pystyisi tunnistamaan sitä, sillä sen maailma rakentuu näiden dikotomisten merkitysten varaan.

5.3. Tuomioistuin kansainvälisenä ja oikeudenmukaisena toimijana

Tässä osiossa käyn läpi kolmatta Akayesun tuomiosta löytyvää diskurssia, joka keskittyy oikeuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Millaisena maailma, maailmanjärjestys ja oikeudenmukaisuus näyttävät monologisessa luennassa, jos tekstiä ei haasteta, vaan se luetaan sellaisena, kuin on tarkoitettukin? Käyn ensin läpi kansainväliseen oikeuteen liittyvää teoretisointia, jonka jälkeen esittelen aineistoani ja siitä löytyviä ennako-oletuksia sekä subjekti- ja objekti-asemia. Rinnakkain tämän ensimmäisen, monologisen luennan kanssa teen toista, dekonstruktiiivista luentaa, jossa haastan monologisen luennan ennako-oletukset ja subjektipositioinnit.

ICTR:ää, ja kansainvälistä rikosoikeutta yleisemminkin, on arvosteltu eri tahoilta. Toisen maailmansodan jälkeisiä sotarikosoikeudenkäyntejä, joissa luotiin nykyisen kansainvälisen rikosoikeuden oikeudellinen pohja, arvosteltiin voittajan oikeudeksi, sillä niiden oikeudenkäyttö perustui Yhdysvaltojen, Ison-Britannian, Ranskan ja Neuvostoliiton väliseen sopimukseen (Heller 2011, 112). Nürnbergin oikeudenkäyntejä on arvosteltu runsaasti myös siksi, että sen oikeus ei

täyttänyt legaliteettiperiaatetta (”nullum crimen, nullum poena sine lege”²²), jonka mukaan vain rikoshetkellä rangaistavaksi määritellystä teosta voi saada rangaistuksen ja myös rangaistuksen tulee perustua lakiin (Heller 2011, 125). Esimerkiksi rikosnimikettä ”rikos ihmisyyttä vastaan” käytettiin ensimmäistä kertaa Nürnbergin oikeudenkäynneissä (Heller 2011, 126–127). ICTR:n kohdalla tuomioistuimen legaliteetti ei ollut samanlaisen kritiikin kohteena, sillä Nürnbergin oikeudenkäynnit olivat tehneet myös rikoksista ihmisyyttä vastaan kansainvälistä tapaoikeutta. Myös ICTR:ää on kuitenkin arvosteltu voittajan oikeudeksi, sillä sen laveasta mandaatista huolimatta oikeutta on käyty vain tutsien kansanmurhaan osallistuneita hutu-johtajia vastaan ja RPF:n tekemät sotarikokset on jätetty käsittelemättä (Keith 2009, 80).

Kansainvälinen rikostuomioistuin (International Criminal Court, ICC) on kansainvälisen rikosoikeuden pysyvä ilmentymä (ICC 2019). Sen luominen loi uuden, pysyvän kansainvälisen rikosoikeuden instituution, kun aikaisemmat tuomioistuimet olivat aina olleet väliaikaisia. Sen tarkoitus on toimia tuomiovaltana tapauksissa, joissa sen jäsenmaiden kansalliset tuomioistuimet eivät pysty tai halua käydä oikeutta syytettyjä vastaan. (Sagan 2010, 7.) ICC:tä on kuitenkin useasti syytetty puolueelliseksi tutkinnoissaan ja tuomioissaan, sillä yhtä tapausta lukuun ottamatta kaikki tuomioistuimen tutkinnat ovat kohdistuneet afrikkalaisiin valtioihin ja kaikki syytetyt ovat olleet afrikkalaisia. Tätä sanomaa ovat vahvistaneet muun muassa Afrikan Unionin kehotukset jättää ICC:n etsintäkuulutuksia tai tuomioita noudattamatta. (Ba 2017, 46.) Ongelmallista on myös, että tietyt valtiot kuten Kiina ja Yhdysvallat eivät ole ICC:n jäsenmaita. Syyksi tähän ne ovat sanoneet, etteivät ne halua luovuttaa suvereniteettiaan ulkopuoliselle, usein poliittiseksi sanotulle, taholle. (Sagan 2010, 8.) Vaikka ICC ei olisikaan puolueellinen tutkinnoissaan, on pelkästään puolueellisen toimijan maine ja mielikuva haitallista sen toiminnalle, jos se saa jäsenvaltiot toimimaan sitä vastaan (Jalloh 2009, 453).

Näiden kansainvälisen rikosoikeuden sisältöön ja instituutioihin keskittyvien kritiikkien lisäksi myös kansainvälistä rikosoikeutta itsessään on kritisoitu runsaasti. Ba (2017, 50–51) jatkaa Nürnbergin

²² Legaliteettiperiaate löytyy Suomen perustuslain (731/1999) kahdeksannesta pykälästä: ”Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty.” Legaliteettiperiaate on myös yksi kansainvälisen oikeuden yleisiä oikeusperiaatteita (Cassese ym 2011, 3).

oikeudenkäyntien kritiikin perinnettä huomauttaessaan, että kansainvälinen rikosoikeus ei ole todella kansainvälistä, sillä se on kolonialismin perintöä. Kansainvälinen rikosoikeus on hybridioikeutta, jossa yhdistyvät säädösoikeus ja tapaoikeus (Cassese ym. 2011, 4). Molemmat näistä ovat kuitenkin eurooppalaista ja kristillistä alkuperää ja tuotu siirtomaihin kolonialistisen hallinnon myötä (Ba 2017, 51). Vaikka kansainvälinen rikosoikeus ajattelee olevansa kansainvälistä, islamilaisen ja afrikkalaisen oikeuden perinteet puuttuvat siitä lähes täysin (Malekian 2011, 23–24). Kansainvälisen oikeuden perusta on oikeuspositivismissa, jota käytettiin myös siirtomaiden kolonisaation perusteensa. Entisten siirtomaiden mukaantuloa kansainvälisen oikeuden piiriin voikin pitää oikeudellisena assimilaationa ja entisten kolonisoijien identiteetin hyväksymisenä. (Ba 2017, 51–52.) Oikeuspositivismissa laki näyttää teknisenä välineenä, jolla ei ole tekemistä ympäröivän maailman tai moraalin kanssa. Se asettuu luonnonoikeudellista näkökulmaa vastaan, sillä se näkee luonnonoikeuden ongelmana sen kytköksen moraalisiin ja yhteisiin arvoihin. Koska ihmisten yläpuolista moraalista auktoriteettia tai yhteisiä arvoja ei ole, tulisi oikeuspositivismin mukaan lain tarkoituksena olla rationaalisten ratkaisujen tarjoaminen yhteisiin ongelmiin. Kun luonnonoikeus esittää lain ”luonnollisena”, oikeuspositivismi häivyttää oikeuden poliittisuuden ja kontekstuaalisuuden esittämällä sen olevan moraalin ulkopuolella. Kummatkin näkökulmat jättävät huomiotta sen, että laki on sosiaalinen konstruktio, jota käytetään oikeuttamaan tiettyjä käytäntöjä ja vaimentamaan toisia. (Sinclair 2010, 85.)

Kriitikoiden mukaan kansainvälinen rikosoikeus on rodullistavaa ja sen tarkoitus on varmistaa kehittyvien maiden alisteinen asema (Ba 2017, 52). Kansainvälistä oikeutta onkin kritisoitu sen länsikeskeisyydestä ja läntisten oikeus- ja moraalinormien pitämisestä universaaleina (Ba 2017, 54). Esimerkiksi Rooman perussäännön kieli painottaa vahvasti kansainvälistä yhteisöä ja yhteisöllisyyttä, mutta vain lännen ehdoilla (Sagan 2010, 14). Kriitikkojen mukaan koko kansainvälisen oikeuden olemassaolo perustuu kolonialismille, sillä vain ottamalla piiriinsä Euroopan ulkopuolisia maita, pystyi kansainvälinen oikeus kehittymään eurooppalaisesta todella kansainväliseksi. (Anghie ja Chimni 2003, 84). Kolonialistinen maailmanvalloitus tehtiin ei-eurooppalaisten kansojen sivistämisen nimissä ja tämä ajattelutapa on edelleen nähtävissä muun muassa kehitysyhteistyössä, ihmisoikeuksien ajamisessa ja demokratian levittämisessä. Niissä kehittyvät maat nähdään puutteellisina ja länsimaista interventiota kaipaavina. (Anghie ja Chimni 2003, 86.) Koko kansainvälisen oikeuden historian läpi siinä on ollut läsnä ajatus ei-länsimaisesta Toisesta, joka on väkivaltainen ja ennalta-arvaamaton ja jota tulee tämän vuoksi kontrolloida. Tähän kontrolliin käytetty väkivalta näyttää legitimiinä, sillä sitä perustellaan itsepuolustuksella ja sen

humanitaarisella luonteella, jossa pelastetaan kehittyvät maat itseltään. (Anghie ja Chimni 2003, 85–86.) Näin ollen koko kansainvälisen oikeuden voisi nähdä osana hegemonista kamppailua, jonka myötä hegemonia on ainakin osittain voittanut, sillä länsimainen oikeuskäsitys on se, minkä mukaan oikeutta käytiin esimerkiksi ICTR:ssä.

Tuomion subjekti- ja objektipositioita tutkiessa kävi selväksi, että tuomioistuimella on tekstissä monenlaisia toimijuuksia. Koko tuomio on tuomioistuimen ”puhumaa” tekstiä, mutta tämä häivyttyy helposti, kun tuomioistuin puhuu itsestään kolmannessa persoonassa ja erityisesti silloin, kun tuomioistuin kuvailee toimintaansa menneessä aikamuodossa: ”Tuomioistuin ei ottanut huomioon Puolustuksen pyyntöä rikospaikalla käynnistä ja kolmen väitetyn uhrin jäännösten rikosteknisestä analyysistä”²³ (ICTR 1998, kpl 27). Näin teksti näyttää tosiasioiden toteamiselta, mitä se onkin, mutta samaan aikaan vaikuttaa siltä, että tuomion antavalla ”puhujalla” ei ole mitään tekemistä tuomioistuimen kanssa. Toisaalta toisissa kohdissa tuomioistuimen persoonallinen ääni kuuluu hyvinkin vahvasti. Tämä näkyy erityisesti, kun tuomioistuin esiintyy tuntevana, inhimillisenä toimijana: ”Tuomioistuin on kiittänyt jokaista todistajaa heidän todistuksestaan oikeudenkäynnin aikana ja haluaa antaa tuomiossaan tunnustusta selviytyjien voimalle ja rohkeudelle, jotka ovat kertoneet traumaattisista kokemuksistaan ja joutuneet usein kokemaan uudestaan erittäin kivuliaita tunteita”²⁴ (ICTR 1998, kpl 144).

Näissä kahdessa esimerkissä näkyy myös tuomioistuimen toimijuuden eri puolet. Suurimman osan tekstistä tuomioistuin käyttää omasta toiminnastaan täsmällisiä verbejä, kuten todeta, huomata tai panna merkille²⁵. Näin tuomioistuin asettuu ulkopuolisen tarkkailijan rooliin, mistä käsin se tekee havaintoja ympäröivästä maailmasta. Tuomioistuimen kieli pyrkii muutenkin objektiivisuuteen ja persoonattomuuteen, sillä tuomioistuinta itseään ei juurikaan kuvailla. Tuomioistuimen kerrotaan koostuvan kolmesta tuomarista Läity Kamasta, Lennart Aspegrenista ja Navanethem Pillaysta (ICTR 1998). Tuomarit valitsee YK:n yleisistunto ja tuomarit edustavat maailman pääasiallisia oikeusjärjestelmiä (ICTR 1998, kpl 3). Tuomioistuin on perustettu YK:n turvallisuusneuvoston päätöksellä ja tämä onkin toinen kerroista, jolloin tuomioistuimen todetaan olevan alisteinen jollekin

²³ ”The Chamber dismissed a Defence motion for a site visit and the conduct of a forensic analysis of the remains of three alleged victims” (ICTR 1998, kpl 27).

²⁴ ”The Chamber has thanked each witness for his or her testimony during the trial proceedings and wishes to acknowledge in its judgment the strength and courage of survivors who have recounted their traumatic experiences, often reliving extremely painful emotions” (ICTR 1998, kpl 144).

²⁵ englanniksi find (käytetty 103 kertaa) ja note (56 kertaa).

toimijalle. Toinen taho, jonka auktoriteettiin tuomioistuin nojaa, on sen oma peruskirja. Myös peruskirja on hyväksytty osana turvallisuusneuvoston päätöslauselmaa 955, jolla tuomioistuin perustettiin (YK 1994).

Tuomiossa turvallisuusneuvosto esiintyy vain joitain kertoja. Turvallisuusneuvosto päätti perustaa tuomioistuimen todetessaan Ruandan tilanteen olevan uhka kansainväliselle rauhalle ja turvallisuudelle. Tuomioistuimen nähtiin olevan tapa rangaista syyllisiä ja edistää rauhanrakennusta ja rauhan ylläpitämistä. (ICTR 1998, kpl 2.) Turvallisuusneuvosto esiintyy myös harkintaa käyttävänä toimijana: tuomion kappaleessa 605 todetaan, että turvallisuusneuvosto on antanut ICTR:lle laajemman mandaatin kuin Jugoslavian ad hoc –tuomioistuimelle. ICTY:n mandaatti oli tiukemmin kansainvälisen tapaoikeuden mukainen, kun taas ICTR:n mandaattiin turvallisuusneuvosto päätti sisällyttää sellaistakin lainkäyttövaltaa, joka ei kuulu perinteisesti kansainväliseen tapaoikeuteen. (ICTR 1998, kpl 605.) Näin turvallisuusneuvosto näyttäytyy toimijana, jolla on mahdollisuus ja oikeus määritellä, mistä asioista oikeutta käydään ja mistä ei. Samalla myös kansainvälisen oikeuden normit näyttäytyvät epävarmoina ja poliittisen päätöksenteon tuloksina. Toisaalta kappaleessa 606 (ICTR 1998) tuomioistuin toteaa, ettei turvallisuusneuvosto kertonut perustelujaan sille, miksi se implisiittisesti piti Jugoslavian konfliktia kansainvälisenä aseellisena konfliktina. Tässä tuomioistuin esittää hiljaista kritiikkiä turvallisuusneuvostoa ja sen läpinäkymättömyyttä kohtaan. Perustelujen puute tekee tuomioistuimen työstä hankalaa, sillä sen pitäisi pystyä nojaamaan aiempiin ennakkotapauksiin eikä se voi tässä tapauksessa tehdä näin perustelujen puutteen vuoksi. Turvallisuusneuvosto ei ole tuomioistuimen mukaan koskaan suoranaisesti määritellyt, miten aseellinen konflikti määritellään, joten tuomioistuin joutuu tekemään omia johtopäätöksiään turvallisuusneuvoston aikaisempien päätösten perusteella (ICTR 1998, 606). Näin YK ja turvallisuusneuvosto näyttäytyvät yhtäältä voimakkaina ja aktiivisina toimijoina, jotka edustavat maailman oikeusjärjestelmiä ja rauhaa, toisaalta toimijoina, jotka voivat jättää asiat selittämättä ja pimentoon niin halutessaan. Näin syntyy kuva voimakkaista toimijoista, jotka itse määrittelevät toimintansa rajat ja ehdot.

Subjekti- ja objektipositioita hakiessani ja eri predikaatioita tutkiessani huomioni kiinnittyi siihen, että tuomioistuinta kuvaillaan varsin vähän. Sen toimivallan kerrotaan olevan samanaikainen kansallisten tuomioistuinten kanssa, mutta sen olevan kuitenkin etusijalla suhteessa niihin (ICTR 1998, kpl 4). Näin muodostuu hierarkia, jossa ylimpänä on YK:n turvallisuusneuvosto, joka on perustanut tuomioistuimen ja määritellyt sen peruskirjan ja näin ollen sen toimivallan laajuuden

suhteessa henkilöihin, paikkaan, aikaan, tapahtumiin ja rikosnimikkeisiin. Tuomioistuimella on toimivalta turvallisuusneuvoston määrittelemissä rajoissa. Sen alapuolelle jäävät hierarkiassa Ruandan kansalliset tuomioistuimet ja sen toimivallan alle turvallisuusneuvoston sen alle määräämät ihmiset. Tuomioistuimen muu kuvailu koskee vain sen toimivallan rajoja, kuten rikosnimikkeitä. Nämä kohdat, joissa tuomioistuimen toimivaltaa kuvataan, ovat myös eräitä niistä harvoista hetkistä, kun tuomioistuin asettuu objektiasemaan (ICTR 1998, esimerkiksi kappaleet 2–4). Muuten tuomioistuin on objektiasemassa vain, kun siltä pyydetään jotain tai sille esitellään jotain. Näin on esimerkiksi kappaleissa 22 ja 23 (ICTR 1998), joissa syyttäjä on pyytänyt tuomioistuinta harkitsemaan päätöstään uudelleen. Kappaleessa 606 turvallisuusneuvosto oli taasen lisännyt tuomioistuimen toimivaltaa suhteessa Geneven sopimukseen (ICTR 1998). Kappaleessa 627 (ICTR 1998) tuomioistuimelle on esitelty todisteita. Näin ollen jopa niissä kohdissa, joissa tuomioistuin teknisesti on objektiasemassa, näyttäytyy se hierarkiassa lauseen subjektia ylempänä olevana toimijana, jolle subjekti on toimintansa kautta alisteinen.

Tuomioistuin näyttäytyy siis pääasiallisesti objektiivisena ja politiikan ulkopuolisena, mekaanisena ja persoonattomana oikeudenkäyttäjänä. Hetkittäin tuomion tekstistä nousee kuitenkin esiin tuomioistuimen tuntevampi puoli, jossa on tilaa myös epävarmuudelle. Muutamassa kohdassa (ICTR 1998, ks. esim. kappaleet 45 ja 142) tuomioistuin ”ilmaisee huolensa” jostain asiasta. Samoin tuomioistuin muutamassa kohdassa ”uskoo” johonkin asiaan (ICTR 1998, ks. esim. kappaleet 469 ja 605). Tekstin kappaleessa 27 (ICTR 1998) tuomioistuin ”tunsi”, että puolustuksen pyyntö oli perusteeton, vaikka se olisi yhtä hyvin voinut käyttää jotain varmuutta ilmaisevaa verbiä. Samoin kappaleessa 22 (ICTR 1998) tuomioistuin kertoo ”ilmaisseensa hämmästyttä” syyttäjän kieltäytyttyä tekemästä kuten häntä oli pyydetty. Näillä tunteita ja epävarmuutta ilmaisevia sanoja käyttämällä tuomioistuin tekee itsestään tuntevemmän ja ihmismäisemmän mekaanisen ja objektiivisen sijaan. Huomattakoon, että nämä ovat kuitenkin vain sivujuonne tuomioistuimen muuten järkiperaisessä kielenkäytössä, sillä tuomioistuin käytti tunteita ilmaisevia sanoja seitsemässä eri yhteydessä, kun kaikki loput 304 kertaa tuomioistuin käytti järkiperaisyyttä ilmaisevia sanoja ja sanontoja.

Tuomioistuimen rationaalisuutta ja harkintaa edustavat myös sellaiset kohdat tekstissä, jossa tuomioistuin avaa päättelyketjuaan. Näissä kohdissa tuomioistuin käyttää itsestään ihmismäistä toimintaa ilmaisevia verbejä kuten harkita, ottaa huomioon ja olla jotain mieltä (ICTR 1998, esimerkiksi kappaleet 523, 540 ja 537). Näissä kohdissa tuomioistuin esiintyy yhdeltä suunnalta katsottuna ihmismäisenä ja harkitsevana toimijana, mutta samaan aikaan sen päätelmillä on

oikeudellisia seurauksia: ”Kun kyse on kansanmurhasta, rikoskumppanin tavoite on näin ollen tietoisesti antaa tukea ja avunantoa yhdelle tai useammalle ihmiselle kansanmurhan rikoksen tekijälle. Näin ollen, Tuomioistuin on sitä mieltä, että kansanmurhaan osallistuvalla rikoskumppanilla ei tarvitse välttämättä olla kansanmurhan dolus specialista, eli tarkkaa tavoitetta hävittää kokonaan tai osittain kansallista, etnistä, rodullista tai uskonnollista ryhmää sellaisenaan” (ICTR 1998, kpl 540).²⁶Näin tuomioistuimen (ei lainkaan kiistattomasta) mielipiteestä tulee osa kansainvälisen oikeuden tapaoikeutta. Näin tuomioistuin linkittyy ensimmäisen tutkimani diskurssin nodaalikohtaan, rationaalisuuteen. Se näyttäytyy rationaalisena, harkitsevana toimijana, joka noudattaa perinteistä länsimaisten oikeusjärjestelmien kaavaa riippumattomasta tuomioistuimesta.

Tuomioistuimen rationaalista päättelyä edustavat osiot tekstistä eivät ole kuitenkaan ongelmattomia, sillä ne esittävät tiedettävänä sellaisia asioita, joita ei välttämättä ole mahdollista tietää. Esimerkiksi kappaleessa 558 (ICTR 1998) puhuessaan siitä, minkälainen puhe tai viesti voidaan tulkita yllyttämiseksi kansanmurhaan, tuomioistuin toteaa päättävänsä tapauskohtaisesti ruandalaisen kulttuurin ja kyseisen tapauksen olosuhteiden valossa, miten viestin vastaanottajien voidaan olettaa ymmärtäneen viestin. Näin se tekee päätelmiä sekä ruandalaisesta kulttuurista että tilanteista, joissa se ei ole ollut itse läsnä. Samoin tuomioistuin tekee olosuhteista johtopäätöksiä rikoksiin vaadittavasta rikollisesta aiheesta²⁷ todetessaan, että rikollinen aie on vaikeaa tai jopa mahdotonta todistaa ilman tunnustusta syytetyltä, mutta seuraavassa lauseessa toteaa sen olevan kuitenkin mahdollista päätellä rikokseen johtaneista olosuhteista (ICTR 1998, kpl 523). Tässä tuomioistuin tunnustaa hetkeksi, ettei ole kaikkivoipia ja kaikkietävä, mutta vetää sanomansa takaisin seuraavassa lauseessa, jossa se muuttuu takaisin tietäväksi toimijaksi²⁸.

Tuomioistuimen rationaalisuus ja harkitsevuus näkyy tekstin kohdissa, joissa se selkeästi avaa päättelyketjuaan. Näissä kohdissa se käy läpi aiempaa kansainvälisen oikeuden käytäntöä ja perustelee sillä omaa toimintaansa (ICTR 1998, ks. esimerkiksi kappale 462). Näissä kohdissa tuomioistuimen selittäessä omaa logiikkaansa syntyy suorasti ja epäsuorasti myös totuuslauseita eli

²⁶ ”As far as genocide is concerned, the intent of the accomplice is thus to knowingly aid or abet one or more persons to commit the crime of genocide. Therefore, the Chamber is of the opinion that an accomplice to genocide need not necessarily possess the dolus specialis of genocide, namely the specific intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnic, racial or religious group, as such” (ICTR 1998, kpl 540).

²⁷ lat. mens rea. Common law –järjestelmien perinteen mukaisesti ICTR:ssä rikoksesta tuomitsemiseen vaaditaan sekä rikollinen teko (lat. actus reus) että rikollinen aie. Kansanmurhasta tuomitsemiseen täytyy syyttäjän todistaa syyllisen erityinen aie (lat. dolus specialis).

²⁸ Tuomioistuin mainitsee useassa kohdassa tietävänsä asioita ”beyond reasonable doubt”, mutta ei tässä.

ennakko-oletuksia, joissa vedotaan lukijan omaan järkeilyyn ja arkijärkeen. Esimerkiksi kappaleessa 466 (ICTR 1998) tuomioistuin toteaa, että ”on selvää, että peräkkäiset tuomiot varmistavat sen, ettei syytettyä tuomita kahta kertaa samoista teoista”²⁹. Kuitenkin jo se, että tuomioistuin joutuu käyttämään yhdeksän kappaletta (ICTR 1998, kappaleet 461–470) tämän lopputuleman perusteluun, kertoo siitä, ettei asia ole automaattisesti ”selvä”. Samoin tuomioistuin vetoaa lukijan logiikkaan ja järkeen kappaleessa 532 toteamalla, että ”tuomioistuin huomauttaa, että looginen seuraus edeltävästä on...” (ICTR 1998). Näin tuomioistuimen kanta näyttäytyy edeltävien olosuhteiden ainoana järkevänä päätelmänä ja lopputuloksena.

Tuomioistuimesta muodostuva kuva on monisyinen. Yhtäältä se on YK:n turvallisuusneuvoston alainen toimija, joka noudattaa kansainvälistä tapaoikeutta. Toisaalta se on aktiivinen toimija luodessaan uutta tapaoikeutta tuomioissaan. Se näyttäytyy samaan aikaan tuntevana ja inhimillisenä, erityisesti puhuessaan uhreista ja heidän kärsimyksistään, toisaalta se on rationaalisuuteen ja järkeen vetoava, tilanteen ulkopuolelle asettuva tuomari. Se vahvistaa omaa tulkintaansa sille kerrotuista asioista toteamalla jonkin asian olevan ”looginen seuraus” jostain muusta, vaikka todellisuudessa näin ei ole, vaan minkä tahansa muunkin lopputuloksen pystyisi perustelemaan. Tuomioistuimeen kohdistuvat predikaatiot ovatkin välillisiä, sillä sitä kuvaillaan vain toimintansa kautta, ei esimerkiksi adjektiivein. Myös tuomioistuimen toiminnan kuvaus on suoraviivaista, kuten myös sen muut lausunnot. Nämä luovat mielikuvaa tehokkaasta, suoraviivaisesta ja faktoihin pitäytyvästä toimijasta.

Tuomioistuin esittää myös eri kohdissa totuuslauseita oikeudesta ja oikeudenmukaisuudesta. Akayesun puolustus esitti loppupuheenvuorossaan, että syyttäjän todistajat olivat valehtelijoita, joiden tarkoitus oli saada todistamisestaan taloudellista hyötyä (ICTR 1998, kpl 44). Tuomioistuin vastasi tähän useilla totuuslauseilla oikeudesta ja reilueudesta (ICTR 1998, kpl 45–46). ”On vain reilua todistajaa kohtaan antaa hänelle mahdollisuus kuulla syytös ja vastata siihen. Tämä on periaate common law –järjestelmissä, mutta siinä on myös kyse yksinkertaisesti oikeudenmukaisuudesta ja reilueudesta uhreja ja todistajia vastaan. Nämä ovat periaatteita, jotka löytyvät kaikista maailman oikeusjärjestelmistä.”³⁰ (ICTR 1998, kpl 46). Tässä tuomioistuin rakentaa pohjaa koko oikeudenkäynnille ja antaa oikeutusta omalle olemassaololleen. Tuomioistuin esittää edustavansa

²⁹ “It is clear that the practice of concurrent sentencing ensures that the accused is not twice punished for the same acts.”

³⁰ “...it is only fair to a witness, whom the Defence wishes to accuse of lying, to give him or her an opportunity to hear that allegation and to respond to it. This is a rule in Common law, but it is also simply a matter of justice and fairness to victims and witnesses, principles recognised in all legal systems throughout the world.”

yleisiä hyviä, kuten reiluutta ja oikeudenmukaisuutta, puolustamalla todistajia ja uhreja. Näin se asettaa itsensä ”hyvien” puolelle, kun puolustus näyttäytyy epäreiluna ja epäoikeudenmukaisena ja maailman oikeusjärjestelmien vastaisena. Maailman oikeusjärjestelmissä on kuitenkin tuomioistuimen mukaan myös eroja: ”Kuten yleensä suurimmassa osassa kansallisia rikosoikeudenkäyntejä, tuomioistuin on arvioinut syytettyä vastaan nostettuja syytteitä eri osapuolten esiintuomiin todisteisiin ja todistajanlausuntoihin perustuen” (ICTR 1998, 131). Tämän lausunnon mukaan on olemassa erilaisia maailman oikeusjärjestelmiä, joissa kaikissa ei noudateta tätä perustavanlaatuista reilun oikeudenkäyntiin kuuluvaa periaatetta. Näin tuomioistuin asettaa itsensä osaksi niitä oikeusjärjestelmiä, jotka näin tekevät. Samaan aikaan tuomioistuin kuitenkin toteaa, ettei sen peruskirjansa mukaan tarvitse soveltaa mitään tiettyä oikeusjärjestelmää eivätkä kansalliset todistelussäännöt sido sitä (ICTR 1998, kpl 131). Tuomioistuin on peruskirjaansa liitettyjen toimintatapojen perusteella itse päätellyt, mitkä todistelussäännöt parhaiten edistävät asian reilua käsittelyä ja ovat yhdenmukaiset lain hengen ja periaatteiden kanssa (ICTR 1998, kpl 131). Näin tuomioistuimella on varsin laaja vapaus päättää, mitä sääntöjä se soveltaa toiminnassaan. Tämä asettaa sen valta-asemaan suhteessa oikeudenkäynnin muihin toimijoihin.

Sama sävy toistuu, kun tuomioistuin toteaa, että ”huolimatta kieltämättömien hirmutekojen tapahtumisesta Ruandassa, tuomareiden täytyy arvioida esille tuotuja faktoja kiihkottomasti, muistaen että syytetty oletetaan syyttömäksi” (ICTR 1998, kpl 129). Tässä tuomioistuimen tuomareiden kiihkotonta puolueettomuutta korostetaan, jopa yllättävän paljon. Miksi puolueettomaksi oletetun tuomioistuimen ja tuomareiden puolueettomuutta täytyy tällä tavoin korostaa? Asiaa toistetaan vielä saman kappaleen seuraavassakin virkkeessä: ”Syytettyä vastaan nostettujen syytteiden vakavuus tekee joko syyllisyyttä tai syyttömyyttä osoittavien todisteiden perusteellisesta ja huolellisesta tarkastelusta vieläkin tärkeämpää, kun ottaa huomioon reilun oikeudenkäynnin vaatimukset ja syytetyn oikeuksien kunnioittamisen” (ICTR 1998, kpl 129). Tässäkin korostetaan, kuinka tuomioistuin kunnioittaa syytetyn oikeuksia ja reilun oikeudenkäynnin vaatimusta. Samaan aikaan vaikuttaa kuitenkin erikoiselta, että tuomioistuin, jonka pitäisi oletetusti olla riippumaton, korostaa ja toistaa, kuinka se noudattaa reilun oikeudenkäynnin vaatimuksia. Toisaalta ICTR:ää ja muita kansainvälisiä tuomioistuimia kohtaan on esitetty runsaasti kritiikkiä (ks. esim. Ba 2017, Heller 2011, Keith 2009, Malekian 2011). Tämän voisi nähdä myös tuomioistuimen kykyinä itsekritiikkiin ja reflektioon.

Tähän oikeudenmukaisuuden diskurssiin istuu myös tuomioistuimen kuvaus syyttäjistä. Syyttäjistä syntyvä kuva on kaikista tuomion toimijoista monipuolisin. Syyttäjä näyttäytyy sekä aktiivisena, rationaalisenä toimijana että erehtyvällisenä ja ihmismäisenä toimijana. Samoin syyttäjän asema hierarkiassa riippuu siitä, kenen kanssa hän on tekemisissä. Syyttäjä on sekä aktiivinen toimija että passiivinen toiminnan ja käskyjen kohde. Syyttäjän asema määräytyy ICTR:n peruskirjassa tuomioistuimesta erilliseksi elimeksi (ICTR 1998, kpl 5). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö syyttäjän tarvitsisi oikeudessa noudattaa tuomioistuimen käskyjä (ICTR 1998, kpl 22), jolloin tuomioistuin asettuu hierarkiassa selkeästi syyttäjän yläpuoliseksi, asioista määrääväksi toimijaksi. Tuomioistuin toteaa samassa yhteydessä olevansa yllätynyt siitä, että syyttäjä vastustaa tuomioistuimen käskyjä (ICTR 1998, kpl 22), mikä viittaa siihen, että syyttäjän oletetaan toimivan tuomioistuimen käskyjen mukaisesti. Syyttäjä on se, joka määrittelee syytekirjelmässä, mistä syytettyjä syytetään (ICTR 1998, kpl 6). Näin ollen hän on samanaikaisesti myös itsenäinen, aktiivinen toimija. Näin tuomioistuin asettuu osaksi oikeudenkäyntiperinnettä, jossa syyttäjän tuomioistuimesta irrallista ja itsenäistä asemaa korostetaan.

Tuomioistuin näyttää järjen puolestapuhujana todetessaan, ”ettei kukaan voi kohtuudella kiistää sitä faktaa, että laajalle levinneitä tappoja tehtiin Ruandassa 1994” (ICTR 1998, kpl 114). Näin väittävä ihminen olisi siis kohtuuton, kun taas tuomioistuin on järkevä todetessaan tämän faktan. Tuomioistuin näyttää tässä kohtuullisena ja järkevänä ja sen näkemys asiasta esitetään ainoana kohtuullisena (eli todellisena) vaihtoehtona. Tämä järjen ja logiikan korostus on läsnä myös liberaalissa demokratiassa, jossa ihmiset nähdään synnynnäisesti tasa-arvoisina ja rationaalisina toimijoina, joiden yhteiskunta perustuu kaikkien osapuolten hyväksyntään sopimukseen (Mutua 2000, 842–845). Näin tuomioistuin liittyy osaksi liberalismiin perinnettä.

Tuomioistuin esittää tavoitteekseen löytää ”totuuden” tapahtumista: ”Tavoitteenaan todentaa totuus tuomioissaan, tuomioistuin on nojautunut sekä kiistämättömiin faktoihin että muihin tapaukseen relevantteihin elementteihin, kuten tuomioistuimen perustaviin dokumentteihin koskien sen perustamista ja oikeudenkäyttövaltaa, vaikka osapuolet eivät olisikaan näitä tarjonneet oikeudenkäynnin aikana” (ICTR 1998, kpl 131). Tuomioistuin on siis selkeästi sitä mieltä, että se pystyy täyttämään sille esitetyn tavoitteen, eli se pystyy tuottamaan virallisen version tapahtumien kulusta. Tuomioistuimen kuvaukset eri toimijoista ovat myös varsin yksioikoisia ja muodostavat selkeän hierarkian tuomioistuimen tekstissä. Ylimpänä on YK:n turvallisuusneuvosto, jolta tuomioistuin saa mandaattinsa. Tuomioistuimen alapuolella ovat sekä syyttäjä, puolustus ja Akayesu

itse. Uhrit asettuvat hierarkiassa samalle tasolle syyttäjän, puolustuksen ja Akayesun kanssa, mutta he eroavat muista toimijoista siinä, että he saavat osakseen tuomioistuimen eksplisiittisen arvostuksen ja kiitoksen. Näin tuomioistuimesta muodostuvassa kuvassa on rationaalisen ja harkitsevan toimijan piirteiden lisäksi myös tunteva ja inhimillinen puoli.

Näin tuomioistuin asettuu osaksi liberalismiin, rationaalisuuden ja järjenkäytön perinnettä. Tuomioistuimen oikeudenmukaisuus muodostaa kolmannen diskurssin nodaalikohtan yhdessä kansainvälisyyden kanssa. Tätä nodaalikohtaa on erityisen vaikea dekonstruoida, sillä kuka nyt haluaisi asettua vastustamaan oikeutta ja järkeä? Tuomioistuin myös pönkittää tätä asetelmaa käyttämällä lausahduksia kuten ”kukaan ei voi kohtuudella kiistää” (ICTR 1998, kpl 114). Nämä lausahdukset luovat ja uusintavat dikotomista me-vastaan-muut –asetelmaa, jossa ”meidän” puolellamme on järki, kohtuus ja faktat, vastapuolella järjettömyys, kohtuuttomuus ja valheet. Näin tuomioistuin on osana hegemonisen kamppailun sosiaalista antagonismia, jossa luodaan Toiseus, johon heijastetaan kaikki mitä ei itsessä haluta nähdä (Torfing 2005, 15). Sulkemalla ulos identiteetit ja määritelmät, joita ei haluta nähdä, vahvistetaan diskurssin rajoja (Torfing 2005, 15).

Kolmannen diskurssin toinen nodaalikohta on kansainvälisyys. Tähän pisteeseen ei voi lisätä painetta ilman että diskurssi muuttuu. Kansainvälisyys on käsite, joka täytyy tekstissä ottaa annettuna, jotta tekstin monologinen luenta voi säilyä. Kyseenalaistamalla tuomioistuimen tai kansainvälisen oikeuden kansainvälisyyden, kuten tein aiemmin tässä luvussa, ei tuomioistuimesta luotu diskurssi ”maailman oikeusjärjestelmiä edustavana” ja kansainvälisen oikeuden airuena enää pysy kasassa. Vaikka kansainvälistä oikeutta kohtaan on esitetty runsaasti kritiikkiä, tuomioistuin itse toteaa olevansa ”maailman vallitsevia oikeusjärjestelmiä edustava” (ICTR 1998, kpl 3). Näin luodaan myös käsite ”maailman vallitsevat oikeusjärjestelmät”, joista oletetaan, että lukijan tietää, mitä ne ovat. Koska tuomioistuin hyödyntää vain länsimaisia ja kristillisiä oikeuslähteitä, näyttäytyvät ne ”maailman vallitsevina oikeusjärjestelminä”, jättäen ulos muun muassa afrikkalaisen ja islamilaisen oikeusperinteen. Kansainvälisen oikeuden onkin arvosteltu olevan osa kolonialismin perintöä, jossa suoranainen vallankäyttö on korvattu kansainvälisellä yhteisöllä, joka kuitenkin on pohjimmiltaan eurooppalaista alkuperää (Mutua 2000, 844). Tästä kansainvälisen oikeuden diskurssin menestyksestä kertoo jo se, että kansainvälisen oikeuden piirissä on mahdotonta puhua kansainvälisestä yhteisöstä ilman oikeuden tuottamia sääntöjä. Vaikka kansainvälinen oikeus onkin kolonialismin perintöä, on kansainväliseen yhteisöön kuulumisesta saatu niin houkuttelevaa, että

lähes kaikki maailman valtiot haluavat olla osa sitä, vaikka se jatkaisikin valtioiden alistamista niille epäedullisilla kaupan ja oikeuden ehdoilla. (Mutua 2000, 845.)

5.4. Tulkinnan yhteenveto

Tekstistä nousevat esiin länsimaiset, etnisyyteen nojaavat ja sukupuolittavat diskurssit. Näillä diskursseilla kansainvälinen oikeus vahvistaa ja uusintaa olemassa olevaa maailmanjärjestystä ja sen hierarkioita. En kritisoi sinällään Akayesun saamaa tuomiota tai kansainvälistä oikeutta, sillä uskon oikeudenkäyntien mahdollisuuteen tuoda oikeutta rikoksien uhreille. Sen sijaan haluan kiinnittää huomiota niihin diskursseihin, joiden varaan ja ympärille tuomio ja kansainvälinen oikeus rakentuvat. Vaikka tarkoitus ja päämäärä ovat hyviä ja jaloja, täytyy näitä diskursseja pystyä tarkastelemaan kriittisesti. (Ks. Shepherd 2008, 114.) Koko tuomio rakentuu etnisyyden, sukupuolen, kansainvälisyyden ja rationalismin tiettyjen tulkintojen varaan. Haluankin kiinnittää huomiota siihen, että kansainvälinen oikeus rakentuu näiden käsitteiden tiettyjen merkitysten varaan. Kuitenkaan nämä käsitteet eivät ole yksiselitteisiä, vaan tilanteista riippuvaisia ja monitulkintaisia.

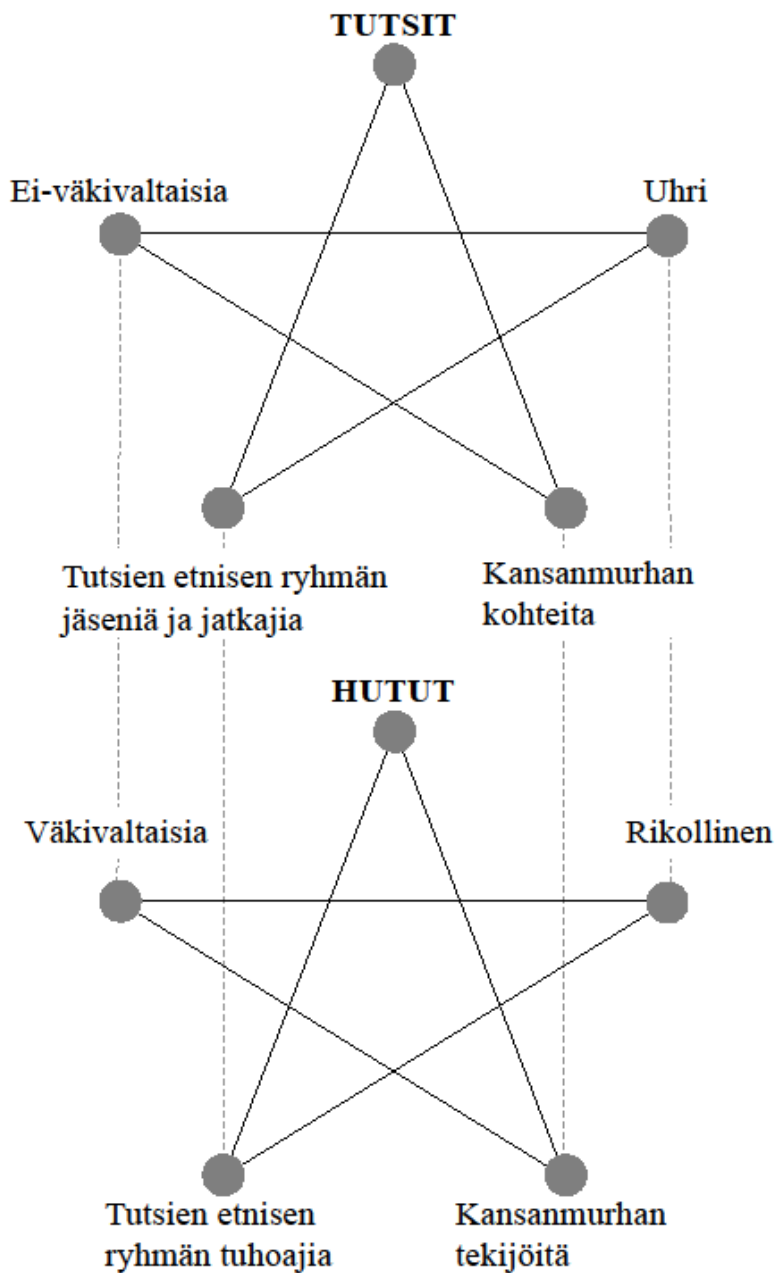
Nodaalikohdiksi diskursseista ovat nousseet etnisyys, sukupuoli, kansainvälisyys, oikeudenmukaisuus ja rationalismi. Nämä ovat käsitteitä, jotka täytyy ottaa tekstissä annettuina, jotta diskurssit olisivat ymmärrettäviä ja monologisen luennan mukainen tulkinta on mahdollinen. Niiden sisältöä ei voi kyseenalaistaa kyseenalaistamatta koko diskurssia ja niiden luomaa hegemoniaa.

6. LUENTA: DISKURSSIEN LUOMAT IDENTITEETIT JA NIIDEN (KANSAINVÄLIS)POLIITTINEN MERKITYS

Työni edellisessä osiossa olen avannut sitä, miten eri toimijoita on kuvattu, millaisiin eri subjektipositioihin he asettuvat suhteessa toisiinsa ja millaiset ennakko-oletukset toimivat diskurssin taustalla vakauttaen sitä. Akayesun saaman tuomion diskursseissa raiskauksesta sodankäynnin välineenä, sukupuolen ja etnisyyden rakentamisesta sekä oikeudesta ja oikeudenmukaisuudesta syntyy erilaisia identiteettejä eri subjekteille. Työni tässä osiossa tutkin, millaisia erilaisia identiteettejä diskursseissa syntyy ja millaisia poliittisia seurauksia näillä identiteeteillä on. Poliitiikka on aina riippuvaista diskursseissa luoduista identiteeteistä (Hansen 2006, 211). Diskursseissa luotujen

identiteettien tunnistaminen aloitetaan etsimällä tekstistä termejä, joilla selkeästi rakennetaan Toiseus tai Itseys (Hansen 2006, 41–42). Aloitan luentani palaamalla työni edellisessä osiossa tutkimiini subjektipositioihin ja predikaatioihin ja käytän näitä identiteettien luentani pohjana. Olen piirtänyt identiteeteistä kuviot, jotka havainnollistavat identiteettien osien linkitystä ja eriyttämistä.

6.1. Tutsien identiteetti väkivallan uhreina ja etnisen ryhmänsä jäseninä

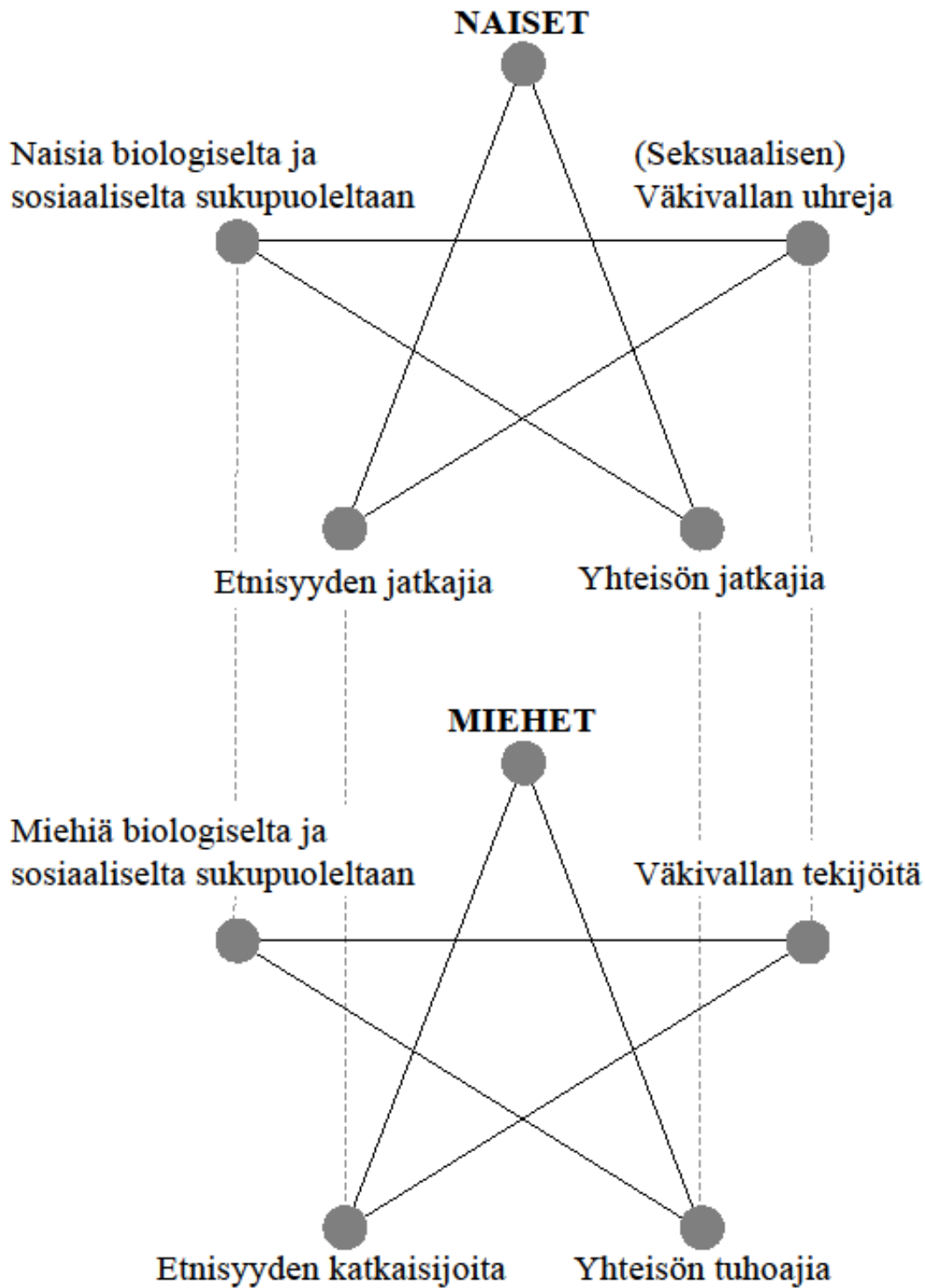

Kuvio 1. *Tutsien identiteetti nojaa linkityksen kautta uhriuteen ja kansanmurhan kohteena olemiseen. He näyttäytyvät ennen kaikkea oman etnisen ryhmänsä jäseninä ja jatkajina, eikä tutsien Ruandassa tekemää väkivaltaa oteta huomioon. Hutut näyttäytyvät eriyttämisen prosessin kautta tutsien vastakohtina, väkivaltaisina kansanmurhan tekijöinä.*

Olen avannut tutsien linkittämisen ja eriyttämisen kautta muodostuvaa identiteettiä kuviossa 1. Tutsien identiteetti nojaa linkityksen kautta uhriuteen ja kansanmurhan kohteena olemiseen. He näyttäytyvät ennen kaikkea oman etnisen ryhmänsä jäseninä ja jatkajina, eikä tutsien Ruandassa tekemää väkivaltaa oteta huomioon. Hutut näyttäytyvät eriyttämisen prosessin kautta tutsien vastakohtina, väkivaltaisina kansanmurhan tekijöinä. Tutsien identiteetin merkeiksi linkittyvät tuomion diskurssissa uhrius, kansanmurhan kohde, tutsien etninen ryhmä ja ei-väkivaltaisuus. Nämä merkit ovat eriyttämisen suhteessa hutuihin, joista muodostuu kuva väkivaltaisena etnisenä ryhmänä, joka teki kansanmurhan. Tutsit näyttäytyvät ennen kaikkea etnisen ryhmänsä edustajina ja kansanmurhan uhreina. He ovat yksilöitä vain, kun heistä puhutaan yksittäisten väkivallantekojen uhreina, ja silloinkin he ovat anonymisoituja. Muuten he ovat ryhmänsä edustajia, eikä heitä tai heidän toimintaansa ei juurikaan kuvata. Akayesu nousee esiin esimerkkinä hutujen tekemästä väkivallasta. Käyn Akayesun identiteettiä tarkemmin läpi suhteessa tuomioistuimen identiteettiin kuviossa 3.

Akayesun identiteetti muodostaa linkityksen ja eriyttämisen kautta myös hutujen identiteetin. Hutujen identiteetti muodostuu Akayesun kautta rationaalisiksi ja väkivaltaisiksi kansanmurhan tekijöiksi. Tämä korostuu siinä, että tutsien tekemää väkivaltaa ei käsitelty ICTR:ssä, vaikka sen peruskirja tämän mahdollistaisikin (Keith 2009, 80). Myöskään hutujen kokemaa väkivaltaa ei otettu huomioon, vaikka se myös Akayesun oikeudenkäynnissä nousi esiin (ICTR 1998, kpl 721). Hutut näyttäytyvät rikollisina, sillä vain heitä vastaan käydään oikeutta ICTR:ssä. Kun tutsit näytetään väkivallan uhreina eikä heidän tekemistään väkivallan teoista puhuta, saatikka käydä oikeutta, näyttäytyvät hutut tutsien väkivaltaisena vastinparina, joita vasten tutsien rauhanomaisuus ja ei-väkivaltaisuus sekä uhrius rakentuu.

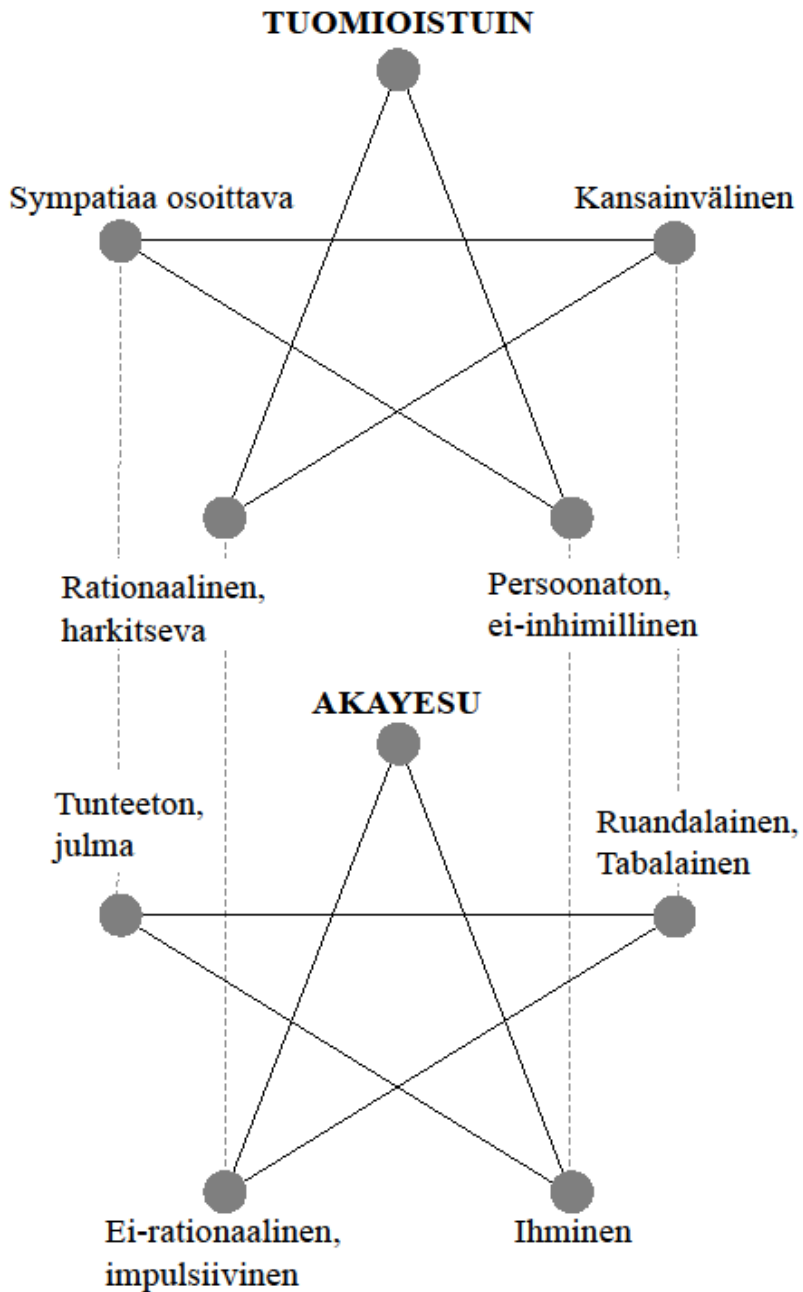
6.2. Naisten identiteetti (seksuaalisen) väkivallan uhreina ja etnonationalistisen yhteisön jatkajina

Kuvio 2. Naisten linkityksen kautta muodostuva identiteetti perustuu heidän rooliinsa etnonationalistisen yhteisön jatkajina ja seksuaalisen väkivallan uhreina. Heidän identiteettinsä muodostuu eriyttämisen prosessin kautta suhteessa miehiin, jotka näyttävät väkivaltaisina etnisen yhteisön tuhoajina.

Naisten identiteetit tuomioissa rakentuvat suhteessa tutsien ja hutujen identiteetteihin. Olen avannut naisten linkittämisen ja eriyttämisen kautta muodostuvaa identiteettiä kuviossa 2. Naisten linkityksen kautta muodostuva identiteetti perustuu heidän rooliinsa etnonationalistisen yhteisön jatkajina ja seksuaalisen väkivallan uhreina. Heidän identiteettinsä muodostuu eriyttämisen prosessin kautta suhteessa miehiin, jotka näyttävät väkivaltaisina etnisen yhteisön tuhoajina. Akayesun tuomio toisintaa kuvaa naisista rauhanomaisina ei-taistelijoina. Naiset ovat perheen ja suvunjatkamisen vartijoita, miehet sotilaita (Elshtain 2005, 307). Naiset ovat kollektiivisen väkivallan uhreja, ei-taistelijan prototyyppejä (Elshtain 2005, 308). Naisten identiteetit linkittyvät samoihin uhriuden ja yhteisön perustan tekijöihin kuin tutsien identiteetti. Kun tutsien identiteetin vastinpariksi muodostuu eriyttämisen kautta hutujen ryhmä, muodostuu naisten vastinpariksi maskuliininen ja sotilaallinen mieheys. Tämän miehisyyden keskeiset linkitykset ovat väkivaltaisuus ja voima tuhota tutsien yhteisöt seksuaalisen väkivallan kautta. Tämä diskurssi esittää toimijat ensisijaisesti sukupuolensa ja etnisyytensä määrittäminä. Hutumiesten kokemus on eri kuin tutsinaisten. Vaikka tämä pitääkin paikkaansa, ei ole olemassa yhtä yhtenäistä tutsinaisten kokemusta, vaan muut erot, kuten sosioekonominen asema, saattavat selittää ruandalaisten kokemaa väkivaltaa paremmin kuin pelkkä etnisuus (ks. esimerkiksi Buss 2009). Tuomioistuimen diskurssissa naiset näyttävät kuitenkin etnonationalistisen yhteisön jatkajina ja raiskaus piirtyy rikokseksi, joka estää tämän yhteisön jatkumisen. Vaikka tämä olikin eräs eksplisiittinen raiskausten syy Ruandan kansanmurhan aikaan (ks. Buss 2009), ei tuomioistuimen tarvitsisi toistaa tätä diskurssia.

6.3. Tuomioistuimen identiteetti kansainvälisenä ja kaikkivoipana toimijana ja Akayesu tuomioistuimen identiteetin vahvistavana Toisena

Kuvio 3. Tuomioistuimen identiteetti rakentuu rationaalisuuden ja kansainvälisyyden käsitteiden pohjalle. Se on kaikkivoipa; samaan aikaan sekä tunteva että rationaalinen riippuen siitä, kehen se on suhteessa. Akayesun identiteetti muodostuu eriyttämisen kautta suhteessa tuomioistuimeen. Hän on impulsiivinen paikallinen, jonka teot kuvastavat julmuutta ja epäinhimillisyyttä.

Tuomioistuimen identiteetti on monisyisempi ja monimutkaisempi kuin Akayesun tai tutsien. Olen avannut tuomioistuimen identiteettiä suhteessa Akayesuun kuviossa 3. Tuomioistuimen identiteetti rakentuu rationaalisuuden ja kansainvälisyyden käsitteiden pohjalle. Se on kaikkivoipa; samaan aikaan sekä tunteva että rationaalinen riippuen siitä, kehen se on suhteessa. Akayesun identiteetti muodostuu eriyttämisen kautta suhteessa tuomioistuimeen. Hän on impulsiivinen paikallinen, jonka teot kuvastavat julmuutta ja epäinhimillisyyttä. Tuomioistuinta itseään ei kuvata juurikaan, lukuun ottamatta kuvauksia sen rakenteesta ja toiminnasta. Sitä ei kuvata adjektiivein, vaan sen identiteetti perustuu sen toimintaan. Tämä identiteetti on kuitenkin kaksijakoinen: toisaalta tuomioistuin on tunteva ja sympatiaa tunteva toimija, joka on huolissaan, uskoo, tuntee ja hämmästelee asioita. Toisaalta se on objektiivinen, politiikan ulkopuolelle asettuva ja mekaaninen toimija, jonka toimintaa säätelevät kansainvälisen oikeuden tapaoikeus sekä sen omat säännöt, YK:n turvallisuusneuvoston lisäksi. Se on rationaalinen ja harkitseva toimija, joka käyttää itsestään täsmällisiä, toimintaa kuvaavia verbejä ja puhuu itsestään joko kolmannessa persoonassa tai passiivissa, usein molempia.

Tuomioistuin asettuu hierarkiassa osaksi kansainvälistä oikeutta, alisteiseksi YK:n turvallisuusneuvostolle, mutta kuitenkin Ruandan kansallisen oikeusjärjestelmän ulko- ja yläpuolelle. Se näyttäytyy kaikkitietävänä ja tekstin muiden subjektien yläpuolisena. Linkityksen kautta tuomioistuimen identiteetin merkeiksi nousevat toisaalta rationaalisuus, tunteettomuus, mekanistisuus ja aktiivinen toimijuus, toisaalta tunteita osoittava ihmismäisyys. Tämä monisyisyys saa tuomioistuimen näyttämään kaikkivoivalta ja kaikkitietävältä. Se on linkityksen kautta osa suurempaa, kansainvälistä kokonaisuutta, mutta myös lähellä yksittäistä uhria. Tuomioistuin pystyy näin omaksumaan osaksi itseään näennäisen ristiriitaiset identiteetit. Se on tuomion diskurssissa onnistunut luomaan hegemonisen diskurssin, jossa näennäiset ristiriitaisuudet sopivat yhteen muodostaen ehjän identiteetin (Torfing 2005, 15). Sekä tutsit että Akayesu sijoittuvat hierarkiassa tuomioistuimen alapuolelle ja sen vallankäytön kohteiksi. Tuomioistuin päättää, mikä on relevanttia ja mikä otetaan huomioon.

Tuomion tekstissä Akayesusta muodostuu useampi eri kuva riippuen siitä, kuka häntä kuvaa. Hänen puolustuksensa puheenvuorossa hänet kuvataan vaarattomana tutsien ystävänä, joka oli voimaton suhteessa Interahamween. Puolustuksen luomassa identiteetissä Akayesulla ei ollut valtaa määrätä kenenkään toimista eikä hänen voi edes olettaa pystyvän siihen. Miten häntä voitaisiin vaatia

estämään kansanmurha, kun edes YK:n omat joukot eivät pystyneet siihen? Sen sijaan syyttäjän ja tuomioistuimen diskurssien luoma identiteetti Akayesusta on varsin erilainen: hän on aktiivinen toimija, jonka toimintaa kuvataan monin eri verbein, kun taas hänen luonnettaan kuvataan vähemmän. Häntä kuvataan älykkäänä ja vaikutusvaltaisena, luonnollisena johtajana. Hän on toiminnan ja vallankäytön kohteena vain, kun hän on suhteessa tuomioistuimeen ja syyttäjään. Akayesu näyttäytyy rationaalisen ja aktiivisen toimijana, jolla on huomattava määrä valtaa suhteessa paikalliseen poliisiin, sotilaisiin sekä Interahamween. Tuomioistuimen luomassa identiteetissä, jonka tuomion diskurssi vahvistaa, Akayesun identiteetin kulmakiviksi nousevat rationaalisuuden, vaikutusvallan, kontrollin ja aktiivisen toimijuuden merkit. Nämä merkit luovat perinteisen kuvan sotilaasta: hän on rationaalinen ja tunteeton sotilas, jolla oli valtaa antaa käskyjä ja odottaa niitä noudatettavan. Nämä merkit ovat eriyttämisen suhteessa tutseista luotuun kuvaan. Akayesu ei ole tunteidensa vallassa toimiva väkivallan passiivinen uhri, toisin kuin tutsit.

Toisaalta samaan aikaan Akayesun identiteetti on eriyttämisen suhteessa tuomioistuimeen, jolloin hänestä muodostuu lähes päinvastainen kuva kuin millaisena hänet eksplisiittisesti kuvataan tuomiossa. Kun Akayesu asetetaan eriyttämisen kautta suhteeseen tuomioistuimen kanssa, muodostuu hänestä kuva impulsiivisena, ei-rationaalisenä, tunteellisena ja paikallisena. Hänen tekonsa kuvastavat julmuutta ja samaan aikaan pienuutta ja ihmismäisyyttä suhteessa tuomioistuimen abstraktiin olemukseen. Tämä kuva on sama, jota on perinteisesti toistettu ”kolmannen maailman naisen” –diskurssissa (Mohanty 1984). Akayesu näyttäytyy rationaalisen, länsimaisen oikeusjärjestyksen vastakohtana, mutta samaan aikaan hänen tekojaan täytyy käsitteellistää vastaamaan kansainvälisen oikeuden määritelmiä, jotta hänet voidaan tuomita. Hän on samaan aikaan sekä ulkopuolinen vastinpari kansainvälisen oikeuden edustamille arvoille että niiden mukaan tuomittava. Hän edustaa Toiseutta, johon heijastetaan kaikki se paha, mitä ei haluta nähdä itsessä (Hansen 2006, 38–39). Samaa aikaan tuomioistuimen edustama kansainvälisyyden ja kaikkivoipaisuuden identiteetti vahvistuu, kun tämä Toiseuskin on sen tuomiovallan alla.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä työssä olen vastannut tutkimuskysymykseeni: *millaisia diskursseja Ruandan kansainvälinen rikostuomioistuin (International Criminal Tribunal for Rwanda, ICTR) loi sukupuolesta, etnisyydestä*

ja oikeudesta tuomitessaan Jean-Paul Akayesun kansanmurhasta ja millaisia eri identiteettejä näissä diskursseissa muodostuu? Miten näitä diskursseja ja identiteettejä luotiin ja millaisia (kansainvälis)poliittisia seurauksia näillä diskursseilla ja identiteeteillä on?

Olen vastannut tutkimuskysymyksiini diskurssiteoreettisen analyysin avulla ja nojaten poststrukturalistiseen näkemykseen maailmasta ja diskursseista. Diskurssiteoreettisessa analyysissäni olen nojannut Laura Shepherdin (2008) ja Roxanne Dotyn (1993, 1996) käyttämiin teoreettisiin käsitteisiin ennakko-oletuksista, subjektipositioinnista ja predikaatiosta. Näiden käsitteiden avulla olen tutkinut, millaisiin eri subjekti- ja objektiasemiin eri toimijat asettuvat diskursseissa, millaisina ne näyttäytyvät predikaation kautta ja millaisten ennakko-oletusten täytyy olla totta, jotta luodussa diskurssissa on järkeä. Näissä diskursseissa luotuja identiteettejä ja niiden poliittista merkitystä olen analysoinut edelleen Lene Hansenin (2006) käsitteiden avulla.

Akayesun ICTR:ssä saamassa tuomiossa (ICTR 1998) nousee esiin kolme vallitsevaa diskurssia: raiskaus sodankäynnin välineenä, sukupuoli ja etnisuus etnonationalistisen yhteisön luojina ja mahdollistajina ja ICTR:n edustama oikeus kansainvälisenä, rationaalisenä ja ainoana vaihtoehtona. Raiskaus sodankäynnin välineenä -diskurssissa tuomioistuin toistaa perinteistä diskurssia raiskauksesta osana sodankäyntiä. Tämä seksualisoitu narratiivi korostaa seksuaalisuutta osana maskuliinista identiteettiä (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 18). Miehen seksuaalisuus näyttäytyy patologisena, jonain mille mies ei voi mitään. Tämä seksuaalisuus on automaattisesti heteroseksuaalista, joten naisille jää tässä narratiivissa passiivisen uhrin rooli. (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 18–19.) Tämä narratiivi raiskauksesta sodankäynnin välineenä nojaa myös militarisaatioon. Militarisaatiossa miehille annettu rooli on olla vahva, sotilaallinen ja perinteisellä tavalla maskuliininen, kun taas naiset ovat pehmeitä, herkkiä ja suojelua kaipaavia. (Enloe 2004, 219.) Akayesun tuomio toisintaa tätä kuvausta kerta toisensa jälkeen; naiset ovat uhreja, Akayesu taas vallassa oleva rationaalinen ja kaikkivoipa toimija.

Tuomiosta esiin nousevassa toisessa diskurssissa sukupuoli ja etnisuus ovat keskeisiä nodaalikohtia. Ne ovat termejä, joiden merkitystä ei voi kyseenalaistaa ilman että koko diskurssi horjuu. Niiden ja niiden luomien mielikuvien ja identiteettien avulla luodaan etnonationalistinen diskurssi, joka esittää toimijat ensisijaisesti sukupuolensa ja etnisyytensä määrittäminä. Hutumiesten kokemus on eri kuin tutsinaisten. Vaikka tämä pitääkin paikkaansa, ei ole olemassa yhtä yhtenäistä tutsinaisten kokemusta,

vaan muut erot saattavat selittää ihmisten kokemaa väkivaltaa paremmin kuin pelkkä etnisuus (ks. esimerkiksi Buss 2009). Tuomioistuimen diskurssissa naiset näyttäytyvät kuitenkin etnonationalistisen yhteisön jatkajina ja raiskaus piirtyy rikokseksi, joka estää tämän yhteisön jatkumisen. Vaikka tämä olikin eräs eksplisiittinen raiskausten syy Ruandan kansanmurhan aikaan (ks. Buss 2009), ei tuomioistuimen silti tarvitsisi toistaa tätä diskurssia. Tämä diskurssi alistaa myös ruandalaiset naiset voimattomiksi uhreiksi ja ”kolmannen maailman naisiksi”, jotka tarvitsevat pelastajaa.

Kolmas tuomiosta esiin noussut diskurssi oli diskurssi ICTR:n oikeudesta kansainvälisenä ja rationaalisenä sekä ainoana vaihtoehtona. Tuomioistuin näyttäytyy maailman oikeusjärjestelmiä edustavana, oikeudenmukaisena ja puolueettomana toimijana, jonka toimintaa kukaan järkevä ihminen ei voi vastustaa. Tämä diskurssi jättää huomiotta sen, että kansainvälinen oikeus on osa kolonialismin perinnettä ja pohjautuu liberaaleihin ja kristillisiin arvoihin (Ba 2017). Myös se, että tuomioistuin on YK:n turvallisuusneuvoston perustama, asettaa sen osaksi etabloitunutta kansainvälistä yhteisöä. Vaikka onkin ehkä turha odottaa, että tuomioistuin keskustelisi kriittisesti omista lähtökohdistaan, voisi se tuomiossaan ottaa muutkin mahdolliset näkökulmat huomioon ja olla toisintamatta esimerkiksi kolonialismiin pohjautuvaa ”kolmannen maailman naisen” kuvastoa.

Näistä diskursseista nousi esiin erilaisia identiteettejä niin Akayesulle, tutseille, naisille kuin tuomioistuimelle itselleenkin. Akayesun identiteetti riippui siitä, kuka häntä kuvasi: Akayesun puolustuksen puheenvuoroissa muodostuva identiteetti oli huomattavan erilainen kuin syyttäjän ja lopulta tuomioistuimen virallisessa diskurssissa muodostuva. Tuomioistuimen kuvaus Akayesusta vastasi perinteistä mielikuvaa (miespuolisesta) sotilaasta vallassa olevana, järjestelmällisenä ja kurinalaisena. Tämä tuomioistuimen toisintama ja militarismiin nojaava identiteetti maskuliinisesta ja miespuolisesta sotilaasta on osa raiskaus sodankäynnin välineenä -diskurssia (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 19). Samaan aikaan Akayesu kuitenkin oli eriyttämisen suhteessa tuomioistuimeen ja tarjosi tuomioistuimen edustamalle kansainvälisyydelle ja rationalismille täydellisen Toisen: julman ja irrationaalisen ”kolmannen maailman” ihmisen.

Tutsit ja naiset näyttäytyivät uhreina ja oman etnisen ryhmänsä ja sukupuolensa edustajina. Eriyttämisen prosessin kautta tuomioistuimen diskurssissa muodostui kuva miehistä ja hutuista väkivallan tekijöinä ja tutsien etnisen ryhmän tuhoajina ja oman etnisen ryhmänsä laajentajina.

Kaiken kaikkiaan tuomioistuimen diskurssissa etnisyys ja sukupuoli kietoutuivat yhdessä etnonationaaliseksi yhteisöiksi ja joko niiden jatkajiksi tai tuhoajiksi.

Tutkimukseni tavoite on ollut tutkia Ruandan kansainvälisen tuomioistuimen diskursseja ja pohtia, millaisia poliittisia seurauksia näillä on. Diskurssien voima tulee niiden kyvystä luonnollistaa identiteettejä ja asioita, jotka todellisuudessa ovat diskurssien tuotetta. Identiteetit muodostuvat politiikan muodostamisen ja legitimaation kautta ja politiikka on taas aina riippuvaista identiteetin artikulaatioista (Hansen 2006, 211). Poliitiikan riippuvaisuus diskursseista ja identiteeteistä tekee niiden tutkimisesta olennaista (Hansen 2006, 211). Akayesun tuomiossa luodut diskurssit ja niissä luodut identiteetit ovat luonnollistaneet käsityksiä tuomioistuimesta kansainvälisenä, oikeudenmukaisena ja rationaalisena toimijana samaan aikaan kun ne ovat syventäneet ja voimistaneet etnisyyteen ja sukupuoleen liittyviä erontekoja ja jakolinjoja.

Suhteessa tuomioistuimen kaikkivoipaan identiteettiin on huomattava se, että sen toisintama essentialistinen kuva esimerkiksi tutseista tai naisista ei välttämättä hyödytä ketään. Oikeudenkäyntejä kansainvälisen siirtymävaiheen oikeuden työkaluna perustellaan niiden mahdollisuudella tarjota uusi alku ja puhdas pöytä, jolta voi aloittaa jälleenrakennuksen (Buckley-Zistel ja Zolkos 2011, 1-2). Oikeudenkäynnit olisivat olleet tuomioistuimelle ja kansainväliselle oikeudelle luoda toisenlaista kuvaa sukupuolesta tai etnisyydestä. Sen sijaan tuomioistuin piti kiinni essentialistisesta näkemyksestä naisista etnonationalistinen yhteisön jatkajina ja tutseista ensisijaisesti etnisyytensä määrittäminä ihmisinä. Herääkin kysymys, ketä tämä sukupuolijärjestelmä hyödyttää? Voisiko kansainvälisen oikeuden normeja ja säädöksiä muuttaa inklusiivisempaan suuntaan, niin että oikeudessa ei tarvitsi tehdä vastakkainasettelua? Davis (2015, 220) tarjoaa tässä mahdollisuuden subversioon ja toisin tekemiseen: eri feminiinisyyksien ottamisen mukaan naiseuteen ja eri ihmisoikeusdiskurssien huomioon ottamisen kansainvälisessä oikeudessa. Tämä sallivuus mahdollistaisi joustavamman diskurssin luomisen ja aliedustettujen ihmisten äänet saataisiin kuuluviin (Davis 2015, 220). Tuomioistuimen itsestään luoma kuva kansainvälisenä, rationaalisena, järkevänä ja maailman oikeusjärjestelmiä edustavana antaa sen luomille diskursseille painoarvoa. Sen tekstiä toistetaan kansainvälisen oikeuden myöhemmissä tuomioissa osana tapaoikeutta (Cassese 2011, 25). Näin sen luomia diskursseja toistetaan ja vahvistetaan. Tämän vuoksi tuomion luomat diskurssit ja niissä luodut identiteetit ovat merkityksellisiä ja sen vuoksi niissä piilee myös mahdollisuus subversioon ja muutokseen.

8. LÄHTEET

Ackerley, Brooke ja Jacqui True (2008), "Reflexivity in Practice: Power and Ethics in Feminist Research on International Relations". *International Studies Review* 10: 693–707.

Anghie, Anthony ja B.S. Chimni (2003), "Third World Approaches to International Law and Individual Responsibility in Internal Conflicts". *Chinese Journal of International Law* 2(1): 77–103.

Arrighi, Barbara (2007), "Introduction". Teoksessa Arrighi, Barbara ym. (toim.), *Understanding Inequality: The Intersection of Race/Ethnicity, Class, and Gender*, 1–18. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Ba, Oumar (2017), "International Justice and the Postcolonial Condition". *Africa Today* 63(4): 45–62.

Brounéus, Karen (2008), "Truth-Telling as Talking Cure? Insecurity and Retraumatization in the Rwandan Gacaca Courts". *Security Dialogue* 39(1): 55–76.

Brounéus, Karen (2010), "The Trauma of Truth Telling: Effects of Witnessing in the Rwandan Gacaca Courts on Psychological Health". *Journal of Conflict Resolution* 54 (3): 408–437.

Buckley-Zistel, Susanne ja Magdalena Zolkos (2011), "Introduction: Gender in Transitional Justice". Teoksessa Stanley, Ruth ja Susanne Buckley-Zistel (toim.), *Gender in Transitional Justice*, 1–33. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Buss, Doris (2009), "Rethinking 'Rape as a Weapon of War'". *Feminist Legal Studies* 17(2): 145–163.

Buss, Doris (2011), "Performing Legal Order: Some Feminist Thoughts on International Criminal Law". *International Criminal Law Review* 11(3): 409–423.

Butler, Judith (2006), *Hankala sukupuoli: feminismi ja identiteetin kumous*. Helsinki: Gaudeamus.

Cassese, Antonio ym. (2011), *International Criminal Law: Cases and Commentary*. Oxford: Oxford University Press.

Connolly, William (1991), *Identity/Difference: Democratic Negotiations of Political Paradox*. Ithaca: Cornell University Press.

Davis, Aisha (2015), "Intersectionality and International Law: Recognizing Complex Identities on the Global Stage". *Harvard Human Rights Journal* 28: 205–242.

D'Costa, Bina (2006), "Marginalized Identity: New Frontiers of Research for IR?" Teoksessa Ackerly, Brooke ym. (toim.): *Feminist Methodologies for International Relations*, 129–153. Cambridge; New York: Cambridge University Press.

Des Forges, Alison (1999), *Leave None to Tell the Story: Genocide in Rwanda*. Human Rights Watch.

Doty, Roxanne (1993), "Foreign Policy as a Social Construction: A Post-Positivist Analysis of US Counterinsurgency Policy in the Philippines". *International Studies Quarterly* 37(3): 297–320.

Doty, Roxanne (1996), *Imperial Encounters: The Politics of Representation in North-South Relations*. University of Minnesota Press.

Elshtain, Jean (2005), "Women and War". Teoksessa: Townshend, Charles (toim.): *The Oxford History of Modern War*, 303–316. Oxford: Oxford University Press.

Enloe, Cynthia (2000), *Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women's lives*. University of California Press.

Enloe, Cynthia (2004), *The Curious Feminist : Searching for Women in a New Age of Empire*. Berkeley: University of California Press.

Eriksson Baaz, Maria ja Maria Stern (2013), *Sexual Violence as a Weapon of War? : Perceptions, Prescriptions, Problems in the Congo and Beyond*. Lontoo: Zed Books.

Eskola, Jari (2001), "Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta". Teoksessa Valli, Raine ym. (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia*

aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Finley, Lucinda (1989), "Breaking Women's Silence in Law: The Dilemma of the Gendered Nature of Legal Reasoning". *Notre Dame Law Review* 64 (5): 886–910.

Gacaca Community Justice (2018). Saatavissa: <http://gacaca.rw/>. Luettu 30.10.2018.

Goodall, Kay (2012), "Conceptualising 'racism' in criminal law". *Legal Studies* 33(2): 215–238.

Grant, John (2010), *International Law*. Dundee: Edinburgh University Press.

Griffin, Penny (2013), "Deconstruction as 'Anti-Method'". Teoksessa Shepherd, Laura (toim.): *Critical Approaches to Security: An Introduction to Theory and Methods*. Lontoo: Routledge.

Hansen, Lene (2006), *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. New York: Routledge.

Harding, Sandra (1998), *Is Science Multicultural? Postcolonialisms, Feminisms, and Epistemologies*. Bloomington: Indiana University Press.

Harris, Angela (1990), "Race and Essentialism in Feminist Legal Theory". *Stanford Law Review* 42(3): 581–616.

Heller, Kevin (2011), *The Nuremberg Military Tribunals and the Origins of International Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press.

Henry, Nicola (2014), "The Fixation on Wartime Rape: Feminist Critique and International Criminal Law". *Social and Legal Studies* 23 (1): 93–111.

Hodes, Caroline (2018), "Gender, Race and Justification: The Value of Critical Discourse Analysis (CDA) in Contemporary Settler Colonial Contexts". *Journal of International Women's Studies* 19(3): 71–91.

Howarth, David (2005), "Applying Discourse Theory: the Method of Articulation". Teoksessa Howarth, David ja Jacob Torfing (toim.): *Discourse Theory in European Politics: Identity, Policy and Governance*. Palgrave Macmillan.

Hunter, Rosemary (2015), "Analysing Judgments from a Feminist Perspective". *Legal Information Management* 15(1): 8–11.

ICC (2019), About the ICC. Vierailtu 21.3.2019, sivu saatavilla: <https://www.icc-cpi.int/about>.

ICJ (2019), International Court of Justice: How the Court Works. Vierailtu 21.3.2019, sivu saatavilla: <https://www.icj-cij.org/en/how-the-court-works>.

ICTR (1998), The Prosecutor versus Jean Paul Akayesu. ICTR-96-4-T. Decision of 3 September 1998.

ICTR (2018), About the ICTR. Vierailtu 27.3.2019. Saatavilla: <http://unictr.irmct.org/en/tribunal>.

ICTR (2020), The Cases: AKAYESU, Jean Paul (ICTR-96-4). Vierailtu 21.4.2020. Saatavilla: <https://unictr.irmct.org/en/cases/ictr-96-4>.

Jalloh, Charles (2009), “Regionalizing International Criminal Law?”. *International Criminal Law Review* 9: 445–499.

Klabbers, Jan (2013), *International Law*. Cambridge: Cambridge University Press.

Keith, Kristin (2009), “Justice at the International Criminal Tribunal for Rwanda: Are Criticisms Just?”. *Law in Context* 27(1): 78–102.

Kimura, Maki (2009), “Narrative as a Site for Subject Construction: the ‘Comfort Women’ Debate”. *Feminist Theory* 9(1): 5–24.

Kouvo, Sari ja Zoe Pearson (2011), *Feminist Perspectives in International Law: Between Resistance and Compliance*. Oxford ja Portland: Hart Publishing.

Lacey, Nicola (1998), *Unspeakable subjects: feminist essays in legal and social theory*. Oxford: Hart.

Laclau, Ernesto ja Chantal Mouffe (1987), *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. Lontoo: Verso. Ensimmäinen painos.

Laclau, Ernesto ja Chantal Mouffe (2001), *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. Lontoo: Verso. Toinen painos.

Laclau, Ernesto ja Chantal Mouffe (2014), *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. Lontoo: Verso. Kolmas painos.

Lemkin, Raphael (2005), *Axis rule in occupied Europe : laws of occupation, analysis of government, proposals for redress*. Clark: The Lawbook Exchange Ltd.

Lingaas, Carola (2015), “The Elephant in the Room: The Uneasy Task of Defining ‘Racial’ in International Criminal Law”. *International Criminal Law Review* 15: 485–516.

Malekian, Farhad (2011), *Principles of Islamic International Criminal Law: A Comparative Search*. BRILL.

Mohanty, Chandra Talpade (1984), “Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses”. *boundary 2* 12(3): 333–358.

Mutua, Makau (2000), “Critical Race Theory and International Law: The View of an Insider-Outsider”. *Villanova Law Review* 45: 841–853.

National Unity and Reconciliation Commission (2018). Saatavissa: <http://www.nurc.gov.rw/index.php?id=69>. Luettu 30.10.2018.

Olivius, Elisabeth (2016), "Refugeemen as perpetrators, allies or troublemakers? Emerging discourses on men and masculinities in humanitarian aid". *Women's Studies International Forum* 56: 56–65.

Potts, Amanda ja Siobhan Weare (2018), "Mother, Monster, Mrs, I: A Critical Evaluation of Gendered Naming Strategies in English Sentencing Remarks of Women Who Kill". *International Journal for the Semiotics of Law - Revue internationale de Sémiotique juridique* 31(1): 21–52.

Ronkainen, Suvi (2004), "Kvantitatiivisuus, tulkinnallisuus ja feministinen tutkimus". Teoksessa: Liljeström, Marianne (toim.): *Feministinen tietäminen: Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino.

Royer, Christof (2017), "International Criminal Justice Between Scylla and Charybdis—the "Peace Versus Justice" Dilemma Analysed Through the Lenses of Judith Shklar's and Hannah Arendt's Legal and Political Theories". *Human Rights Review* 18: 395–416.

Sagan, Ann (2010), "African Criminals / African Victims: The Institutionalized Production of Cultural Narratives in International Criminal Law". *Millenium: Journal of International Studies* 39(1): 3–21.

Schabas, William (2009), *Genocide in International Law : The Crime of Crimes*. Cambridge University Press.

Shepherd, Laura (2008), *Gender, Violence and Security: Discourse as Practice*. Lontoo: Zed Books.

Shepherd, Laura (2013), "Feminist Security Studies". Teoksessa Shepherd, Laura (toim.): *Critical Approaches to Security: An Introduction to Theory and Methods*. Lontoo: Routledge.

Shepherd, Laura (2017) *Gender, UN Peacebuilding, and the Politics of Space: Locating Legitimacy*. New York: Oxford University Press

Sinclair, Adriana (2010), *International Relations Theory and International Law: A Critical Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.

Skjelsbaek, Inger (2015), "The Military Perpetrator: A Narrative Analysis of Sentencing Judgments on Sexual Violence Offenders at the International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia (ICTY)". *Journal of Social and Political Psychology* 3(1): 46–70.

Smart, Carol (1989), *Feminism and the Power of Law*. Lontoo: Routledge.

Snyder, Jack ja Leslie Vinjamuri (2004), "Trials and Errors: Principle and Pragmatism in Strategies of International Justice". *International Security* 28 (3): 5–44.

Suomen perustuslaki (731/1999). Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.

Suomen rikoslaki (39/1889). Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>.

Torfin, Jacob (1999), *New theories of discourse : Laclau, Mouffe and Žižek*. Oxford: Blackwell.

Torfin, Jacob (2005), "Discourse Theory: Achievements, Arguments and Challenges". Teoksessa Howarth, David ja Jacob Torfin (toim.): *Discourse Theory in European Politics: Identity, Policy and Governance*. Palgrave Macmillan.

Turner, Simon (2014), "Making Good Citizens from Bad Life in Post-Genocide Rwanda". *Development and Change* 45 (3): 415–433.

Urquiza-Haas, Nayeli (2017), "The Semiotic Fractures of Vulnerable Bodies: Resistance to the Gendering of Legal Subjects". *International Journal for the Semiotics of Law - Revue internationale de Sémiotique juridique* 30(4): 534–562.

Uusitalo, Niina (2015), *Hallinnan tekemiset: Mediakasvatuspolitiikan diskursiivinen tuottaminen*. Tampere: Tampere University Press.

Waters, Timothy (2010), "A Kind of Judgment: Searching for Judicial Narratives After Death". *The George Washington International Law Review* 42(2): 279–348.

Williams, Melissa ja Rosemary Nagy (2012), "Introduction". Teoksessa Elster, Jon ym. (toim.), *Transitional Justice*, 1–30. New York: New York University Press.

YK (1994), Turvallisuusneuvoston päätöslauselma 955. S/RES/955.

YK (2004), The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies. Report of the Secretary-General. S/2004/616.

YK (2008), Turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1820. S/RES/1820.

Åhäll, Linda ja Stefan Borg (2013), "Predication, Presupposition and Subject-positioning". Teoksessa Shepherd, Laura (toim.): *Critical Approaches to Security: An Introduction to Theory and Methods*. Lontoo: Routledge.